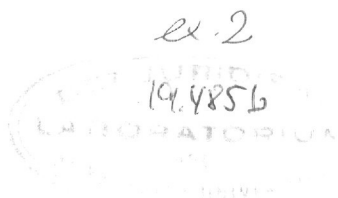

NYE VEJE TIL EN HØJERE UDDANNELSE

*Betænkning afgivet af det af
undervisningsministeriet nedsatte udvalg
om liberalisering af
adgangsbetingelserne til universiteterne,
de højere læreanstalter og
lærerseminarierne.*

BETÆNKNING NR. 778
KØBENHAVN 1976

ISBN 87-503-2055-6
Un 00-11-bet.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	side
KAPITEL 1. INDLEDNING	5
KAPITEL 2. RESUMÉ AF UDVALGETS FORSLAG	11
KAPITEL 3. LIBERALISERINGSTANKENS GRUNDLAG	18
KAPITEL 4. LIBERALISERINGSBESTRÆBELSER OG OPTAGELSESBETINGEL- SELSER I ANDRE LANDE	30
4.1. Sverige, Norge og Finland	30
4.2. Andre europæiske lande	33
KAPITEL 5. LIBERALISERINGSBESTRÆBELSER OG OPTAGELSESBETINGEL- SER I DANMARK SIDEN 1960'erne	36
5.1. Retstilstanden i 1967	36
5.2. Siesby-udvalgets liberaliseringsovervejel- ser og -forslag	38
5.3. Forsøgsordningen ved Københavns Universitet	42
5.4. Gældende retstilstand og optagelsespraksis	45
5.4.1. Gældende optagelsesbetingelser, her- under regler for adgangsregulering... ..	45
5.4.2. Dispensationspraksis	47
KAPITEL 6. LEDENDE HENSYN VED UDFORMNINGEN AF UDVALGETS LI- BERALISERINGSFORSLAG	52
KAPITEL 7. TEORETISK UDGANGSPUNKT: EN UDVIKLINGSPSYKOLOGISK BESTEMMELSE AF KOMPETENCEBEGREDET	62
KAPITEL 8. SONDRINGEN: ALMEN/SPECIEL KOMPETENCE	69
8.1. Sondringens funktion	69
8.2. Definitioner	70
8.3. Sondringens konsekvenser for optagelsesbetin- gelser og -procedure	73
KAPITEL 9. UDVALGETS OVERVEJELSER OG FORSLAG VEDRØRENDE KRAV TIL ALMEN KOMPETENCE	76
9.1. Det videnskabelige grundlag for bestemmelse af almen kompetence	76
9.2. Almene kompetencekrav: Indholdsmæssig be- stemmelse	78

	side
9.3. Almen kompetence: Bestemmelse af de formelle betingelser	82
9.3.1. Dokumentation for almen kompetence gennem forudgående uddannelse	82
9.3.2. Dokumentation for almen kompetence gennem særlig kompetenceerklæring	88
9.4. Supplerende krav om engelsk (subsidiært tysk) læsefærdighed	97
KAPITEL 10. UDVALGETS OVERVEJELSER OG FORSLAG VEDRØRENDE KRAV TIL SPECIALKOMPETENCEN	101
10.1 Specialkompetencens funktion	101
10.2 Indsamling af oplysninger om kompetencekrav vedrørende de enkelte videregående uddannelser	102
10.3 Udvalgets bearbejdelse af materialet. Forslagets eksemplariske karakter	104
10.4 Udvalgets vejledende forslag vedrørende de gennemgåede studiefag	106
KAPITEL 11. LIBERALISERING OG ADGANGSBEGRÆNSNING	111
11.1 Adgangsbegrænsningens problem	111
11.2 Optagelseskriterier i forbindelse med adgangsregulering	115
11.3 Vurdering og forslag	123
BILAG 1. "Studentereksamen og studieegnethed", Ole B. Thomsen. Fra Undervisningsministeriets tidsskrift Uddannelse, nr. 1. 1975	131
BILAG 2. Skrivelse af 9. januar 1976 fra udvalget til undervisningsministeren	140

KAPITEL 1. INDLEDNING.

I forbindelse med en ajour føring i foråret 1972 af bestemmelserne om betingelser for adgang til studierne på Københavns, Århus og Odense universiteter blev der på undervisningsministeriets foranledning nedsat et fællesudvalg for de tre universiteter, der blandt andet, skulle afgive indstilling om en almindelig liberalisering af betingelserne for adgang til universitetsstudier. Udvalget afgav i foråret 1973 en rapport, hvori det med hensyn til spørgsmålet om en almindelig liberalisering af adgangen til universiteterne indstilledes, at der principielt blev opretholdt krav om en uændret adgangstærskel, således at studerende, der blev optaget på et universitet ved dispensation, ville være i stand til at følge den normerede begynderundervisning i det valgte fag.

Undervisningsministeriet tog på det foreliggende grundlag udvalgets indstilling til efterretning, men meddelte samtidig, at man fandt det mest hensigtsmæssigt, at spørgsmålet om en almindelig liberalisering af betingelserne for adgang til universitetsstudier blev gjort til genstand for et fornyet udvalgsarbejde.

På baggrund heraf besluttede undervisningsministeren at nedsætte et udvalg om liberalisering af betingelserne for adgang til studierne på de højere uddannelsesinstitutioner og på lærerseminarierne.

Ved skrivelse af 26. september 1973 anmodede ministeriet herefter afdelingsleder ved institut for anvendt universitetspædagogik på Københavns Universitet, cand.jur. et art., Øle B. Thomsen om at indtræde i dette udvalg som dets formand,,

Udvalgets opgaver blev i kommissoriet nærmere fastlagt således, at udvalget skulle have til opgave "at overveje og fremkomme med forslag om, under hvilke forudsætninger og på hvilke vilkår det vil være muligt at foretage en

yderligere liberalisering af betingelserne for adgang til universitetsstudier end den, der har fundet sted, siden udstedelsen af anordning af 5.maj 1967 om adgang til at studere og tage eksaminer ved universiteterne og om, under hvilke forudsætninger og på hvilke vilkår det vil være muligt at foretage en tilsvarende liberalisering af betingelserne for adgang til studierne på de øvrige højere uddannelsesinstitutioner og på lærerseminarierne.

Udvalget bør i sine overvejelser tage udgangspunkt i den forudsætning, at de, der optages til et af de omhandlede studier, efter et rimeligt skøn skal være i stand til at gennemføre studiet på den sædvanlige tid.

Udvalget anmodes om at stille forslag om, hvorvidt der kan fastsættes kriterier for et generelt niveau som forudsætning for påbegyndelse af de omhandlede studier, og om, hvorvidt der ved visse studier i hvert enkelt tilfælde skal stilles krav om kundskaber på et vist niveau i bestemte fag. - Udvalget bør endvidere stille forslag om, hvorvidt en liberalisering af adgangsbetingelserne kan anbefales for samtlige de nævnte studier.

Udvalget forudsættes under sine overvejelser at være opmærksom på, hvorvidt de stillede forslag vil medføre eventuelle kapacitetsmæssige vanskeligheder.

Udvalget bør dels uafhængigt heraf tage stilling til det principielle spørgsmål om liberalisering af adgangsbetingelserne og dels overveje og stille forslag om optagelseskriterier i forbindelse med adgangsregulering.

Udvalget bør endvidere i sine overvejelser tage hensyn til:

- 1) Muligheden for aflæggelse af prøver efter gymnasiale suppleringskursus, jfr. bekendtgørelse af 5. april 1972.
- 2) De overvejelser, der ligger bag udkast af april 1973 til folketingsbeslutning om 12 års uddannelse for alle.
- 3) De svenske erfaringer og planer i forbindelse med liberalisering af betingelser for adgang til universitetsstudier".

Udvalget blev anmodet om at fremskynde sit arbejde, og det nævntes, at udvalget eventuelt kunne afgive delbetænkning om betingelserne for adgang til universitetsstudierne før afslutningen af de samlede overvejelser.

Udvalget skulle iøvrigt have følgende sammensætning:

5 medlemmer udpeget efter indstilling fra Rektorkollegiet.

Et medlem udpeget efter indstilling fra Seminariernes Rektor-forsamling.

5 medlemmer udpeget, efter indstilling fra De Uddannelsessøgen-des Samarbejdsudvalg (DUS).

Et medlem udpeget efter indstilling fra Landsorganisationen i Danmark (LO).

Et medlem udpeget efter indstilling fra Fællesrådet for danske Tjenestemand-og Funktionærorganisationer (FTF).

Amanuensis, nu professor, Jørgen Åge Jensen som særlig sag-kyndig i differential-pædagogisk forskning.

Endvidere skulle repræsentanter for direktoratet for gymna-sieskolerne og HF, direktoratet for erhvervsuddannelserne samt direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m.v. deltage i udvalgets arbejde som tilforordnede.

Ministeriet anmodede samtidig de omhandlede organisationer og institutioner om at fremkomme med indstillinger om repræsen-tanter til udvalget,, Som følge af forskellige problemer i for-bindelse med afgivelsen af indstillinger om udvalgsrepræsentanter blev den endelige nedsættelse af udvalget betydelig forsinket og først ved skrivelse af 22.juli 1974 blev der foretaget beskikkel-se af medlemmer og tilforordnede, idet dog de studerendes repræ-sentanter først blev beskikket ved skrivelse af 9.september 1974.

Det blev endelig besluttet, at der som tilforordnet i udval-get yderligere skulle beskikkes en repræsentant for det nyopret-tede direktorat for de videregående uddannelser.

Udvalgets sammensætning blev herefter følgende:

Medlemmer:

Kontorchef Tom Christensen
Professor, dr.phil., Hans Hartvigson
Amanuensis, nu professor, cand.psych.
Jørgen Aage Jensen,
særlig sagkyndig i differential-pæ-
dagogisk forskning.
Seminarierektor Torben Krogh

Udpeget efter ind-
stilling af:

Rektorkollegiet
Rektorkollegiet

Seminariernes Rektor-
forsamling

Professor, dr. odont., W. Krogh-Poulsen	Rektorkollegiet
Konsulent Erik Nielsen	Landsorganisationen i Danmark (Lo)
Afdelingsleder, cand. jur. et art., Øle B. Thomsen (formand)	
Overlærer Kaj Varming	Fællesrådet for danske Tjenestemands- og Funktionærorganisationer (FTF)
Rektor, professor, fil. dr., Jørgen Weibull	Rektorkollegiet
Professor, dr. phil., Lise Østergaard	Rektorkollegiet
Øle Bruun Hansen	Lærlingenes og Ungarbejdernes Landsorganisation
Torben Möger Petersen	Danske Gymnasieelevers Sammenslutning
Tommy Flindt	Omsorgsstuderendes Landsråd
Torben Petersen	Lærerstuderendes Landsråd
Thomas Werner Hansen	Danske Studerendes Fællesråd
<u>Tilforordnede;</u>	
Direktør Jens Lund	Direktoratet for erhvervsuddannelserne
Undervisningsinspektør Jørgen Olsen	Direktoratet for gymnasieskolerne og HF.
Studielektor Poul Heide Ottosen	Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m. v.
Fuldmægtig Berrit Hansen	Direktoratet for de videregående uddannelser.

I juni 1975 blev professor Lise Østergaard efter eget ønske fritaget for hvervet som medlem af udvalget, og i stedet blev i overensstemmelse med en indstilling fra Rektorkollegiet beskikket professor, dr. phil., Øle Karup Pedersen.

I oktober 1975 blev studielektor, undervisningsinspektør, Poul Heide Ottosen fritaget for hvervet som tilforordnet udvalget, og i stedet blev undervisningsinspektør Gerhard Jaspersen tilforordnet udvalget.

Endvidere blev professor, dr. phil., Hans Hartvigson i december 1975 efter eget ønske fritaget for hvervet som medlem af udvalget.

Efter indstilling fra De Uddannelsessøgende Samarbejdsudvalg blev i januar 1976 beskikket Hans Vest Hansen/ Landssammenslutningen af Kursusstuderende, og samtidig blev Øie Bruun Hansen fritaget for hvervet som medlem af udvalget.

Endelig blev i april 1976 efter indstilling fra De Uddannelsessøgendes Samarbejdsudvalg beskikket Øie Peter Fromberg, Omsorgspædagogstuderendes Landsforening, som medlem af udvalget i stedet for Tommy Flindt, der samtidig blev fritaget for hvervet som medlem af udvalget.

Efter oprettelsen af direktoratet for de videregående uddannelser i oktober 1974 blev udvalgets sekretariatsforretninger henlagt til dette, og som sekretær for udvalget beskikkedes fuldmægtig i direktoratet Svend O. Bruun.

Udvalget afholdt sit første møde den 1. november 1974, og der har siden været afholdt i alt 28 møder i plenum, heraf 4 heldagsmøder. Der har endvidere været nedsat en række underudvalg og arbejdsgrupper, blandt andet vedrørende bestemmelse af almenkompetencebegrebet, gennemgang af alternative uddannelser, adgangsregulering m.m., og disse har afholdt ca. 20 møder. Underudvalgene har afgivet rapporter og indstillinger til udvalget, og en del medlemmer har desuden bidraget til udvalgets overvejelser med enkeltmandsudredninger om særlige spørgsmål. De omhandlede indstillinger m.v. er indgået i udvalgets arbejde, men er af pladshensyn ikke optaget i betænkningen.

Med henblik på at opnå en bredere baggrund for udvalgsarbejdet har udvalget ladet foretage undersøgelser over dispensationspraksis ved de højere uddannelsesinstitutioner samt over liberaliseringsbestræbelser og optagelsesbetingelser i andre lande.

Undersøgelsen over dispensationspraksis er foretaget af cand. pæd. Kristian Laubjerg, og der er nærmere redegjort for den i kapitel 5, afsnit 4.2.

Undersøgelsen over liberaliseringsbestræbelser og optagelsesbetingelser i andre lande er foretaget af forskningsbibliotekar ved Danmarks Pædagogiske Bibliotek Inger Schmidt, og den har dannet grundlag for fremstillingen i betænkningens kapitel 4.

Desuden har udvalget selv foretaget en undersøgelse af, hvilke specielle faglige krav der må anses for nødvendige for studerende ved de forskellige fagområder, og der er i den anledning rettet henvendelse til de højere uddannelsesinstitutioner med anmodning om at lade de faglige myndigheder afgive udtalelser om de omhandlede krav. Materialet fra denne undersøgelse har dannet grundlag for udvalgets overvejelser om specialkompetencekravene, hvorom der er nærmere redegjort i kapitel 10.

Foranlediget af de i efteråret 1975 offentliggjorte planer om en adgangsbegrænsning ved lægestudiet og andre studier rejstes i udvalget spørgsmålet om disse planers betydning for udvalgets arbejde med liberaliseringsbestræbelser, blandt andet under hensyn til at det i kommissoriet var pålagt udvalget at overveje og stille forslag om optagelseskriterier i forbindelse med adgangsregulering. Efter drøftelse i udvalget vedtoges det at afgive en udtalelse herom til undervisningsministeren, og en sådan blev afgivet ved udvalgets skrivelse af 9.januar 1976. I udtalelsen, der er optaget som bilag 2, pegedes på nogle betingelser, der måtte stilles, for at fremtidige optagelseskriterier ikke skulle komme til at stå i vejen for en liberalisering efter de retningslinjer, som udvalget agtede senere at foreslå.

Undervisningsministeren svarede på udtalelsen i en skrivelse af 29.januar 1976 og anmodede samtidig udvalget om at fremskynde arbejdet mest muligt, således at resultatet af udvalgsarbejdet kunne foreligge senest ved udgangen af august måned 1976.

Udvalget har herefter søgt overvejelserne afsluttet hurtigst muligt og afgiver hermed sin betænkning.

Det bemærkes, at to af de uddannelsessøgendes repræsentanter - Hans Vest Hansen og Ole Peter Fromberg - ikke har deltaget i udvalgsarbejdet og derfor ikke står som underskrivere af betænkningen.

København i august 1976.

Tom Christensen	Thomas Werner Hansen	Jørgen Aage Jensen
Torben Krogh	W. Krogh-Poulsen	Erik Nielsen
Ole Karup Pedersen	Torben Petersen	Torben Möger Petersen
Ole B. Thomsen (formand)	Kaj Varming	Jørgen Weibull
		Svend O. Bruun

KAPITEL 2. RESUMÉ AF UDVALGETS FORSLAG.

2.1. Udvalgets opgave.

Liberaliseringsudvalget blev endeligt nedsat ved undervisningsministerens skrivelse af 9. september 1974. Dets hovedopgave har ifølge kommissoriet været at overveje og fremkomme med forslag om, under hvilke forudsætninger og på hvilke vilkår det vil være muligt at foretage en yderligere liberalisering af betingelserne for adgangen til universiteterne, de øvrige højere uddannelsesinstitutioner og lærerseminarierne.

2.2. Ledende hensyn.

Udvalget har ved udformningen af sine forslag til liberalisering ladet sig lede af følgende principper (kap..6.):

1. Sigtet med en liberalisering er ikke i første række at stimulere så mange som muligt til at påbegynde en videregående uddannelse, men at udvide udvælgelsesgrundlaget, så også andre end studenter, HF'r og HH'r får mulighed for at få adgang.
2. Optagelsesbetingelserne bør også under en liberaliseringsordning sikre, at alle adgangsberettigede har de fornødne forudsætninger for at kunne påbegynde og videreføre et videregående studium. Sigtet er ikke at slække på kompetencekravene, men at gøre det muligt at dokumentere dem på flere måder end hidtil.
3. Liberaliseringen skal kunne gennemføres inden for den bestående organisation af uddannelsesvæsenet og ikke medføre oprettelse af nye uddannelsesinstitutioner.
4. Udvalgets liberaliseringsforslag skal støtte bestræbelserne for 12 års uddannelse for alle og for, at gennemførte uddannelsesforløb udover folkeskolen i videst mulig udstrækning bliver kompetencegivende til videregående studier.

5. En liberalisering af adgangsbetingelserne skal ske med en opdeling af betingelserne i almene og specielle kompetencekrav som grundprincip. De almene krav søges defineret så vidt som muligt. De specielle krav søges reduceret så meget, som det er forsvarligt.
6. Liberaliseringsbestemmelserne skal i videst mulig udstrækning reducere behovet for optagelse på dispensation.
7. Liberaliseringsskitsen skal kunne bevare sin gyldighed uanset fremtidige ændringer i uddannelsessystemet.

2.3. Begrebet studiekompetence, - almen og speciel.

Med udgangspunkt i en udviklingspsykologisk analyse af egenskabsbegrebet redegør udvalget i kapitel 7 for det principielle syn på studieegnethed eller studiekompetence, der ligger til grund for dets overvejelser om, hvordan kompetence kan dokumenteres. Studiekompetence opfattes som en samlebetegnelse for en række træk, der vil fremtræde under bestemte miljøbetingelser. Det anses ikke som en engang given egenskab, men som noget dynamisk, - noget der viser sig ved, at en person udvikler sig i samspillet med et bestemt miljø. Kompetence demonstreres gennem et udviklingsforløb, der er karakteriseret ved en vekselvirkning mellem bearbejdelse af andres udtryk og egne udtryk. Principielt kan studiekompetence derfor ikke vurderes på grundlag af en éngangsprøve, men kun på grundlag af et forløb af konfrontationer mellem andres udtryk (f.eks. tekster, lærervejledning) og egne reaktioner på dem.

Liberaliseringsforslaget bygger på faktisk kompetence og ikke på den formelle kompetence, der hidtil har været tilskrevet visse afgangseksamener fra det sekundære uddannelsessystem. Der skelnes i kapitel 8 mellem almen og speciel kompetence.

Almen kompetence omfatter de kundskaber, færdigheder, holdninger og arbejdsvaner, som anses for nødvendige forudsætninger for overhovedet at kunne studere ved en højere uddannelsesinstitution, uanset det valgte studiefag.

Speciel kompetence omfatter kundskaber og færdigheder, der rækker ud over det, som er omfattet af den almene kompetence, og som eventuelt måtte anses for nødvendige yderligere forudsætninger for at kunne påbegynde og videreføre et bestemt videregående studium.

Nogle af de krav, der vil blive stillet til den specielle kompetence, må nødvendigvis være opfyldt ved studiets påbegyndelse. For andre vil det være tilstrækkeligt, at de dokumenteres på et senere tidspunkt.

Adgangen til at påbegynde et studium er efter udvalgets forslag betinget af, at såvel de almene som de specielle kompetencekrav er opfyldt på den måde som fremgår nedenfor.

2.4. Kravene til almen kompetence.

Kravene til den almene kompetence bestemmes i kapitel 9. Efter udvalgets opfattelse må den, der skal have udsigt til at opfylde et videregående studiums krav (indholdsmæssig bestemmelse af kravene til almen kompetence):

1. have en almen orientering, der kan danne grundlag for stillingtagen til samfundsmæssige og kulturelle problemer,
2. være i stand til at sætte sig et personligt uddannelsesmål og vedholdende arbejde sig frem mod det, herunder mobilisere den arbejdsenergi, det kræver, og overvinde de psykiske belastninger, der er forbundet dermed,
3. være vant til at opfatte, forstå og gengive hovedindholdet af en mundtlig eller skriftlig fremstilling af et fagligt emne,
4. kunne overføre indholdet af en mundtlig eller skriftlig fremstilling om et fagligt emne til løsning af problemer med umiddelbar tilknytning til stoffet,
5. kunne analysere og drage slutninger fra egne erfaringer og både skriftligt og mundtligt at gøre rede herfor.

De her nævnte aspekter må være udviklet udover niveauet ved sædvanlig afgang fra folkeskolen.

Almen kompetence i den her nævnte forstand vil kunne udvikles gennem forskellige uddannelsesforløb såvel som gennem erfaringer uden for det formelle uddannelsessystem.

Udvalget foreslår to måder, hvorpå den fornødne almenkompetence skal kunne dokumenteres:

- (1) Dokumentation for gennemført 9-årig folkeskole + 3 års fortsat uddannelse (afsnit 9.3.1.).

Til de 3 års uddannelse udover folkeskolen stilles en række særlige krav, herunder at den skal være ført igen-

nem til afslutning, at eventuelle prøver skal være bestået, at den skal indebære tilegnelse og udformning af skriftlige tekster, medføre indsigt i samfundsmæssige og kulturelle spørgsmål (typisk gennem undervisning i flere fag af forskellig natur), visse regler om dens tidslige udstrækning og medregnen af praktikperioder m.v.

(2) Dokumentation gennem særlig kompetenceerklæring (afsnit 9.3.2.).

Denne dokumentationsform er forbeholdt personer, der er fyldt 22 år, og som ikke kan dokumentere deres kompetence gennem et uddannelsesforløb, der opfylder de under (1) anførte krav. Dokumentationen sker ved hjælp af en ved de videregående uddannelsesinstitutioner etableret særlig prøvesituation.

I oversigterne s. 86 og s. 87 er på et bredt udvalg af uddannelser, der bygger på afsluttet 9-årig folkeskole, illustreret hvilken slags uddannelser, der på det for udvalget foreliggende grundlag anses at opfylde de stillede krav til de 3 års fortsat uddannelse. De hidtil adgangsgivende eksamener anses alle for umiddelbart at opfylde disse krav, men også f.eks. de erhvervsfaglige grunduddannelser og en lang række andre uddannelser, f.eks. bankuddannelserne, visse etatsuddannelser, de socialpædagogiske uddannelser, uddannelserne til tandplejer og klinisk tandtekniker m.fl.

På s. 93 er med henblik på erhvervelse af særlig kompetenceerklæring skitseret et forslag til prøveforløb, udviklet på grundlag af det principielle syn på kompetence, der er redegjort, for i kapitel 7.

2.5. Krav om læsefærdighed i engelsk (evt. tysk).

I afsnit 9.4. stiller udvalget forslag om, at adgangen til alle videregående uddannelser, - foruden af dokumentation for almen kompetence - gøres betinget af læsefærdighed i engelsk (kan evt. afløses af tysk) på et niveau, som sætter den adgangssøgende i stand til at orientere sig i en middelsvær engelsk tekst. Der henvises som vejledende retningslinje til den læsefærdighed, der stræbes mod ved HF-fællesfagsundervisning i engelsk.

2.6. Kravene til den specielle kompetence.

Den tredje betingelse for adgang til de videregående uddannelser - dokumentation for den til hvert enkelt studium krævede specialkompetence - omhandles i kapitel 10. Udvalget har til grund for sine forslag om de specielle kompetencekrav, der bør stilles for adgang til de enkelte studieområder, lagt oplysninger indhentet ved et rundspørge til samtlige videregående uddannelsesinstitutioner i 1975. Udvalgets vejledende forslag vedrørende de uddannelser, der tilsammen optager hovedparten af de studerende, fremgår af oversigten s. 107-108.

2.7. Liberalisering og adgangsbegrænsning.

Udvalget er i kommissoriet blevet bedt om tillige at "overveje og stille forslag om optagelseskriterier i forbindelse med adgangsregulering". I kapitel 11 redegør udvalget for sine overvejelser og forslag vedrørende dette spørgsmål.

Udvalget finder ingen logisk uoverensstemmelse mellem liberalisering og adgangsregulering, men oplever dog en væsentlig modstrid i tænkningen og hele sigtet bag bestræbelserne for henholdsvis at liberalisere og at begrænse adgangen til videregående studier. De uddannelsessøgendes repræsentanter i udvalget har i konsekvens af deres principielle afstandtagen fra adgangsbegrænsning afvist at være medforslagsstillere til en ordning, hvorved liberaliseringsforslaget kan gennemføres indenfor rammerne af en adgangsregulering. De har medvirket ved belysningen af forskellige begrænsningsmetoder, men det afsluttende forslag tegnes af udvalgsflertallet alene.

På siderne 115-123 diskuteres fire mulige adgangsbegrænsningsmetoder: (1) Eksamens- og skolekarakterer, (2) Vægtning af særlige ansøgerkvaliteter (alder, erhvervserfaring o.l.), (3) "Stopprøve" og (4) Lodtrækning. Til alle fire metoder er der knyttet uønskede følgevirkninger. I den efterfølgende vurdering af metoderne har udvalgets flertal lagt hovedvægten på deres principielle og tekniske forenelighed med liberaliseringsforslaget, og når der til den konklusion, at alene "stopprøve" og lodtrækning kan forenes med de forslag, der er fremsat i de foregående kapitler.

På grund af de ulemper, der er forbundet med "stopprøven", har man imidlertid skitseret en alternativ praktisk udførelse af de grundtanker, der ligger bag stopprøvemethoden. I stedet for en

"stopprøve" foreslås ved alle studier indrettet et basisår, hvortil alle, der opfylder liberaliseringsforslagets kompetencekrav, får adgang. Basisåret indrettes som en almen indføring i det pågældende fagområdes ledende problemstillinger, begreber og klassifikationer, teorier, metoder og mest markante forskningsresultater. Det får værdi, dels som en afrundet, propædeutisk, videnskabelig almenuddannelse uden noget specifikt erhvervssigte, dels som grundlag for det fortsatte studium. Ved basisårets udgang afholdes en prøve. Blandt dem, der består prøven, udvælges de studerende som på grundlag af prøveresultaterne og en vurdering af deres udvikling i årets løb skønnes at være de bedst egnede til fortsatte studier.

Der har blandt udvalgsflertallet ikke kunnet samles enig tilslutning til at anbefale lodtrækning som begrænsningsmetode, uagtet den anses som forenelig med liberaliseringsforslaget. Man har imidlertid erkendt, at udvælgelse på grundlag af et "basisårsforløb" forudsætter strukturelle ændringer i uddannelserne og derfor kun kan realiseres på længere sigt. For at muliggøre gennemførelsen af en liberalisering umiddelbart har udvalget skitseret et forslag til en overgangsordning, der skulle sikre et rimeligt antal optagne fra de nye grupper, der ifølge liberaliseringsforslaget skal kunne anses for studiekompetente (s. 128).

I en overgangsperiode inddeles ansøgerne i 3 grupper: (A) de, der opfylder de hidtil gældende adgangsbetingelser, (B) de, der udover gruppe (A) opfylder betingelserne efter 9+3 års reglen, (C) de, der ansøger på grundlag af "særlig kompetenceerklæring". Der tildeles hver gruppe et antal studiepladser i forhold til ansøgerantallet i hver gruppe. Udvalget finder det udenfor sit kommissorium at stille forslag om, hvorledes pladserne skal fordeles inden for gruppe (A). For så vidt angår udvælgelse inden for grupperne (B) og (C), ser flertallet ingen anden udvej end lodtrækning inden for hver af grupperne. Begrundelsen herfor følger af diskussionen i kapitel 11. Flertallet foreslår afsluttende, at der ved overgangsordningens iværksættelse samtidig ved enkelte uddannelser gøres forsøg med det mere langsigtede forslag, d.v.s. indretning af et basisår og adgangsbegrænsning ved indgangen til andet studieår.

Et mindretal (Torben Krogh og Kaj Varming) har ikke kunnet tilslutte sig forslaget om et "basisår", men anbefaler en kvoterings-

ordning svarende til den foreslåede overgangsordning. Mindretallet, har heller ikke kunnet tilslutte sig forslaget om lodtrækning i grupperne B og C (s. 129).

KAPITEL 3.. LIBERALISERINGSTANKENS GRUNDLAG.

Det er ifølge udvalgets kommissorium ikke udvalgets opgave at overveje, om en liberalisering af adgangsbetingelserne til videregående studier bør finde sted. Kommissoriet forudsætter, at den liberalisering, der har fundet sted siden 1967, ikke har været vidtgående nok, og at derfor en yderligere liberalisering søges gennemført. Udvalgets opgave er alene at overveje, hvordan noget sådant praktisk kan lade sig gøre.

Det fremgår ikke klart, hvorfor den hidtil stedfundne liberalisering ikke anses for tilfredsstillende. Det er ikke udtalt, hvad det er, man ønsker at opnå igennem en yderligere liberalisering. At det ligger i sagens natur, tør man ikke uden videre antage. Det videregående sigte med en liberalisering - hvad det er for et problem, man ønsker at løse, hvad det er for idealer, man ønsker at nærme sig igennem en liberalisering - er ikke entydigt bestemt. Blandt dem, der til forskellig tid og i forskellige sammenhænge har erklæret sig for en åbning af adgangen til videregående studier, hersker der ikke absolut overensstemmelse om dette sigte. Og med forskelligt sigte får man forskellige svar på spørgsmålet om, for hvem og hvor mange en liberaliseringsordning skal give adgang til studierne. Af den grund må udformningen af en liberaliseringsordning tage sit udgangspunkt i motiverne for en liberalisering. Det er udvalgets overvejelser herom, der behandles i nærværende kapitel.

Bestræbelserne på at udvide adgangen til de videregående uddannelser er ikke noget specielt dansk. De er udtryk for en uddannelsespolitisk udvikling, som i vidt omfang er fælles for højt industrialiserede nationer. Den danske undervisningsminister tiltrådte således i 1975 i enighed med alle sine europæiske kolleger en resolution om, at uddannelsespolitikken i de europæiske lande skulle indrettes med henblik på bl.a.:

- "- at tilvejebringe uddannelse for de 16-19-årige, som forbereder både til videregående studier og til umiddelbar eller snarlig indtræden i arbejdslivet.
- at tilpasse anden undervisning over den skolepligtige alder således, at den imødekommer behovene og interesserne hos individer med **vidt** forskellige erfaringer,
- at omforme adgangsbetingelserne til de højere uddannelser på en sådan måde, at erhvervserfaring i større udstrækning tages i betragtning som adgangskvalifikation".

Denne resolution var et supplement til en resolution vedtaget på det foregående europæiske undervisningsministtermøde, hvor man satte sig det mål, at de højere uddannelser skulle åbnes for en videre kreds af personer, som ikke har haft mulighed for at gennemgå en traditionel gymnasial uddannelse. Med henvisning til denne resolution afstak Europarådets komité for højere uddannelse i april 1974 følgende retningslinier for, hvordan en sådan åbning bør finde sted:

- "- højere uddannelsesinstitutioner og især universiteterne bør tage skridt til at åbne deres porte for dem, der har været underprivilegerede eller af den ene eller anden grund har været ude af stand til at følge den type gymnasial undervisning, der fører til universitetsstudier,
- adgangsbetingelserne bør være objektive, og adgangsbe-grænsende bestemmelser kan kun akcepteres, hvis de er baseret på lighedsprincippet,
- der bør ikke være nogen forskelsbehandling mellem den al-mene (klassiske) sektor og de øvrige sektorer i uddannelsessystemet for de 16-18 årige."

Denne målsætning blev enstemmigt tiltrådt af samtlige landes regerings- og universitetsrepræsentanter i komiteen. Den forfølges på forskellig måde i reformarbejdet i praktisk taget alle de vest-europæiske lande, og tilsvarende reformbestræbelser har længe kunnet iagttages i både de østeuropæiske lande og i Nordamerika. Det følgende kapitel 4 vil give et overblik over de gældende adgangsregler i udvalgte fremmede lande.

Kernen i disse bestræbelser kan sammenfattes i 3 punkter:

(1) adgangsbetingelserne til videregående studier må indrettes, så også andre uddannelser for de 16-19 åriges gruppe end de traditionelle gymnasieuddannelser giver ret til videregående studier. (2) Der bør tilvejebringes mulighed for, at også sådanne, som ikke har gennemgået en formel uddannelse for de 16-19 årige, kan få adgang til at studere, idet der tages hensyn til de kvalifikationer, de har erhvervet gennem erhvervsmæssig beskæftigelse. (3) Der må ikke ske forskelsbehandling af ansøgerne efter deres optagelsesgrundlag. Liberaliseringen tager altså især sigte på andre uddannelser for de 16-19 årige og på dem, der ingen sådan uddannelse har, men har rod i det praktiske erhvervsliv.

Hvad er det, man ønsker at opnå igennem en åbning af de højere uddannelser til disse to grupper ?

Liberaliseringstanken har dybest set sit udspring i den franske revolutions og den amerikanske uafhængighedserklærings ideer om demokratisering og lighed.

Kravet om demokratisering indebar bl.a. den enkelte borgers delagtighed, i styringen af fællesskabets anliggender og frihed til at forme sin egen livsbane i overensstemmelse med egne evner og interesser. Det medfører ret til at uddanne og udvikle sig, fri bevægelighed mellem socialklasserne, og at ingen samfundsgruppe, intet individ afskæres fra adgang til at beklæde sådanne indflydelsesrige samfundsstillinger, som de måtte have tilstrækkelige forudsætninger for.

Lighedsideologien indebar lige ret for alle til at få en uddannelse, til at nå samfundets højeste positioner og til at få andel i kulturlivets værdier. I lighedsideologien kan der imidlertid skelnes mellem en liberalistisk og en socialistisk strømning, som kan føre til forskellige opfattelser af, hvad lige adgang til uddannelse egentlig er.

I det 19. århundredes borgerligt-liberale samfundstænkning kom lige adgang til uddannelse til at betyde lige chance for social opstigning. Muligheden for at stige socialt gennem selvstændig økonomisk foretagsomhed var forholdsvis begrænset for den, der ikke i kraft af arv eller lignende kunne overtage de nødvendige kapitalmidler, men selv måtte oparbejde dem. For det brede borgerskab og for arbejderklassen stod derfor en højere uddannelse som den mest betydningsfulde vej til opstigning i høj-status-

positioner. I almenhedens interesse var det vigtigt, at denne selektionsmekanisme fungerede så effektivt som muligt, d.v.s. at den enkelte førtes derhen, hvor hans evner bedst kunne nyttes i almenhedens tjeneste. Der var i den liberalistiske tankegang fuld tillid til, at den bedste mand ville sejre i uddannelseskonkurrencen, og at det var retfærdigt, at der tillagdes ham de økonomiske, sociale og magtmæssige privilegier, som var knyttet til akademiske stillinger. Lighed bestod i, at ingen var fastlåst i sin sociale placering, at ingen ufortjent skulle kunne opretholde sin ved fødslen erhvervede sociale status, og at ingen af lavere klasse skulle holdes tilbage fra at stige op til den status, hans evner og indsats gjorde ham fortjent til. Selektionsmekanismens effektivitet skulle udfra dette vise sig ved en livlig bevægelighed mellem klasserne. Når der ikke i virkeligheden viste sig en sådan bevægelighed, men det fortsat var borgerskabets og akademikerstandens børn, der leverede hovedparten af de højere uddannelsers rekrutter, toges det som tegn på, at landets begavelsesreserve øjensynligt var koncentreret i disse klasser. Chancen havde jo alle. Muligheden for at påbegynde og gennemføre en uddannelse stod åben for enhver med de nødvendige evner og interesser.

Forestillingen om et klassesamfund er ikke uforenelig med, men netop forudsat i den liberalistiske lighedsideologi. Social mobilitet er et meningsløst begreb i andre end et klassesamfund. Klasseforskelle anses umiddelbart for retfærdige, for så vidt forskellene i indtægt og indflydelse alene kan henføres til forskelle i evner og ikke i social afstamning. Derfor bliver "lige mulighed for lige evner" en central formulering i liberalismens lighedsideologi. Den har samtidig en vigtig funktion som forudsætning for opretholdelsen af et åbent klassesamfund. At understøtte socialt opadgående mobilitet kan tjene til at underbygge akcepten af det bestående sociale og politiske system blandt de mindre privilegerede klasser, og dermed altså af det klasseopdelte samfund med dets ulige fordeling af privilegierne. Det borgerligt-liberalistiske samfund kunne derfor have vigtige interesser i at holde fast ved den lige chance og at opvise en vis opadgående mobilitet.

Arbejderbevægelsen udtrykte den samme interesse i at skabe lige adgang til højere uddannelse som forrige århundredes liberale fortalere. Også for arbejderklassen var åbenhed for bevægelighed

mellem klasserne et klart politisk mål. Ikke alene havde man et ønske at skabe personlige opstigningsmuligheder for de mest evnerige af arbejderklassens børn.

Også politiske hensyn spillede ind. Arbejderklassen havde igennem sine folkevalgte repræsentanter fået direkte andel i den lovgivende magt og i den politiske styring af den udøvende magt. I det til både den dømmende og den udøvende magt knyttede akademiske embedsværk dominerede imidlertid fortsat akademiker- og borgerstandens børn, hvorfor en indgang i disse embedsstillinger ansås at være af stor politisk betydning. Også åndskulturen ansås for ensidigt borgerligt domineret og for at virke som en afstivning af det borgerligt-kapitalistiske samfund. En ændring af samfundssystemet ansås for betinget af en omfattende bevidsthedsændring, som måtte understøttes af videnskaben, uddannelsessystemet, oplysningsvirksomhed og kulturlivet. En øget andel af de ledende positioner i disse sektorer ansås som et vigtigt moment i kampen for at ændre samfundets kulturelle overbygning, så den kunne tjene arbejderklassens interesser.

Hertil var lige adgang tolket som "lige chance" imidlertid ikke nok. Lige-chance-tolkningen forudsætter, at evner, interesser og indsats er relativt uafhængige af økonomiske forhold og socialt miljø, - at man netop igennem dem har mulighed for at gøre sig uafhængig af sit sociale miljø. Sådan forholder det sig ikke efter en socialistisk opfattelse. Evner, interesser og indsats hævdes dér at være stærkt miljøpåvirkelige og afhængige af økonomiske muligheder. Lige chance fører derfor kun til en formel lighed, hvor det reelt vil være dem, der har de økonomiske muligheder, og som er opvokset i et borgerligt/akademisk miljø, der vil have mulighed for at få en højere uddannelse. Reel lighed får man kun, hvis man kan fjerne de uligheder i sociale opvækstvilkår og økonomiske forhold, der viser sig i de forskellige socialklassers faktiske udnyttelse af deres "lige chance".

Dette århundredes uddannelsespolitiske lovgivning har været karakteriseret ved stadigt nye forholdsregler med henblik på at forbedre betingelserne for reel lighed i adgangen til uddannelse. De politiske partier herhjemme, som i forskelligt mål bekender sig til en liberal grundholdning, har medvirket herved, idet de synes at have udviklet sig bort fra tidligere tiders rene lige-chance-tolkning.

Det er almindeligt erkendt, at lige opvækstvilkår ikke kan tilvejebringes gennem uddannelsespolitiske foranstaltninger alene. Større lighed i hjemmiljøet må skabes gennem den økonomiske fordelingspolitik, socialpolitikken og boligpolitikken. Nogle vil mene, at kun en radikal forandring af det samfundsøkonomiske system vil kunne føre hertil. Igennem uddannelsespolitikken kan man kun gøre sig håb om at opveje nogle af ulighederne i hjemmiljøet ved at give alle lige rige udviklingsmuligheder i miljøet uden for hjemmet, d.v.s. i uddannelsessystemet. Udbygningen af børnehaverne, etableringen af børnehaveklasser, forlængelse af undervisningspligten, udviklingen henimod en udelt folkeskole, ekspansionen af gymnasieskolen og de højere uddannelser, økonomiske støtteordninger for unge fra mindrebemidlede hjem er eksempler på lovgivning med henblik herpå. Det er forsøg på at reducere de mest åbenbare uligheder i uddannelsessystemet og dermed i adgangen til videregående uddannelse, samtidig med at børnenes nære tilknytning til deres forskelligartede familiemiljø søges fastholdt.

De seneste årtier har imidlertid vist, at disse forholdsregler kun i begrænset omfang har skabt reelt lige adgangsmuligheder. Det sociale rekrutteringsgrundlag for de videregående uddannelser har ikke undergået de forskydninger, som var forventet. Rødderne til uligheden har vist sig at ligge dybere end umiddelbart antaget.

De senere års videnskabelige og politiske bestræbelser har som følge heraf været koncentreret om identifikation og mulig fjernelse af yderligere barrierer i uddannelsessystemet for den lige adgang. Ønsket om en liberalisering af adgangen til de videregående uddannelser er et led i disse bestræbelser.

Socialforskningsinstituttets undersøgelser har vist, at den væsentligste del af selektionen til de videregående uddannelser finder sted ved indgangen til gymnasiet. Det er under de hidtil gældende adgangsbetingelser her de unges fremtidige muligheder for at få en højere uddannelse afgøres, og det er her den sociale baggrund tydeligst viser sin betydning. I tiden 1965-1971 øgedes andelen af en fødselsårgang i Danmark, som får en gymnasial uddannelse, fra 11% til 17%. Forøgelsen er imidlertid ulige fordelt inden for de forskellige socialklasser, og det er fortsat en forsvindende lille procentuel andel af socialgrupperne IV og V's børn, der kommer i gymnasiet:

Gymnasieelevfrekvensen pr. årgang inden for de enkelte social-
grupper i 1965 og 1971.

År	<u>Faders sociale status</u>					Alle social- grupper
	<u>Socialgruppe</u>					
	I	II	III	IV	V	
	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.
1965	56	23	11	7	2	11
1971	54	39	18	10	5	17

Kilde: Erik Jørgen Hansen: Den sociale rekruttering til HF og gym-
nasiet ved begyndelsen af 1970'erne. Socialforskningsin-
stituttets meddelelse nr. 2. København 1973.

Denne skævhed hænger naturligvis sammen med en række forhold ved folkeskoleundervisningens samspil med det i forskellige socialgrupper fremherskende hjemmiljø. Disse problemer angribes nu i en folkeskolesammenhæng. Liberalisering af adgangen til de videregående uddannelser er et forsøg på at rette op på virkningerne af den ulige sociale rekruttering til gymnasiet. Hensigten er her at de, der i denne tidligere udvælgelsesproces ikke fik en gymnasial uddannelse, alligevel får en mulighed for at få højere uddannelse på et senere tidspunkt, - at give dem "en anden chance". Det antages herved, at der i de sene ungdomsår finder en udvikling af evner og interesser sted, der i et vist omfang vil kunne udjævne de uligheder, der stammer fra forskellighederne i social baggrund. Det forudsattes desuden, at en sådan udvikling vil kunne finde sted under påvirkning af andre former for uddannelse end gymnasiets såvel som af erfaringer fra et virke i erhvervsliv, organisationsliv og lign., og at en sådan udvikling vil kunne føre til, at unge uden om gymnasiet erhverver sig tilstrækkelige forudsætninger for at kunne studere ved en videregående uddannelsesinstitution. Oprettelsen af HF i 1967 var udtryk for et ønske om at etablere en sådan formaliseret "anden-chance".

Et hovedformål med liberaliseringen er således at bidrage til, at de uligheder, der følger af den skæve sociale rekruttering til gymnasiet, rettes op, og dermed til at skabe større reel lighed i adgangen til de videregående uddannelser. Det videre sigte hermed er udfra det anførte at opløse den endnu bestående skæve sociale rekruttering til visse akademiske stillinger med de fordele, der er knyttet til dem.

Den uddannelsespolitiske udvikling og debat i de seneste 15 år antyder imidlertid endnu et formål med en liberalisering.

I det ovenfor beskrevne har interessen været samlet om lige adgang til uddannelse som et middel til lige adgang til akademiske stillinger. Med "lige" er der tænkt på, at forskelle i henseende til social herkomst og økonomiske omstændigheder ikke bør kunne spille ind, idet det anses som uforeneligt med demokratiske grundprincipper. Uddannelse er her anset som en investering, d.v.s. uddannelsens værdi ligger uden for den selv, nemlig i de fordele af erhvervsmæssig art, som kan indkasseres af den, der har gennemgået den. Bag tanken om liberalisering ligger imidlertid også et andet syn på værdien af en højere uddannelse, nemlig et syn på uddannelse som et kulturelt tilbud, som kulturforbrug:

I de tidligste formuleringer af demokratiets grundlæggende ideer, som fulgte i de franske og amerikanske revolutioners spor, er uddannelse anset som en menneskeret,. Demokratisering af uddannelserne tillægges her også den betydning, at enhver borger har ret til igennem uddannelse at udvikle sine evner og personlighed i hele deres omfang, - noget som hidtil var forbeholdt en lille elite.

Dette syn har ligget bag udviklingen af en gratis folkets skole for alle. 1960'ernes velstand gav grundlag for realistiske overvejelser af muligheden for at udvide dette syn til først det sekundære uddannelsesstrin og siden til de højere uddannelser. Disse overvejelser understøttedes i væsentlig grad af de års uddannelses-økonomiske teori, der gav løfte om en forøgelse af bruttonationalproduktet som følge af øgede investeringer i uddannelses-systemet og dermed i befolkningens almene uddannelsesniveau. En "afdækning af intelligensreserven" ansås således som et sammenfaldende mål for både kulturpolitikken og den økonomiske politik. Nogle eksempler vil belyse, hvordan højere uddannelse som en menneskeret slår igennem i disse års uddannelsespolitik:

I de Forenede Stater, som førte an i velstandsbølgen, satte en af præsidenten nedsat komite i 1949 det mål op, at halvdelen af alle amerikanere skulle igennem i hvert fald de første to college-år. I årene derpå lød med stigende styrke kravet om "higher education for all". Det er klart at der hermed ikke er tænkt på, at alle skal være læger, jurister og lignende, men at alle skal have mulighed for at udvikle deres personlighed gennem en højere

uddannelse. I de ikke helt så velstående europæiske lande, herunder Danmark, havde man ingen mulighed for at gennemføre så ambitiøse programmer. Men 1960'ernes planlægning er tydeligt baseret på den samme principielle tænkemåde. Ved flere lejligheder bekræftede folketinget sin tilslutning til princippet om, at de højere uddannelser skal udbygges, så enhver kan få adgang til at få en sådan uddannelse, som hans eller hendes evner og interesser peger henimod. Dimensioneringsgrundlaget for udbygningen af de højere uddannelser blev udtrykkeligt tilgangsprognoser, d.v.s. de unges efterspørgsel efter uddannelsespladser, og ikke arbejdsmarkedsprognoser med deres opgørelser af behovet for akademiske stillinger. I bemærkningerne til lovforslaget om oprettelse af et universitet i Odense blev behovet for studiepladser udtrykkeligt begrundet med, "at man ønsker at opretholde den fri studieadgang til vore universiteter". Tilsvarende hed det, da regeringen i 1966 forelagde folketinget et oplæg til principdrøftelse vedrørende placeringen af nye universitetscentre, at "afgørende for, i hvilket omfang de højere uddannelser udbygges, er, hvor stor en del af studenterne, der efter studentereksamen vil søge højere uddannelse". Endnu i planlægningsrådet for de højere uddannelsers "Skitse for udbygningen af de højere uddannelser i tiden indtil 1980" hedder det, at det er "en akcepteret politisk målsætning, at der skal søges tilvejebragt fri adgang til samtlige højere uddannelser", og at "det er et væsentligt motiv for hele udbygningen af de højere uddannelsers kapacitet, at alle kvalificerede unge skal have adgang", således at "alle evner kan komme til fuld udvikling og anvendelse" (understreget her).

Der ligger i denne tænkning ikke, at alle nødvendigvis har ret til en akademisk stilling, men kun at alle skal have ret til igennem en højere uddannelse at udvikle deres evner, så vidt de rækker. Dette syn er baseret på den opfattelse, at højere uddannelser - og i hvert fald universiteterne - ikke alene har funktion som skoler, der forbereder og udvælger unge til et bestemt erhverv. De er tillige kulturinstitutioner, der forvalter og formidler den kulturelle arv, - der råder over og udvikler nationens mest avancerede viden om mennesket og dets sociale og fysiske omverden. Som sådan bør de være tilgængelige for alle, uanset alder, og uanset om de primært søger en uddannelse for at komme i erhverv eller for at tilfredsstille deres behov for viden,

forståelse og personlig udvikling. Som sådan står de også til rådighed med studietilbud, der ikke fører til specifikke erhvervsbeskæftigelser. Den store tilgang af studerende til studiefag med meget beskedne erhvervsudsigter bevidner, at sådan opfattes de også af mange unge. Det er det, der menes med at anskue en højere uddannelse som et kulturelt tilbud eller kulturforbrug.

Af denne 1960'ernes holdning til de højere uddannelser som noget, der kan have sin værdi i sig selv, voksede liberaliseringstanken frem som et ønske om at udbrede tilbuddet om at udvikle sine evner og personlighed til så mange som overhovedet kunne have udbytte af det. Demokratisering af adgangen til højere uddannelse blev her forstået som lighed i adgangen til at få andel i det kulturgode, en højere uddannelse kan være, - en mere retfærdig fordeling af kulturforbruget.

Men udover og slet ikke i modstrid med tankegangen om en højere uddannelse som et kulturforbrug, har der endvidere i den uddannelsespolitiske debat omkring liberaliseringen været anført endnu et aspekt, som tager sit udgangspunkt i en samlet overvejelse af et samfunds ressourcer. Herindenfor kan al uddannelse - også den højere - anskues som en ressource på linje med råvarer og andre naturgivne omstændigheder, blot med den væsentlige forskel, at det her drejer sig om en ressource, som mennesker selv har væsentlige muligheder for at påvirke både omfang og kvalitet af. Udover retfærdigheds- og lighedsbetragtningen, der fører til lige adgang for alle til så lang uddannelse, som evner og interesser rækker, er der inden for denne tankegang et direkte samfundsmæssigt behov for, at et lands befolkning opnår et så højt uddannelsesniveau som muligt. Det betragtes under alle omstændigheder som et samfundsmæssigt gode, idet det både med hensyn til egentlige erhvervsfunktioner som anden deltagelse i samfundslivet, giver befolkningen og dermed samfundet som helhed større og flere muligheder. Dette gælder helt generelt, men netop for et lille, i øvrigt råstoffattigt samfund som det danske, må det anses for særlig tungtvejende, idet vi i stigende grad hovedsagelig må basere hele vores materielle og deraf afledede kulturelle levestandard på kvaliteten, flexibiliteten og opfindsomheden hos en højtuddannet arbejdskraft, der til stadighed formår at hævde sig internationalt. For forståelsen af tankegangen bag liberaliseringen, som den behandles i denne betænkning, er dette aspekt også af væsentlig betydning.

Regering og folketing har nu af hensyn til de unges fremtidige erhvervsudsigter set sig nødsaget til at gribe regulerende ind i tilgangen til de højere uddannelser. Af den grund ændres imidlertid ikke uddannelsens fundamentale karakter af et efterspurgte kulturgode. Problemet at fordele dette gode på retfærdig måde består også under en knaphedssituation med adgangsbegrænsning. Et hovedsigte med liberaliseringen er det således fortsat at bidrage til, at adgangen til at erhverve sig videnskabelig indsigt, udvikle sine åndsevner, tilegne sig videnskabelige tænke-måder og tilfredsstille sine interesser fordeles mere ligeligt end under de hidtil gældende optagelsesbetingelser.

Et mindretal i udvalget (Thomas Werner Hansen, Torben Petersen og Torben Möger Petersen) ønsker at knytte følgende bemærkning til nærværende kapitel:

Det er hensigten med kapitlet at give en fremstilling af de tanker og ideer (de ideologier), der ligger bag liberaliseringsbe-stræbelserne. I en række tilfælde overskrides imidlertid den blot-te fremstilling af de skiftende uddannelsespolitiske ideologier og beskrivelsen af ideologierne bliver gjort til den umiddelbare for-klaring på den faktiske udvikling i uddannelsessystemet, herunder i liberaliseringen af adgangen til de videregående uddannelser. Så-ledes beskrives f.eks. den øgede adgang til videregående uddannelse væsentligst som et resultat af forskellige politiske kræfters be-stræbelser på at realisere skiftende opfattelser af samfundsmæssig lighed, medens f.eks. udviklingen i produktionen og teknologien med deraf følgende ændrede krav til arbejdskraftens kvalifikationer in-tet steds inddrages som forklaring på et øget behov for flere højt-uddannede. En sådan forklaringsmåde må anses for en i alt væsent-ligt idealistisk fremstilling af forholdene. En forklaringsmåde som mindretallet ikke kan tilslutte sig.

Under hensyn til kapitlets særlige karakter og relation til betænkningens øvrige del har mindretallet afstået fra at udarbej-de en egentlig særudtalelse i form af en alternativ fremstilling. Det skal dog understreges, at den her anlagte forklaringsmåde bl.a. har konsekvenser for holdningen til adgangsbegrænsning. Når libe-raliseringen således ses som "et ønske om at udbrede tilbuddet om at udvikle sine evner og personlighed til så mange, som overhovedet måtte have udbytte af det", kan der ikke gives dækkende begrundel-

ser for at indføre adgangsbegrænsning, og der må da gribes til udpræget idealistiske "forklaringer", som at folketinget ser sig nødsaget til at gribe ind "af hensyn til de unges fremtidige erhvervsudsigter".

KAPITEL 4. LIBERALISERINGSBESTREBELSER OG OPTAGELSESBETINGELSER I ANDRE LANDE.

4.1. Sverige, Norge og Finland.

¹ Sverige har uddannelsessystemet gennemgået en omfattende strukturændring i løbet af de senere år. Det består i dag af en 9-klasset enhedsskole med en gymnasial overbygning på 2, 3 eller 4 år. Denne gymnasieskole, der indførtes i 1971, er en integration af tre skoleformer: gymnasiet, fagskolen og yrkesskolan, og den består nu af omkring 20 forskellige linjer, hvoraf de fleste yderligere er opdelt i grene. Linjerne er to- eller tre-årige, men der findes også en enkelt 4-årig linje, som svarer til teknisk gymnasielinje under den tidligere ordning.

Sideløbende med disse ændringer har man i Sverige beskæftiget sig indgående med uddannelsessystemets overbygning, og der er siden 1970 udgivet en række betænkninger herom. Den i denne forbindelse vigtigste er den såkaldte Kompetenskommittén's betænkning "Om behörighet och antagning till högskolan" (1974).

I denne betænkning arbejdes med en sondring mellem "allmän behörighet", der defineres som opfyldelse af de generelle krav, der åbner adgang til et uddannelsesforløb, og "särskilda förkunskapskrav", der vedrører de betingelser, der herudover stilles for adgang til bestemte studier. Det fremhæves, at der ved udformningen af de generelle krav bl.a. må sigtes mod at gøre rekrutteringen mindre afhængig af ansøgernes baggrund, og at der bør tages større hensyn til de reelle kvalifikationer, end det hidtil har været tilfældet. Som "allmän behörig" vil man anerkende ansøgere med afsluttet mindst to-årig linje i gymnasieskolen eller med forskellige specialkurser af kortere varighed suppleret med kundskaber i svensk og engelsk eller forskellige andre uddannelser af gymnasial karakter, f.eks. fra tekniske skoler, handelsuddannelser, sygeplejerskeuddannelse og lign.

Desuden foreslås, at "allmän behörighet" skal kunne dokumenteres gennem alder og livserfaring, således at ansøgere uden gymnasial baggrund, der er fyldt 25 år, og som har mindst 5 års erfaring fra arbejdslivet gennem en form for ansættelse, anerkendes som "allmän behörige" til alle "högskola"-uddannelser. For denne gruppe kræves dog yderligere visse forkundskaber i engelsk.

Samtidig foreslås, at enhver med "allmän behörighet" skal have ret til at supplere sine kundskaber, således at han kan komme til at opfylde de "särskilda förkunskapskrav", der gælder for det valgte studium.

Optagelsen på uddannelsesinstitutionerne skal finde sted efter et kombineret points- og gruppesystem, idet der gives points såvel for forudgående uddannelse som for erhvervserfaring foruden nogle særlige udvælgelsespoints. Studiepladserne fordeles mellem grupperne i forhold til antallet af ansøgere i hver gruppe, men ved fordelingen indenfor grupperne skal mindst 15 pct. af studiepladserne forbeholdes de ansøgere, der har erhvervserfaring.

Endelig var der til forslaget knyttet et projekt om indførelse af studieegnethedsprøver, men det er senere besluttet, at disse kun skal finde anvendelse for gruppen uden gymnasial baggrund og kun i adgangsbegrænsningssituationer, eller hvis de pågældende selv ønsker det.

Efter forelæggelse for riksdagen er der nu udstedt bestemmelser, hvorefter nye adgangsregler, der i det væsentlige svarer til Kompetenskommittén's forslag træder i kraft den 1/7-1977.

I Norge har studentereksamen gennem mange år været vejen til optagelse på højere uddannelsesinstitutioner, men som mange andre steder tilstræbes der nu en bredere adgang. En komite, Immatrikuleringskomiteen, har udstukket nogle retningslinjer for et mere åbent optagelsessystem, hvorved man blandt andet søger at åbne muligheder for studier for dem, der får deres uddannelse uden for skolen i praktisk erhvervsarbejde eller gennem fritidsvirksomhed og private studier.

Der opstilles tre uddannelsesveje, der skulle give ret til optagelse på universiteter eller højskoler, nemlig 1) Vejen gennem bestemte accepterede skoler, 2) Vejen gennem bestemte skoler med tillægskrav og endelig 3) Den individuelle vej, hvor den enkelte institution vurderer ansøgernes realkompetence, eventuelt i henhold til bestemte regler, som institutionen selv udformer.

De accepterede skoler er foruden gymnasieskolen en række skoler, der giver en uddannelse, som i opbygning, længde og form såvel som efter indhold og krav til modenhed kan ligestilles med gymnasiet som studieforberedende. Der er som eksempler nævnt lærerskoler, tekniske skoler, journalistiske, skibsførereksamen m.m.

De under 2) nævnte skoler er sådanne, hvis niveau ikke helt kan sidestilles med de under 1) nævnte, f.eks. håndværks- og kunstindustriske, mejeriske, handelsskole m.fl., og der kræves derfor yderligere kundskaber i fagene norsk, samfundsfag, biologi og engelsk eller andet fremmedsprog.

Den individuelle tredje vej forudsætter individuel dokumentation af realkompetence, og det er tanken, at denne vej skal give adgang til voksne, der efter en del år i erhvervslivet ønsker at gå i gang med et studium, men som hidtil har været forhindret i det af de formelle adgangsbetingelser. Det understreges dog, at realkompetencen skal være på mindst samme niveau som den, der kan opnås gennem en skoleuddannelse.

Ved en ny lov om videregående oplæring er der pr. 1/1-76 vedtaget en sammenlægning af de hidtidige gymnasie-, erhvervs- (yrkes-) og fagskoler til en ny fælles skole, der benævnes den videregående skole. Det er tanken, at alle elever, som har afsluttet den 9-årige grunduddannelse, skal have mulighed for at gå ét, to eller tre år i den nye fælles skole, og samtidig er der indført lempeligere adgangsregler til de højere uddannelsesinstitutioner i overensstemmelse med det ovenfor skitserede.

Også i Finland arbejdes med planer om en gennemgribende omstrukturering af hele uddannelsessystemet. Grundholdningen er her som andre steder at åbne mulighed for en bredere rekruttering til de højere uddannelser. Formelt er det stadig studentereksamen, der er den almindelige adgangsbetingelse til alle studieretninger, men siden 1972 har adgangen til at indstille sig til studentereksamen været udvidet, således at det ikke blot er unge, der har gennemgået gymnasiet, der kan gå op til denne eksamen, men også de der har deltaget i den 2½-3 årige erhvervsuddannelse på institutniveau, ligesom elever med en lavere erhvervsuddannelse, f.eks. teknisk skole, med tillægsstudier i sprog kan få lov at deltage. I de senere år har man endvidere stillet en del af studiepladserne til rådighed for ansøgere, som har en erhvervsuddannelse, men ikke studentereksamen, og som ønsker at fortsætte deres studier indenfor samme område.

Der foreligger desuden planer om at erstatte studentereksamen med særlige elevbedømmelser, afgivet af skolen på dennes mellemtrin, og iøvrigt foretage udvaslgelsen af studerende til de højere læreanstalter gennem special-prøver for hvert uddannelsesområde.

4.2. Andre europæiske lande.

De øvrige europæiske lande udenfor Norden arbejder fortsat med en studentereksamen eller eksaminer, der nogenlunde svarer hertil, som almindelig adgangsvej til højere uddannelser, men de nærmere regler udviser betydelige forskelle fra land til land.

I Vesttyskland er der tre adgangsveje, nemlig almen studentereksamen, faglig studentereksamen og eksamen fra en faghøjskole. Med faglig studentereksamen, der som regel erhverves ved gymnasiets speciallinjer, opnås dog kun adgang til et begrænset antal studiefag, medens de to øvrige eksaminer giver adgang til alle studier ved de videnskabelige højskoler. Ved en del studieretninger, hovedsagelig indenfor de tekniske fag, kræves desuden gennemført en praktikperiode af nogle måneders varighed.

De nævnte krav vedrører kun retten til at søge optagelse, og ved de studier, hvor der er flere ansøgere end antal studiepladser, sker optagelse efter et system, hvor der dels anvendes eksamenskvotienten, dels den tid de enkelte ansøgere har måttet vente på optagelse efter afsluttet eksamen. Forinden fratrækkes dog forlods nogle mindre grupper af studiepladser til særlige ansøgekategorier, bl.a. udlændinge og statsløse, ansøgere fra den offentlige sundhedstjeneste og andre særlige tilfælde.

De her skitserede regler vil med vedtagelsen af den nye "Hochschulrahmengesetz" undergå væsentlige ændringer, idet betydningen af studentereksamen vil mindskes, medens mulighederne for ansøgere med anden baggrund vil blive forbedret, blandt andet ved regler om anerkendelse af erhvervsmæssig virksomhed som kompetencegivende.

Adgang til universiteter og højere læreanstalter i Østtyskland (DDR) sker efter et præstationsprincip med hensyntagen til befolkningens sociale struktur og på grundlag af den fastlagte uddannelseskapacitet. Iøvrigt er den almindelige betingelse studentereksamen (Hochschulreife), der foruden gennem et direkte skoleforløb kan opnås ved specialskoler, folkehøjskoler og lign. in-

stitutioner. Ved udvælgelsen af de ansøgere, der kan optages, benyttes et system med fordeling på sociale grupper og indenfor disse udvælges efter eksamenskvotient, idet der dog tillige indenfor enkelte studieretninger findes særlige adgangsprøver. Endvidere kan ansøgere indkaldes til en optagelsessamtale, hvis det skønnes nødvendigt. Endelig stilles der til alle, der ansøger om studieplads, særlige krav med hensyn til beredvillighed til at opfylde det socialistiske samfunds krav, forsvare socialismen etc., og de studerende skal afgive en skriftlig erklæring herom.

I Storbritannien fastsætter universiteterne selv adgangsbetingelser og mindstekravene er forskellige fra institution til institution og mellem fagretningerne. Da der ikke eksisterer et ensartet afgangsbasis for gennemgangen af de skoletrin, der svarer til gymnasiet, går betingelserne ud på aflæggelse af prøver i enkelte fag, normalt fem. Disse prøver afholdes af uafhængige regionale prøveorganisationer og består af prøver på "Ordinary level" og på "Advanced level". Der udstedes herfor henholdsvis "O-certificate" og "A-certificate", og normalt bliver adgangen til et studium næsten udelukkende gjort afhængig af resultatet af A-prøven. Enhver, der har gået i en anerkendt secondary school eller har gennemgået kurser ved institutioner for videreuddannelse, kan melde sig til prøverne.

I Sovjetunionen er adgang til universiteter og højere læreanstalter principielt betinget af en studentereksamen, der kan erhverves ad forskellige veje. Herudover forudsætter optagelse ved en højere undervisningsinstitution beståelse af en adgangsprøve, som tilrettelægges og afholdes af en fagkommission ved den pågældende institution. Resultatet af adgangsprøven er afgørende for, om optagelse finder sted, idet der er adgangsbegrænsning ved alle studier, og optagelse foretages efter faldende eksamenskvotient.

For uddannelsessøgende, der ikke opfylder adgangskravene via de normale veje, er der åbnet andre muligheder, idet der ved uddannelsesinstitutionerne afholdes forberedelseskurser. Disse er organiseret dels som aftenkurser og dels som heltidskurser. Aftenkurserne står åbne for enhver, men afsluttes ikke med nogen prøve, således at deltagerne for at blive optaget på en læreanstalt må indstille sig til og bestå dennes adgangsprøve. Heltidskurserne slutter derimod med en prøve, der erstatter adgangsprøverne, men er forbeholdt bestemte ansøgerkategorier, bl.a. arbejdere fra visse fag og militærpersoner.

For en mindre gruppe ansøgere gælder særlige regler, bl.a. for ansøgere med mindst to års erfaring fra erhvervslivet indenfor det område, det ønskede studium peger mod, eller erfaring fra forsvaret. Ved optagelsesproceduren reserveres der denne gruppe en vis del af studiepladserne, beregnet i forhold til gruppens antal af samtlige ansøgere, og adgangsprøven for disse ansøgere gennemføres separat.

KAPITEL 5., LIBERALISERINGSBETINGELSER OG OPTAGELSESBETINGELSER I DANMARK SIDEN 1960'ERNE.

5.1. Retstilstanden i 1967.

Ved kgl. anordning af 5. maj 1967 om adgang til at studere og tage eksaminer ved universiteterne indførtes ændringer i adgangsreglerne for universiteterne, således at en del videregående uddannelser blev gjort adgangsgivende på lige fod med studenterekamen. Der blev samtidig tillagt universitetsrektorerne en bemyndigelse til at give personer uden adgangsgivende eksamen adgang til universitetsstudier, om fornødent efter vedkommende rektors nærmere bestemmelse efter indhentet udtalelse fra universitetets faglige myndigheder. Tidligere havde dispensation til fravigelse af de gældende regler om adgangsgivende eksaminer kun kunnet opnås ved kgl. resolution efter undervisningsministeriets derom nedlagte forestilling.

Baggrunden for disse ændringer i adgangsreglerne var en indstilling fra det daværende planlægningsråd for de højere uddannelser, hvorefter der skulle åbnes adgang til universiteterne for personer, der havde gennemgået visse nærmere opregnede kategorier af videregående uddannelser, som efter de da gældende regler ikke gav adgang til universitetsstudier. Indstillingen var foranlediget af en anmodning fra undervisningsministeriet om at lade spørgsmålet om adgang til universitetsstudier for akademiingeniører, som ikke havde bestået studenterekamen, indgå i rådets overvejelser om generelle adgangsregler for de højere uddannelser.

Ministeriets anmodning blev forelagt et underudvalg under planlægningsrådet, som undersøgte en række uddannelser for at få klarhed over, om de kunne anses for at have et sådant indhold og en sådan bredde, at de kunne danne grundlag for en universitetsuddannelse.

Resultatet af underudvalgets overvejelser blev, at man anbefalede, at der tilvejebragtes hjemmel for immatrikulation ved universiteterne for personer, der uden at have studenterekamen,

havde bestået den afsluttende eksamen ved en af følgende institutioner: Arkitektskolen ved Det kgl. Akademi for de skønne Kunster, Arkitektskolen i Århus, Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Tandlægehøjskolerne, handelshøjskolerne for så vidt angår kandidateksaminerne, den almene erhvervsøkonomiske eksamen (HA) og diplomprøve efter erhvervsøkonomiske specialstudier (HD), Danmarks Ingeniørakademi, Danmarks Biblioteksskole samt seminarierne, idet personer med de nævnte eksaminer måtte antages gennem deres studier og eksamen at have demonstreret en sådan indsigt og studieegnethed, at det var naturligt at give dem ret til immatrikulation. For en række andre uddannelser, som havde været inddraget i overvejelserne, anførtes det, at de var så specialiserede i deres sigte og byggede på så varierede forkundskaber, at de ikke burde give generel adgang til universitetsstudier. Dette gjaldt uddannelserne på Det kgl. danske Musikkonservatorium, på maler- eller billedhuggerskolen ved Det kgl. Akademi for de skønne Kunster, på godkendte teknika, på handelshøjskolernes énsproglige og tresproglige korrespondentuddannelser samt uddannelsen som socialrådgiver. Man indstillede i stedet, at der blev indført bestemmelser om, at personer med disse uddannelser kunne søge optagelse på et universitet, således at det pågældende fakultet fik bemyndigelse til at træffe afgørelse på grundlag af ansøgernes samlede forudgående uddannelse.

Det samlede planlægningsråd tiltrådte underudvalgets indstilling, der således kom til at danne grundlag for reglerne i anordningen af 5. maj 1967. Dog blev bemyndigelsen til at give dispensation som ovenfor nævnt henlagt til universitetsrektorene, idet man fandt, at afgørelsen i disse sager burde ligge hos et centralt administrativt organ, bl.a. for at kunne sikre en ensartet praksis. Der opnåedes samtidig en administrativ forenkling, idet man ved den nye ordning afskaffede to ekspeditionsled - forelæggelse for undervisningsministeriet og for kongen.

For de fleste højere læreanstalters vedkommende var kun studentereksamen fra den matematiske linje eller grene af denne umiddelbart adgangsgivende, medens andre studenter først måtte tage en adgangseksamen, for hvilken der var tilrettelagt et ét-årigt kursus. Dette gjaldt Danmarks tekniske Højskole, Danmarks Ingeniørakademi, Danmarks farmaceutiske Højskole samt landinspektørstudiet og skovbrugsstudiet ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjs-

skole, medens der til veterinærstudiet ved Den kgl. Veterinær-og Landbohøjskole, statens arkitektskoler og tandlægehøjskolerne var umiddelbar adgang for enhver med studentereksamen. Til disse læreanstalter anerkendtes dog også realeksamen, når denne omfattede fagene matematik og fransk, samt visse mere erhvervsbetonede uddannelser som lærereksamen, skibsførereksamen og maskinmestereksamen, alle suppleret med den ovennævnte adgangseksamen. Derimod var der ikke tillagt de pågældende læreanstalter en egentlig dispensationsbeføjelse svarende til universiteternes, men dispensation kunne meddeles efter tilladelse fra undervisningsministeriet i hvert enkelt tilfælde.

Ved handelshøjskolernes studier anerkendtes foruden studentereksamen gennemgået handelsgymnasium samt beståede fagprøver, der var relevante for det pågældende studium (statskontrollerede højere fagprøver).

Til statens højere arkitektskoler var der, foruden for studenter, også adgang for ansøgere, der havde gennemgået uddannelsen til bygningstekniker.

Til visse af uddannelserne ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole (agronom, hortonom- og mejeriingeniøruddannelserne) gav ikke blot studentereksamen og adgangseksamen til Danmarks tekniske Højskole m.fl., men også realeksamen i forbindelse med en særlig optagelsesprøve adgang, idet der dog herudover krævedes visse faglige uddannelser.

For visse af de højere kunstnerisk betonede uddannelser (Kunstakademiets Maler-og billedhuggerskoler samt Musikkonservatoriets uddannelser) blev der ikke stillet krav om en bestemt eksamen, men der afholdtes optagelsesprøver til bedømmelse af ansøgernes anlæg på det pågældende område.

Endelig krævedes til optagelse på lærerseminarierne i henhold til læreruddannelsesloven af 1966, hvis første årgang begyndte studierne i 1969, studentereksamen eller højere forberedelseseksamen, men ministeren kunne tillade optagelse af ansøgere med anden tilsvarende uddannelse.

5.2. Siesby-udvalgets liberaliseringsovervejelser og -forslag.

På grundlag af en indstilling fra Planlægningsrådet for de højere uddannelser blev der ved undervisningsministeriets bekendtgørelse af 28. juni 1972 om betingelser for adgang til studierne ved

Københavns, Århus og Odense universiteter påny indført ændringer i adgangsreglerne til universiteterne. Herefter blev højere forberedelseseksamen (HF) og højere handelseksamen (HH) gjort adgangsgivende til universitetsstudier på lige fod med en studentereksamen, der ikke var specielt tilpasset til det ønskede universitetsstudium.

Baggrunden for Planlægningsrådets indstilling om at gøre HF adgangsgivende var bl.a. de erfaringer, man havde gjort i årene 1969-71, hvor en del ansøgere med HF var blevet optaget på universiteterne ved særlig tilladelse.

Planlægningsrådet havde i sin indstilling anført, at konsekvensen af at gøre HF adgangsgivende til universiteterne måtte være, at der også ved andre videregående uddannelser skete en ligestilling af HF'ere og studenter.

I overensstemmelse hermed blev derefter ligeledes vedtaget ændringer i adgangsreglerne til de øvrige videregående uddannelsesinstitutioner, således at HF blev anerkendt som adgangsgivende eksamen også ved disse institutioner.

Samtidig med denne udvidelse af kredsen af adgangsberettigede etableredes Gymnasiale Suppleringskursus, hvorved der blev sikret de studerende adgang til at supplere deres kundskaber i de fag, der var nødvendige for at påbegynde det valgte studium, og som ikke eller kun delvist var dækket af deres forudgående uddannelse.

Endvidere blev kompetencen til at meddele dispensation til optagelse på et universitetsstudium henlagt til det kollegiale organ Konsistorium. I praksis var afgørelserne længe reelt blevet truffet i de af konsistorium nedsatte immatrikulationsudvalg.

I den nye bekendtgørelse om adgang til universiteterne var desuden fastsat bestemmelser om, at universiteterne i fællesskab skulle udarbejde regler om supplerende prøver ved de enkelte studier og udarbejde og offentliggøre en vejledning om praksis ved behandlingen af ansøgninger om adgang til studierne ved særlig tilladelse. Denne vejledning skulle tillige indeholde generelle kriterier for meddelelse af en sådan særlig tilladelse. Med henblik på udarbejdelse af disse regler m.v. anmodede ministeriet universiteterne om at nedsætte et fællesudvalg, og de tre universiteter nedsatte herefter et udvalg med de nævnte opgaver og med professor, dr.jur., Erik Siesby som formand.

Forinden havde imidlertid et af konsistorium ved Københavns Universitet nedsat udvalg (immatrikulationsudvalget) allerede gennem nogen tid arbejdet med disse spørgsmål, og dette udvalg afgav i oktober 1972 en foreløbig beretning. Heri redegjordes for dispensationspraksis efter anordningen af 5.maj 1967, og der fremsattes en række overvejelser om retningslinier for optagelse ved dispensation. Det fremhævedes i rapporten, at dette udvalgs hovedopgave havde været at fremkomme med forslag til retningslinier for dispensationer fra de normale adgangskrav og ikke at tage stilling til det vidererækkende spørgsmål om adgangen til universitetsstudierne. Udvalget havde derfor taget sit udgangspunkt i de krav til studiekompetence, der kunne udledes af de dagældende regler om adgangsgivende eksaminer, således at disse blev betragtet som målestok for den kundskabsmængde og intellektuelle træning, der burde være det normale adgangskrav til universitetsstudier.

Udvalgets hovedsynspunkt blev formuleret således, at dispensationsbeføjelsen skulle benyttes til at give adgang til personer, der på anden måde end ved en adgangsgivende eksamen kunne dokumentere eller sandsynliggøre en studiekompetence, der i bredde og niveau svarede til den, som en adgangsgivende eksamen vidnede om.

Som dokumentation for en sådan studiekompetence henviste udvalget til skoleuddannelse på lavere niveau (end de adgangsgivende eksaminer) kombineret med supplerende uddannelser eller med relevante livserfaringer, erhvervsvirksomhed og lign.

Udvalget opstillede i rapporten en sondring mellem alment orienterende fag og umiddelbare støttefag for det pågældende studium, såkaldte redskabsfag, og det blev gjort gældende, at den værdi, som de alment orienterende fag havde som baggrund for et studium, i nogen grad kunne erstattes af de erfaringer og den intellektuelle træning, som kunne opnås gennem erhvervsmæssig, politisk eller kulturel virksomhed. Udvalget anbefalede derfor, at kravene til uddannelse i de alment orienterende fag blev gradueret i forhold til ansøgernes alder.

Udvalget erkendte samtidig, at man savnede sikker viden om, hvilke forudsætninger, der betingede et vellykket forløb af et universitetsstudium, og med henblik på at søge dette forhold afhjulpet samt for at imødekomme ønsker om en yderligere liberalisering fremsatte udvalget forslag om en forsøgsordning, hvorefter

et begrænset antal yngre personer, som savnede højere skoleuddannelse, men som ved indsats i erhvervsliv, kulturliv, eller i faglige eller politiske organisationer havde vist særlige evner, skulle gives adgang til egnede studier ved Københavns Universitet.

Fællesudvalget for de tre universiteter (Siesbye-udvalget) kunne i vidt omfang bygge på det københavnske udvalgs overvejelser, og udvalget afgav i marts 1973 indstilling til ministeriet ledsaget af et forslag til vejledning om adgang ved særlig tilladelse til studierne ved København, Århus og Odense Universiteter samt et udkast til regler om supplerende prøver.

Med hensyn til dispensation fra kravet om en adgangsgivende eksamen tog udvalget, hensyn til mulighederne for at liberalisere adgangen til universitetsstudierne uden en reel sænkning af adgangstærsklen.

Om forslaget til vejledning om adgang til studierne ved særlig tilladelse blev det anført, at dette tilsigtede dels at kodificere og harmonisere principperne for de senere års dispensationspraksis, dels at fortsætte den liberaliseringstendens, som denne praksis var udtryk for. Det fremhævedes herved, at den sum af personlige egenskaber, kundskaber og færdigheder, den "studiekompetence", som de adgangsgivende eksaminer var vidnesbyrd om, kunne dokumenteres på anden måde end just ved disse eksaminer. Der henvises således til, at studiekompetence skulle kunne dokumenteres enten ved en række uddannelseskompositioner, hvorpå der blev givet en række eksempler i vejledningen, eller ved skoleuddannelse i forbindelse med kvalificeret erhvervsarbejde eller andre krævende aktiviteter, eksempelvis af kulturel eller politisk art, som vidnede om vedholdenhed og koncentreret intellektuel indsats.

Ved bestemmelsen af kompetencens nærmere indhold opererede Siesbye-udvalget - ligesom også Københavns Universitets udvalg, jfr. ovenfor, - med en sondring mellem alment orienterende fag og redskabsfag, hvoraf kun de sidste var umiddelbare støttefag for det ønskede studium. Det fremhævedes, at der for redskabsfagenes vedkommende i princippet måtte stilles sammen indholdsmæssige krav til de dispensationssøgendes studiekompetence som ved de adgangsgivende eksaminer. Udvalget gjorde ikke forsøg på en nærmere bestemmelse af, hvilke fag der skulle betragtes som redskabsfag i relation til de enkelte studier, men henviste til, at dispensationsmyndigheden måtte foretage et skøn herover på grundlag af udtalelser fra de enkelte fagområder.

Om de alment orienterende fag anførte udvalget, at uddannelsen i disse i flere henseender havde værdi som fortræning til et studium, men at denne værdi ikke ubetinget knyttede sig til et bestemt fagligt indhold. Det var udvalgets opfattelse, således som det var kommet til udtryk i forslaget til vejledning, at livserfaringer af forskellig art kunne gøre det ud for uddannelse i alment orienterende fag. Det nævntes, at ansøgernes alder ville få betydning i denne forbindelse, og i overensstemmelse hermed var der i forslaget til Vejledning opstillet bestemte aldersgrænser. Herefter skulle der for ansøgere under 24 år normalt ikke ske nogen lempelse i kravet til kompetence i de alment orienterende fag, medens der for ansøgere i aldersgruppen 24-35 år kunne foretages den lempelse ikke at kræve kompetence i kristendomskundskab, sang, formning og legemsøvelser. Til ansøgere over 36 år skulle der normalt ikke stilles krav om kompetence i alment orienterende fag, men alene i "redskabsfag", og det blev endelig anført, at personer fyldt 55 år kun undtagelsesvist ville kunne få adgang til studierne.

Det blev dog fremhævet, at det afgørende i de enkelte tilfælde altid måtte være dispensationsmyndighedens skøn, og at dispensationsmyndigheden formentlig ville søge mere glidende overgange end angivet i Vejledningen. Udvalget forudsatte iøvrigt, at Vejledningen ville blive taget op til revision, efterhånden som der blev indhøstet erfaringer om studieforløb for de ved dispensation optagne.

Som afslutning på sin indstilling anførte udvalget, at man savnede grundlag for at kunne anbefale yderligere liberalisering af adgangen til universitetsstudierne, og at man derfor kunne anbefale det af det københavnske udvalg stillede forslag om en forsøgsordning gående ud på optagelse af et begrænset antal personer uden formel studiekompetence, jfr. herom nedenfor under punkt. 5.3.

5.3. Forsøgsordningen ved Københavns Universitet.

Som nævnt ovenfor havde både immatrikulationsudvalget og Siesbye-udvalget stillet forslag om, at der for at indhente erfaringer om en yderligere liberalisering blev etableret en forsøgsordning, hvorefter et begrænset antal personer uden højere uddannelse skulle optages ved visse studier på Københavns Universitet.

Det fremgik af indstillingerne fra de to udvalg, at man gik ind for en betydelig liberalisering i forhold til henholdsvis anordningen af 5. maj 1967 og bekendtgørelsen af 28. juni 1972, men at man ikke fik ind for en generel åbning af adgangen til universiteterne, idet man så forsøgsordningen som én mulighed, hvorigennem der kunne indsamles nogle erfaringer om, hvilke faglige forudsætninger der måtte betragtes som væsentlige for visse studier.

Efter at konsistorium ved Københavns Universitet i maj 1973 havde tilsluttet sig forslaget om en forsøgsordning, blev der nedsat et særligt styre til at iværksætte og lede en sådan ordning.

Formålet hermed blev nærmere angivet som "dels at lette adgangen til visse egnede universitetsstudier og dels at samle erfaringer om de specifikke forudsætninger for de enkelte studier samt om undervisningsmetoder".

Til forsøget blev knyttet en tutorordning, hvorved man erstattede de krav om supplerende uddannelser, som dispensationer normalt gøres betinget af, med tutorer, der i de første to år af studiet skulle yde dispensaterne pædagogisk støtte og vejledning.

Forsøgsordningen, der skulle løbe over to år, kom i gang i september 1973 og omfattede fagområderne jura, datalogi og psykologi.

Af en rapport afgivet af styret for forsøgsordningen fremgår, at der ved starten i 1973 søgtes optagelse af 89 personer, hvoraf 55 blev optaget. Disse fordelte sig med 20 til jura-studiet, 20 til psykologi-studiet og 15 til datalogi-studiet.

Gennemsnitsalderen for de optagne var 28 år, og det påpeges i rapporten, at de udgjorde en meget inhomogen gruppe med store forskelle i skolemæssig og erfaringsmæssig baggrund. Over halvdelen havde mindre end 9 års skolegang, og kun 21 havde realeksamen.

Resultaterne efter de to år var, at ved jurastudiet havde af de 20 dispensater 2 bestået 1. og 2. årsprøve, 6 bestået 1.årsprøve, medens 12 ikke havde bestået nogen prøve. Af disse sidste havde de 10 slet ikke været tilmeldt nogen prøve, medens de resterende 2 havde været tilmeldt 1.årsprøve to gange uden at bestå.

I datalogi-studiet var forsøgsordningen tilrettelagt således, at de studerende kun kunne følge fagene datalogi 0, 1 og 2 samt et kursus i datalogisk praktik. Datalogi 0 afsluttes normalt efter første studieår, og datalogi 1 efter andet studieår, men kurserne i disse fag er kun beregnet til at optage henholdsvis 1/3 og 2/3

af den samlede studietid ved et normalt studieforløb. Af de 15 dispensater under datalogi-studiet afsluttede de 12 datalogi 0 efter det første studieår, medens kun én tillige gennemførte datalogi 1 indenfor de to første år.

Indenfor psykologi-studiet skulle det iflg. studieplanen være muligt at afslutte forprøven indenfor de to første studieår. Forprøven omfatter laborantkursus med tilhørende rapportarbejde, genetik, fysiologi og metodelære samt en skriftlig opgave indenfor det almen-psykologiske område. Det er oplyst, at af de 20 dispensater i dette fag afsluttede kun 2 forprøven efter andet studieår. Af de øvrige havde dog 13 bestået afsluttende prøver i genetik, fysiologi og metodelære, og 7 havde derudover afsluttet laborantkurset.

Det samlede resultat efter 2.studieår var således, at af de 55 dispensater, der var startet i 1973, havde 2 i jura-studiet, 1 i datalogistudiet og 2 i psykologistudiet opfyldt normalstudieplanernes forventninger med hensyn til prøver og eksaminer og havde således demonstreret en reel kompetence.

Det fremhæves i rapporten, at der især viste sig specifikke faglige vanskeligheder for dispensaterne ved de discipliner indenfor jura og psykologi, som omfattede nogen matematik og statistik. Derudover skabte manglende kundskaber i matematik navnlig problemer for de datalogi-studerende. Iøvrigt forekom i alle tre fag vanskeligheder i forbindelse med skriftlig fremstilling.

De faglige vanskeligheder kunne afvikles temmelig hurtigt, og iøvrigt var disse iflg. tutorerne ikke meget forskellige fra mange normalt immatrikulerede studenter i de pågældende fag. Med hensyn til vanskelighederne i forbindelse med skriftlig fremstilling var det derimod svært for tutorerne at anvise konkrete forslag til afhjælpning heraf, idet netop dispensatgruppen gennemgående havde modtaget en mindre omfattende undervisning i sprogbehandling og i det hele havde modtaget færre sproglige impulser sammenlignet med normalt immatrikulerede studerende.

Dispensaterne under forsøgsordningen havde på forhånd et yderst begrænset kendskab til studiemæssige forhold og til de krav, det valgte studium stillede. Det er oplyst, at 41 af dispensaterne havde erhvervsarbejde ved siden af studiet, heraf halvdelen fuldtidsarbejde.

Der peges i rapporten på, at omfanget af erhvervsarbejde og ukendskab til studieforhold formentlig har været medvirkende årsager til det store antal personlige og familiemæssige problemer, som ramte denne gruppe af dispensater.

Vedrørende tutorordningen er det oplyst, at dispensaterne kun udnyttede denne i et rimeligt omfang i det første år.

Som afslutning på styrets rapport fremhæves det, at oplysninger om en meget speciel gruppe af studerende, hvis studiemæssige forudsætninger er forskellige fra de forudsætninger, som et normalt studieforløb er indrettet efter, er vanskelige at udnytte, især da den viden, der eksisterer om normalimmatrikulerede studerendes overholdelse af fastlagte tidsrammer og om deres studiemæssige problemer, er stærkt begrænset.

5.4. Gældende retstilstand og optagelsespraksis.

5.4.1. Gældende optagelsesbetingelser, herunder regler for adgangsregulering.

De gældende regler om optagelse på universiteter, højere læreanstalter og andre uddannelsesinstitutioner med videregående uddannelser er fastsat i en række bekendtgørelser udstedt af undervisningsministeriet. Herefter er hovedreglen, at studentereksamen, højere forberedelseksamen, højere handelseksamen samt eksaminer fra de fleste højere uddannelsesinstitutioner giver adgang til optagelse, idet der dog i forbindelse med optagelsen kan kræves supplerende uddannelse, normalt ved aflæggelse af prøver efter Gymnasiale Suppleringskursus.

Endvidere giver udenlandske eksaminer efter visse nærmere regler adgang til optagelse, nemlig for så vidt eksaminerne giver adgang til optagelse på en højere uddannelsesinstitution i pågældende land, og det drejer sig om et land, med hvilket Danmark har indgået aftale om gensidig anerkendelse af adgangseksaminer. Dette gælder for tiden de fleste europæiske lande, men der er den begrænsning heri, at optagelse af ansøgere med udenlandske eksaminer kan udelukkes, når ikke alle danske ansøgere kan optages. Det vil i praksis sige ved alle studier med adgangsbegrænsning, idet der dog gøres undtagelse i særlige tilfælde, hvor ansøgeren har en særlig tilknytning til Danmark. Endelig gælder der særlige regler for visse EF-borgere.

Et gennemgående træk ved de nuværende optagelsesbekendtgørelser er, at betingelserne for optagelse er blevet mere nuancerede, således at det ikke længere blot er studentereksamen og enkelte andre eksaminer af nogenlunde tilsvarende art, der anerkendes som adgangsgivende, men også andre skoleuddannelser, såsom realeksamen, udvidet teknisk forberedelseseksamen samt forskellige faglige uddannelser, dog normalt suppleret med yderligere kundskaber eller prøver.

Tendensen til en mere nuanceret stillingtagen er mest udtalt ved de højere læreanstalter, medens universiteterne i højere grad klarer sådanne tilfælde via dispensationsbestemmelserne.

Ved de nyeste af de højere uddannelsesinstitutioner - universitetscentrene i Roskilde og Ålborg - er fastsat adgangsregler svarende til de for de tre universiteter gældende, idet der dog for så vidt angår adgangen til visse basisuddannelser ved Ålborg Universitetscenter er fastsat noget videre adgangsregler, hvorved der blandt andet anerkendes realeksamen suppleret med visse prøver, hvillket er begrundet i de forskellige i centret indkorporerede undervisningsinstitutioner, der tidligere har haft særlige adgangsregler.

Herudover kan optagelse ske ved dispensation, idet optagelsesbestemmelserne nu alle indeholder regler om, at adgang til studierne kan gives på andet grundlag end de anerkendte eksaminer. I disse tilfælde kan der stilles krav om supplerende uddannelse, normalt ved aflæggelse af prøver efter Gymnasiale Suppleringskursus. Om den nærmere baggrund for disse bestemmelser henvises til det ovenfor under afsnit 5.3. anførte.

Det almindelige er, at vedkommende undervisningsinstitution selv meddeler tilladelsen og fastsætter, hvilke supplerende prøver der skal kræves. Ved lærerseminarierne er det dog fortsat undervisningsministeriet, direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m.v., der meddeler tilladelserne.

Ved studier med adgangsregulering, hvor der kun optages et begrænset antal studerende pr. år, gælder principielt samme optagelsesbetingelser som ved studier med fri adgang, idet de gældende adgangsbestemmelser er formuleret således, at enhver der har bestået en af de adgangsgivende eksaminer har adgang til at søge optagelse. Men i tilfælde af at ansøgertallet overstiger antallet af (på forhånd fastsatte) studiepladser, foretages en udvælgelse af ansøgerne efter forskellige nærmere fast-

satte kriterier. Det. almindeligste har hidtil været at optage ansøgerne efter faldende eksamenskvote, idet der dog samtidig anerkendes visse muligheder for forbedring af denne, blandt andet ved aflæggelse af prøver efter Gymnasiale Suppleringskursus. Endvidere arbejdes der ved nogle institutioner med systemer med opdeling i grupper, således at der tildeles hver gruppe et bestemt antal studiepladser, beregnet i forhold til antallet af ansøgere i gruppen.

For lægestudiet er der i forbindelse med den netop etablerede adgangsregulering indført en nydannelse, idet der som en særlig kvalifikation anerkendes forudgående erhvervsarbejde, således at der foretages forhøjelse af eksamenskvote efter en særlig skala, hvorved der tages hensyn til varigheden af det pågældende erhvervsarbejde. Dette gælder dog kun ansøgere, hvis eksamenskvote ikke er høj nok til at blive optaget i den gruppe, der optages umiddelbart på grundlag af den adgangsgivende eksamen. Systemet ved lægestudiet går iøvrigt ud på en opdeling i 3 grupper, på henholdsvis 50 pct., 40 pct. og 10 pct. af studiepladserne, og således at der i den første gruppe optages ansøgere alene på grundlag af en adgangsgivende eksamen (efter faldende eksamenskvote), i den anden gruppe ansøgere med en adgangsgivende eksamen samt mindst 10 måneders erhvervsarbejde, og i den sidste gruppe forskellige kategorier af ansøgere med mere atypisk baggrund, blandt andet dispensater.

Adgangsreguleringssystemerne medfører desuden, at ansøgere med udenlandske eksaminer på forhånd udskydes, bortset fra enkelte særlige tilfælde, jfr. det herom, anførte ovenfor.

For dispensatgruppen gælder i disse tilfælde, at der tildeles sådanne ansøgere; et begrænset antal studiepladser efter vedkommende institutions skøn, jfr. nærmere herom nedenfor ad punkt 5.4.2.

5.4.2. Dispensationspraksis.

De fleste dispensationsbestemmelser giver institutionerne en almindelig bemyndigelse til at optage ansøgere, som ikke opfylder de almindelige adgangsbetingelser, men angiver intet nærmere om, hvad der skal lægges vægt på i de enkelte tilfælde. Enkelte af de nyeste bestemmelser, således de for tandlægestudiet og farmaceutstudiet fastsatte, nævner dog, at tilladelse skal gives til per-

soner, som skønnes at besidde de fornødne forkundskaber til at kunne gennemføre det pågældende studium, eventuelt efter aflægelse af prøver efter Gymnasiale Suppleringskursus. Ved universitetscentrene i Roskilde og Ålborg er fastsat noget mere detaljerede regler, hvorefter adgang skal gives efter en samlet vurdering af den enkelte ansøgers muligheder for at gennemføre studierne på den normerede studietid, og hvorefter der ved vurderingen skal tages hensyn til ansøgernes alder, forudgående uddannelse og erhvervsmæssige beskæftigelse.

Endelig er det ved adgangsreglerne for universiteterne i København, Århus og Odense pålagt de tre universiteter i fællesskab at udarbejde og offentliggøre en vejledning om praksis ved behandlingen af ansøgninger om adgang til studierne ved særlig tilladelse, hvilken vejledning tillige skal indeholde generelle kriterier for meddelelse af særlig tilladelse. Der anvendes her fortsat den af Siesby-udvalget udarbejdede vejledning, jfr. det herom ovenfor under pkt. 5.3. anførte.

For nærmere at få belyst, hvorledes de forskellige dispensationsbestemmelser administreres i praksis, har liberaliseringsudvalget ladet foretage en undersøgelse af de højere uddannelsesinstitutioners dispensationspraksis. Undersøgelsen, der dækkede samtlige videregående uddannelsesinstitutioner bortset fra lærerseminarierne, blev udført af cand.pæd. Kristian Laubjerg, og dens resultater har dannet grundlag for nedenstående fremstilling.

Det fremgår af undersøgelsen, at dispensationsbestemmelserne fortrinsvis benyttes af universiteterne og universitetscentrene, medens de fleste af de højere læreanstalter kun undtagelsesvis dispenserer fra adgangsbetingelserne.

Ved Københavns Universitet blev der således i 1974 optaget 231 dispensater af ialt 4321 nye studerende det pågældende år, hvilket svarer til 5,8 pct. Ved Århus Universitet blev samtidig optaget ialt 2570 nye studerende, hvoraf 104 var dispensater, svarende til 4 pct. På Odense Universitet påbegyndte 771 studerende et studium pr. 1/9 1974, og af disse udgjorde dispensaterne 35 studerende, svarende til 4,5 pct.

Ved Roskilde Universitetscenter blev i 1974 optaget i alt 396 nye studerende, hvoraf 120 blev optaget ved dispensation, svarende til 30,3 pct. af samtlige optagne.

Ved Ålborg Universitetscenter blev pr. 1/9 1974 optaget i alt 900 nye studerende, hvoraf 112 ved særlig tilladelse, svarende til 13,5 pct. af samtlige, optagne.

Det er fremhævet i undersøgelsen, at da der ikke foreligger klare retningslinjer for dispensation ved centrene, har det ikke været muligt at afgøre, hvorvidt studiekompetencen hos studerende på RUC og ÅUC optaget ved dispensation svarer til studiekompetencen hos studerende optaget ved dispensation på universiteterne. Centrene's særlige forhold, bl.a. med basisuddannelser som studie-start, vil imidlertid kunne betinge en vis forskel i dispensationspraksis ved henholdsvis universiteterne og universitetscentre, og det er i det hele tvivlsomt, om disse to typer af videregående uddannelsesinstitutioner kan sammenlignes.

For Danmarks tekniske Højskole gælder, at der i enkelte tilfælde dispenseres fra kravet om mere almene kundskaber - idet der herved tages hensyn til ansøgerens alder og livserfaringer -, medens man fastholder krav om kompetence i matematik, fysik og kemi svarende til matematisk-fysisk studentereksamens niveau. Højskolen har ikke kunnet oplyse tal på, hvor mange af dem, der har fået dispensation til at aflægge adgangsgivende prøver i de omhandlede fag, der derefter er blevet optaget. Det er derimod oplyst, at der i 1974 kun er meddelt tilladelse til direkte adgang til studierne (som dispensater) til 2 ud af ialt 600 optagne studerende.

På Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole har der på grund af den gældende adgangsbegrænsning, hvor der på enkelte studieretninger må afvises mellem 50 og 60 pct. af de kvalificerede ansøgere, ikke i de senere år været grundlag for meddelelse af dispensation.

Ifølge adgangsbekendtgørelsen for tandlægestudiet sker optagelse af dispensater efter vedkommende højskoles skøn. Det er oplyst, at ansøgernes alder, praktiske erfaringer og deltagelse i kulturelle og andre aktiviteter tillægges betydning ved bedømmelsen af ansøgninger om optagelse ved særlig tilladelse, og at der desuden tages hensyn til en afsluttet uddannelse inden for sundhedssektoren, som f.eks. sygeplejerske, laborant og lignende.

Procentdelen af dispensater optaget ved Københavns og Århus Tandlægehøjskoler pr. 1. september 1974 udgjorde henholdsvis ca. 5 pct. og ca. 3 pct.

Efter afslutningen af undersøgelsen af dispensationspraksis er der ved bekendtgørelse af 18. juni 1976 om optagelse ved tandlægeuddannelsen på Københavns og Århus tandlægehøjskoler gennemført ændringer i bestemmelserne om adgangsregulering, svarende til de samtidig ved lægestudiet indførte adgangskriterier. Herefter skal dispensater optages i en gruppe, der udgør 10 pct. af studiepladserne, og som foruden dispensater omfatter ansøgere med eksamen fra en anden højere uddannelsesinstitution (medmindre disse kan optages på grundlag af studentereksamen eller lignende) samt visse ansøgere med udenlandske eksaminer. Fordelingen af disse forskellige ansøgerkategorier inden for gruppen er overladt til vedkommende højskoles skøn.

Ved Danmarks farmaceutiske Højskole har der ifølge højskolens oplysning ikke i flere år været basis for optagelse ved særlig tilladelse, idet der har været flere kvalificerede ansøgere end antallet af ledige studiepladser, hvortil kommer, at antallet af studiepladser afhænger af praktikpladser ved apotekerne. Højskolen har dog optaget enkelte udlændinge, men da kun hvor man har skønnet, at de opfyldte bekendtgørelsens adgangsbetingelser.

For handelshøjskolerne er det oplyst, at antallet af dispensater ved Handelshøjskolen i København i 1974 udgjorde under 1 pct. af de optagne og ved Handelshøjskolen i Århus ca. 2-3 net., ligeledes i 1974. Det skal her understreges, at adgangsbetingelserne ved handelshøjskolerne sammenlignet med de øvrige læreanstalter er temmelig liberale.

Ved Kunstakademiets maler- og billedhuggerskoler forekommer ikke egentlige dispensationstilfælde, idet de almindelige regler går ud på, at optagelse finder sted efter en bedømmelse af ansøgernes selvstændige arbejder.

Lignende forhold gør sig gældende for musikkonservatoriernes vedkommende, idet optagelse her finder sted efter prøve for en censorkomité, der foretager et skøn i hvert enkelt tilfælde.

Ved Kunstakademiets Arkitektskole og Arkitektskolen i Århus gælder derimod samme adgangsbetingelser som ved de øvrige højere uddannelsesinstitutioner, d.v.s. studentereksamen, HF, HH, m.m., men med adgang til optagelse af ansøgere ved særlig tilladelse. Det er oplyst, at dispensationsbestemmelsen praktiseres ret liberalt. Således var i sommeren 1974 ca. 10 pct. af de optagne, nye studerende dispensater, hvortil kom, at ingen af disse optagelser var gjort betinget af aflæggelse af supplerende prøver.

Ved lærerseminarierne meddeles dispensation til optagelse som ovenfor nævnt af undervisningsministeriet, direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m.v., og ifølge læreruddannelsesloven skal der være teile om ansøgere med "anden tilsvarende uddannelse" (end studentereksamen og HF). Fra direktoratet er oplyst, at bestemmelsen praktiseres således, at man anerkender studentereksamen fra de andre nordiske lande, højere handelseksamen, ansøgere med eksamen som teknikumingeniør eller bygningskonstruktør, og normalt også studentereksamen fra andre lande, idet en tilladelse her dog altid har som betingelse, at ansøgeren behersker dansk. Endvidere: meddeles dispensation til ansøgere, der tidligere som dispensater er blevet optaget ved et universitet eller et universitetscenter, for de sidstes vedkommende dog under forudsætning af, at en basisuddannelse er bestået. Endelig meddeles dispensation til ansøgere med en mere bred baggrund, f.eks. en realeksamen i forbindelse med en vis kortere uddannelse, normalt under forudsætning af at de pågældende har ca. 3 års erfaring som vikar i folkeskolen og er mindst 28 år. I sådanne tilfælde gøres tilladelsen til at søge optagelse som regel betinget af, at ansøgeren., før evt. optagelse finder sted, indstiller sig til prøve til HF i fagene dansk, engelsk (el. evt. tysk), matematik, et af fagene biologi, fysik, kemi eller geografi og et af fagene historie, samfundsfag eller religion.

Direktoratet har i 1974 behandlet 167 dispensationsansøgninger, hvoraf de 96 blev imødekommet. Hovedparten af disse havde den ovenfor nævnte mere brede baggrund. Hvor mange af disse dispensater, der er blevet optaget på lærerseminarierne, kan der intet siges om, da afgørelsen om optagelse træffes af det enkelte seminarium.

KAPITEL 6: LEDENDE HENSYN VED UDFORMNINGEN AF UDVALGETS LIBERALISERINGSFORSLAG.

Optagelsesreglerne ved de videregående uddannelsesinstitutioner anses for et vigtigt punkt i den samlede uddannelsespolitik. Optagelsesreglerne indeholder kriterier, der afgrænser hvilken gruppe enkeltindivider inden for en generation af unge, der opnår eller udelukkes fra en bestemt ret med dertil hørende privilegier. De kommer dermed til at gribe regulerende ind i formningen af enkeltpersoners aspirationer og livsbane. Deres virkninger er imidlertid ikke begrænset til individplanet. Ændringer i optagelsesbetingelserne har omsiggribende virkninger for det samlede uddannelsessystem, for sammenhængen mellem dets enkelte dele og for den virksomhed, der drives i hvert enkelt led af systemet. Ved de videregående uddannelsesinstitutioner vil f.eks. uddannelsernes mål, indhold, undervisningsmetodik og studietiden naturligt afhænge af de erfaringer, kundskaber, indstillinger og almindelige modenhed, som karakteriserer dem, der påbegynder et videregående studium. Tilsvarende vil de institutioner, hvor unge helt eller delvis kan erhverve sig de nødvendige forudsætninger for at få adgang til at studere, - især det sekundære uddannelsessystem og voksenundervisningens institutioner - i henseende til tilgang, mål, indhold, metodik og prøveordninger etc. være følsomme over for ændringer i krav til de forudsætninger, der kræves for videregående studier.

På grund af disse omfattende virkninger for det øvrige uddannelsessystem har udvalget anset det for påkrævet, som indledning til sit arbejde, at afstikke visse rammer for, hvor dybt dets forslag til liberalisering skulle kunne gribe ind i den hidtil gældende opgavefordeling i det samlede uddannelsessystem. Der har været enighed om at søge frem mod et liberaliseringsforslag,

- som ikke kræver, men heller ikke stiller sig hindrende i vejen for ændringer i det sekundære uddannelsessystems organisatoriske struktur, sigte og indhold,

- som stimulerer en tilpasning af de videregående studier såvel strukturelt som pædagogisk-indholdsmæssigt til den kulturelle samfundsmæssige og teknologiske udvikling,
- som ikke forringer de videregående uddannelsesinstitutioners mulighed for at opfylde deres gældende lovbestemte formål,
- som i videst muligt omfang støtter sig på de seneste års pædagogiske og psykologiske forskning.

Med udgangspunkt, i disse overvejelser om rammerne for en liberalisering har udvalget fastlagt en række principper for udformningen af en liberaliseringsskitse:

1. SIGTET MED EN LIBERALISERING ER IKKE I FØRSTE RÆKKE AT STIMULERE SÅ MANGE SOM MULIGT TIL AT PÅBEGYNDE EN VIDEREGÅENDE UDDANNELSE, MEN AT UDVIDE SELEKTIONSGRUNDLAGET, SÅ OGSÅ ANDRE END STUDENTER, HF'r OG HH'r FÅR MULIGHED FOR AT FÅ ADGANG.

Det siger sig selv, at udvider man optagelseskriterierne, så en større gruppe end hidtil får adgang til en højere uddannelse, kan der heri ligge en stimulans til, at de videregående uddannelser faktisk får større søgning. En sådan større søgning kan være ønskelig i visse situationer, betænkelig i andre. Hvor stor en andel af de adgangsberettigede, der faktisk påbegynder et studium, afhænger desuden af andre faktorer end optagelsesbetingelserne. En liberalisering bør derfor ikke ensidigt eller primært have øget rekruttering til de videregående uddannelser som formål. En ændret sammensætning af rekrutteringsgruppen bør være dens primære sigte. Den bør kunne opretholdes såvel under omstændigheder med fri tilgang som under adgangsbegrænsning. Kvalitative og ikke kvantitative overvejelser bør således være ledende i udvalgets arbejde, d.v.s. der bør primært søges frem mod en bestemmelse af, hvilke kvalifikationer, der skal give adgang, idet spørgsmålet om antallet af optagne henvises til bestemmelse ud fra overvejelse af en række yderligere samvirkende hensyn.

2. OPTAGELSES BETINGELSERNE BØR OGSÅ UNDER EN LIBERALISERINGSORDNING SIKRE, AT ALLE ADGANGSBERETTIGEDE HAR DE FØRSTENØDVENDIGE FORUDSÆTNINGER FOR AT KUNNE PÅBEGYNDE OG VIDEREFØRE ET VIDEREGÅENDE STUDIUM. SIGTET ER IKKE AT SLÆKKE PÅ KOMPETENCEKRAVENE, MEN AT GØRE DET MULIGT AT DOKUMENTERE DEM PÅ FLERE MÅDER END HIDTIL.

I udvalgets kommissorium pålægger ministeren udtrykkeligt udvalget at "tage udgangspunkt i den forudsætning, at de, der optages ... efter et rimeligt skøn skal være i stand til at gennemføre studiet på sædvanlig tid."

Udvalget tolker "i stand til at gennemføre" således, at såfremt det måtte være muligt at henføre evt. frafald fra et videregående studium til en enkelt årsag, skal denne årsag ikke være mangelen på kundskaber og færdigheder, som undervisningen i det videregående studium forudsætter erhvervet og bygger videre på, og ej heller savnet af den modenhed, sådanne arbejdsvaner og indstillinger til det at studere, som det selvstændige arbejde med et studium forudsætter.

"På sædvanlig tid" forstår udvalget ikke som en henvisning til de såkaldte "normalstudietider", der er angivet i studievejledningerne, men således, at en liberalisering ikke bør medføre en forlængelse af den tid, som den hidtidige gruppe af adgangsberettigede faktisk bruger til gennemførelse af studiet.

Den i kommissoriet nævnte forudsætning om tilstrækkelig kompetence til med reelt udbytte at følge et videregående studium kan udvalget fuldt ud tilslutte sig. Dels lægger man vægt på, at mere liberale optagelsesregler ikke stimulerer unge til at påbegynde studier, som de kan forudses at ville lide skibbrud ved, fordi de savner den reelt nødvendige kompetence. Dels tjener fastholdelsen af kompetencekravet til at bevare de videregående uddannelsers karakter af tertiæruddannelser i det samlede uddannelsessystem, hvorved opgavefordelingen mellem dem og de sekundære uddannelsestrin ikke forrykkes med grundlag i en liberalisering. En praktisk konsekvens af dette sidste er, at man vil søge at undgå, at de videregående uddannelsesinstitutioner som følge af liberaliseringen må udvide deres virksomhed til i større omfang end hidtil at omfatte studieforberedende undervisning.

Udvalget forstår således ikke en liberalisering af adgangen til videregående studier som rettet mod en slækkelse af kravene til kompetence. Det skal ikke blive lettere at opnå adgang i den forstand, at man skal kunne påbegynde et studium med ringere kompetence end den, som reelt kræves for et givet studium. Liberaliseringens sigte bliver derimod (1) at åbne mulighed for, at den nødvendige kompetence kan dokumenteres på flere måder end ved at have bestået de eksaminer, der er omtalt som adgangsgivende i de

nu gældende bekendtgørelser (studentereksamen, HF, HH m.v.), og (2) kritisk at efterprøve, i hvilket omfang den totale kompetence, som dokumenteres ved disse eksaminer, reelt er nødvendige forudsætninger for at kunne følge et videregående studium, og i hvilket omfang der evt. vil kunne kompenseres for dem ved andre former for studierelevant kompetence.

I udvalgets overvejelser om kravene til nødvendig kompetence er - i overensstemmelse med kommissoriet - alene indgået hensynet til, hvad der må kræves for at kunne påbegynde og videreføre et videregående studium, altså studiekompetence. Eventuelle kompetencer, som kræves for udøvelsen af bestemte erhverv, hvortil de videregående uddannelser typisk giver adgang, men som ikke kan anses for nødvendige forudsætninger for at studere det pågældende fag, falder uden for det kompetencebegreb, som udvalget arbejder med i forbindelse med liberaliseringsbestræbelserne. Eks.: anses det for hensigtsmæssigt, at en advokat har kendskab til f. eks. regnskabslære og fransk,, medens et sådant kendskab ikke er nødvendigt for at kunne følge undervisningen og løse studieopgaver i det juridiske studium, har udvalget ikke inddraget hensynet her til i sin bestemmelse af studiekompetencen.

3. LIBERALISERINGEN SKAL KUNNE GENNEMFØRES INDEN FOR DEN EKSISTERENDE ORGANISATION AF UDDANNELSESVÆSENET OG IKKE MEDFØRE OPRETTELSE AF NYE UDDANNELSESINSTITUTIONER.

En udvidelse af rekrutteringsgrundlaget for de videregående uddannelser finder i nogle lande sted ved, at der for studieinteresserede, som mangler enkelte dele af den krævede kompetence, etableres særkurser, forskoler og lign., hvor de kan supplere deres forudsætninger op, og derigennem erhverve adgang til en videregående uddannelse. Udvalget har imidlertid lagt vægt på at undgå, at liberalisering gøres afhængig af nye uddannelsesinstitutioners oprettelse, det være sig inden for eller uden for de videregående uddannelsesinstitutioner. Man finder, at det danske uddannelsessystem er mere finmasket og rummer flere varierede uddannelsesstilbud end de fleste andre, og at der inden for dette system skulle være tilstrækkelig mulighed for erhvervelse og dokumentation af den krævede kompetence.

En liberalisering vil her ligge i, at adgangsbetingelserne godskrives kompetence fra et bredere udsnit af forudgående uddan-

nelser, at det bliver muligt mere fleksibelt end hidtil at sammenstykke kompetenceelementer fra forskellige uddannelser, og at erfaringer fra livssituationer, der ikke har karakter af formel uddannelse, anerkendes i det omfang, hvori de anses at udvikle studierelevant kompetence. Udvalget er således indstillet på at afsøge mulighederne for en liberalisering af adgangsbetingelserne inden for det bestående uddannelsessystem. I det væsentlige kommer opgaven til at bestå i at udnytte de eksisterende uddannelsesstilbud på en sådan måde, at man ikke bliver nødt til at begynde helt forfra på en sekundæruddannelse, der rummer kompetenceelementer, som enten er erhvervet ad anden vej eller som ikke skønnes strengt nødvendige som forudsætning for at studere.

4. UDVALGETS FORSLAG TIL LIBERALISERING SKAL STØTTE BESTRÆBELSERNE FOR 12 ÅRS UDDANNELSE FOR ALLE OG FOR AT GENNEMFØRTE UDDANNELSESFORLØB UDØVER FOLKESKOLEN I VIDEST MULIG UDSTRÆKNING BLIVER KOMPETENCEGIVENDE TIL VIDEREGÅENDE STUDIER.

Bestræbelserne for, at flest muligt af en ungdomsårgang fortsætter deres uddannelse/skolegang udover folkeskolen, bør efter udvalgets opfattelse understøttes af adgangsbetingelserne ved de videregående uddannelsesinstitutioner. En liberalisering af disse betingelser, som gør det mere eller mindre ligegyldigt, hvad unge har tilbragt tiden med i tiden efter folkeskolen, vil være en alvorlig hæmsko for disse bestræbelser. Udvalget har ved udformningen af sit liberaliseringsforslag derfor bestræbt sig på at holde vejen åben for folk, der kan dokumentere at have erhvervet tilstrækkelig studiekompetence ad andre veje end gennem det formelle uddannelsessystem, men samtidig at fastholde og fremhæve de 16-19-åriges uddannelser som den normale vej til videregående studier.

Forudsætningen herfor er, at de uddannelser, der tilbydes de 16-19-årige, i videst mulig udstrækning bliver kompetencegivende. Det vil sige, at ikke alene de traditionelt studieforberedende uddannelser som gymnasiet, HF og HH, men også de øvrige ungdomsudannelser godkendes som kompetencegivende i så vidt omfang, som hensynet til det ovenfor nævnte krav om tilstrækkelig kompetence gør det muligt. Især har udvalget haft de erhvervsfaglige grunduddannelser for øje, men også de øvrige erhvervsmæssige uddannelser har været inddraget i udvalgets overvejelser. Udvalget har fundet det ønskeligt, at dets liberaliseringsforslag bidrager til,

at de almindelige og de erhvervsrettede uddannelser på de 16-19-åriges uddannelsestrin udvikler sig til og opfattes som et sammenhængende system med valgmuligheder, som ikke fastlåser de unges fremtid til bestemte erhverv eller fratager dem muligheden for senere at påbegynde en videregående uddannelse.

Udvalgets her nævnte bestræbelser findes at harmonere med de tanker, der fra politisk side synes at være under udvikling for den fremtidige organisation af ungdomsuddannelserne. Der henvises i samme forbindelse til, at det i kommissoriet er blevet pålagt udvalget i sine overvejelser "at tage hensyn til.... 2) de overvejelser der ligger bag udkast af april 1973 til folketingsbeslutning om 12 års uddannelse for alle".

Udvalget finder, at det forslag, der fremsættes i de følgende kapitler, harmonerer med de omtalte bestræbelser uden på nogen måde at angribe det indhold og de funktioner, der karakteriserer de almindelige og studieforberedende uddannelser.

En liberalisering af adgangsvejene kan således ses som en udvikling, der tager sit udgangspunkt i en uændret holdning til at betragte studentereksamen, HF og HH som den mest direkte vej til opnåelse af den fornødne kompetence til påbegyndelsen af en videregående uddannelse.

Samtidig åbner forslaget mulighed for at indvirke på de erhvervsrettede uddannelser, således at disse gennem større vægt på alment orienterende og studiemæssige færdigheder medvirker til den udvidelse af kompetencebegrebet, som er indeholdt i selve ideen om liberaliseringen. De erhvervsrettede uddannelser vil herved på lige fod med studentereksamen, HF og HH fremstå som en reel uddannelsesbaggrund for de unge, der ønsker at gå i gang med et studium ved en videregående uddannelsesinstitution.

5. EN LIBERALISERING AF ADGANGSBETINGELSERNE SKAL SKE MED EN OPDELING AF BETINGELSERNE I ALMENE OG SPECIELLE KOMPETENCEKRAV SOM GRUNDPRINCIP. DE ALMENE KRAV SØGES DEFINERET SÅ VIDT SOM MULIGT. DE SPECIELLE KRAV SØGES REDUCERET SÅ MEGET SOM DET ER FORSVARLIGT.

I udvalgets kommissorium har ministeren bl.a. anmodet udvalget om

"at stille forslag om, hvorvidt der kan fastsættes kriterier for et generelt niveau som forudsætning for påbegyndelse af de omhandlede studier, og om, hvorvidt der ved visse studier i hvert enkelt tilfælde skal stilles krav om kundskaber på et vist niveau i bestemte fag".

Det er en gammel dansk tradition, at adgangsbetingelserne ved de videregående uddannelsesinstitutioner skal være så ensartede som muligt. Studentereksamen skulle så vidt muligt være gyldigt adgangsbrev til alle højere uddannelser. Gymnasieuddannelsens indhold var bestemt af hensynet til, at studenter skulle besidde et fælles grundlag af kompetencer, som de ville få brug for uanset hvilket studium, de valgte. Tendensen i de hidtil gældende optagelsesbestemmelser har således været en A L M E Nbestemmelse af kriterierne. Fordelen herved er, at den enkelte student har store valgmuligheder ved overgangen fra gymnasium til studium, og at de højere uddannelsesinstitutioner kan tilrettelægge deres undervisning ud fra forudsætningen om forholdsvis homogene indgangsforudsætninger hos de studerende. Prisen har været et forholdsvis restriktivt udvælgelsessystem. Kun de kunne få adgang, som havde erhvervet sig det forholdsvis omfattende indbegreb af forudsætninger, som hensynet til en mangfoldighed af studiefag måtte kræve, også selvom det enkelte studiefag i realiteten kun gjorde direkte brug af et mindre udsnit af de specielle kundskaber og færdigheder, der formelt krævedes.

Sondringen mellem almene og specielle krav er dog ikke ukendt i de hidtil gældende optagelsesbetingelser. Selvom betingelserne formelt er enslydende, er de kommet til at dække over ikke helt ensartede forudsætninger. Studentereksamen, HF og HH dækker ikke over helt de samme reelle forudsætninger. Tilsvarende vil forudsætningerne variere med linie- og grenvalg i gymnasieskolen og tilvalg til HF. I særlig grad gælder det netop de fag, som mest udpræget har karakter af "redskabsfag" for de videregående studier, f.eks. matematik, fysik, kemi, engelsk og tysk. Når bortses fra det fælles grundlag, de studerende har erhvervet sig i folkeskolen, er deres forudsætninger i disse fag meget uensartede. Det er i erkendelse heraf, at bek. 28.juni 1972 om adgangen til universitetsstudier i § 2 bestemmer, at der ved de enkelte studier "i fornødent omfang (kan) fastsættes krav om aflæggelse af prøver i tilknytning til gymnasiale suppleringskurser eller evt. andre tillægsprøver". I medfør af denne bestemmelse fastsætter flere studier krav om f.eks. studentereksamen af en bestemt linje eller gren eller særlige tillægsprøver for dem, der ikke opfylder dette krav.

Udvalget ser i en separat undersøgelse af de fælles krav, der må stilles for overhovedet at studere ved en højere uddannelsesinstitution, og af de specielle krav, som det enkelte studium måtte kræve, en afgørende mulighed for en nyvurdering af adgangsbetingelserne. Fælles adgangsbetingelser, der skal tilfredsstille samtlige studiers specielle krav om bestemte kundskaber og færdigheder i bestemte fag, må nødvendigvis blive meget krævende og dermed restriktive. Kan de almene krav derimod defineres som et indbegreb af almen orientering og almindelige studiefærdigheder og -vaner, som anses som nødvendige forudsætninger for overhovedet at studere videre, medens kravene om specielle kundskaber og færdigheder i bestemte fag kan variere fra studiefag til studiefag, skulle der være mulighed for en forholdsvis vidtgående liberalisering, som samtidig opfylder de enkelte studiefags krav til nødvendig kompetence. Udvalgets forslag er derfor bygget op med denne sondring mellem almen og speciel kompetence som hovedgrundlag. Der er gjort nærmere rede for de anvendte begreber i kapitel 8.

Den til grund liggende tanke i udvalgets bestemmelser af kravene til den almene kompetence har været, at et væsentligt videre udvalg af sekundæruddannelser end gymnasieskole, HF og HH skulle kunne akcepteres som alment kompetencegivende. Desuden, at flere former for virksomhed uden for det formelle uddannelsessystem må antages at give erfaringer, som giver en sådan almen orientering og sådanne studiemæssigt relevante vaner og indstillinger, at de kan udvikle, hvad der her forstås som almen kompetence til at studere, jfr. bestemmelsen af almen kompetence i kapitel 7. I overvejelserne herom er desuden indgået en kritisk vurdering af det "almendannelsens" begreb, som styrer vores opfattelse af, hvad der skal anses som almen orientering. Udvalget har her valgt en liberal holdning, som indebærer, at ikke blot et kendskab til historie, skønlitteratur, fremmedsprog, naturens love og fænomener, oldtidens kultur o.s.v. erhvervet på skolebænken i gymnasiet, men også kendskab til nutidens produktionsliv, samfunds- og erhvervsøkonomi, produktionsformer og -vilkår, organisation o.s.v. erhvervet enten på skolebænken, i en erhvervsuddannelse eller på anden måde må anses som omfattet af et moderne begreb om almen orientering. Udvalgets ledetråd har i overensstemmelse hermed været, at den almene kompetence skal søges afgrænset så vidt som muligt.

En liberalisering, der finder sted ved en vid afgrænsning af den almene kompetence, og som dermed afgrænser en vid gruppe af personer som alment kompetente til videregående studier, ville blive en fiktion, om de almene krav suppleredes med meget vidtgående tillægskrav, der skulle opfyldes for at få adgang til de enkelte studier. Det samlede resultat ville herved ikke blive en liberalisering. Udvalget erkender, at man ikke kommer uden om at stille specielle kompetencekrav til de enkelte studier, at man f.eks. ikke kan anses som kompetent til at studere matematik på videregående, niveau uden visse forkundskaber i matematik. Man har imidlertid ved bestemmelsen af disse specialkrav sat sig for ikke at modvirke den bestræbelse for en liberalisering, der ligger i en vid afgrænsning af almenkompetence. De nødvendige specialkompetencekrav er derfor søgt reduceret så meget, som det skønnes for- svarligt.

6. LIBERALISERINGSBESTEMMELSERNE SKAL I VIDEST MULIG UDSTRÆKNING REDUCERE BEHOVET FOR OPTAGELSE PÅ DISPENSATION.

I kapitel 5 er omtalt de hidtil gældende bestemmelser om optagelse til videregående studier på dispensation. Samme sted er omtalt bestræbelserne på at indføre en ensartet dispensationspraksis ved universiteterne og redegjort for de forskellige kriterier, de enkelte uddannelsesinstitutioner lægger til grund ved administrationen af dispensationsbestemmelserne i praksis.

Som det vil være set, varierer dispensationspraksis forholdsvis meget fra sted til sted. I vidt omfang er ansøgerne afhængige af de holdninger, der er fremherskende blandt medlemmerne af det til enhver tid siddende studienævn eller dispensationsudvalg. Arbejdsbyrden for dispensationsudvalgene er stigende år for år, og mangelen på klare retningslinjer og kriterier gør arbejdet problemfuldt.

Det har været et ledende hensyn ved udformningen af udvalgets liberaliseringsskitse, at flertallet af de ansøgninger, der nu går igennem dispensationsudvalgene, umiddelbart skulle kunne afgøres udfra en adgangsbekendtgørelses klare betingelser, og at der for en stor del af resten skulle kunne tilvejebringes vejledende kriterier, som kan lette stillingtagen til evt. dispensation.

7. LIBERALISERINGSSKITSEN SKAL KUNNE BEVARE SIN GYLDIGHED UAN-
SET FREMTIDIGE ÆNDRINGER I UDDANNELSESSYSTEMET.

Da udvalgets arbejde skal kunne anvendes i et uddannelsessystem, der hele tiden ændrer sig, er liberaliseringsskitzen koncentreret omkring kompetencebegrebet og de måder, hvorpå kompetence kan erhverves.

KAPITEL 7: TEORETISK UDGANGSPUNKT. EN UDVIKLINGSSYKOLOGISK BESTEMMELSE AF KOMPETENCEBEGREBET.

Liberaliseringsbestræbelserne har som en del af sit grundlag forestillinger om, at flere personer end dem, der hidtil har haft adgang til højere uddannelse, har forudsætninger for at gennemføre en sådan. Det vil sige, at en del af grundlaget for liberalisering beror på opfattelsen af menneskets funktionsmuligheder (udvikling, indlæring, egenskaber) som et uudnyttet potentiale i befolkningen.

Udvalget har derfor fundet det ønskeligt at søge at udnytte igangværende bestræbelser i pædagogisk og psykologisk forskning. I nærværende kapitel fremstilles nogle centrale træk fra dette arbejde. Hovedvægten i fremstillingen har naturligvis været lagt på at fremhæve træk, som har forholdsvis direkte konsekvenser for de procedurer, som udvalget foreslår lagt til grund for liberalisering af adgangen til højere uddannelse.

I kapitel 6 anførtes som et ledende princip opdeling af adgangsbetin- gelser i "almene" og "specielle" kompetencekrav. Førstnævnte er udtryk for den "studieegnethed" som er nødvendig i forbindelse med en hvilken som helst højere uddannelse, medens sidstnævnte er et udtryk for den forkundskab, som er nødvendig for påbegyndelsen af et bestemt studium. Det er således en gennemgående opfattelse, at et personligt studieforløb bestemmes af nogle persontræk, der er almene og "anvendelige" uanset studieretning samt af en speciel "egnethed" og videnstilegnelse, der angår det eller de fag, der studeres.

Det udgangspunkt, at en almen kompetence kan afgrænses og anvendes i differentierende øjemed, indeholder følgende konsekvenser:

- nogle vil i en given situation ikke blive anset for alment kompetente
- de der anses for alment kompetente kan ikke yderligere stilles over for "krav" til almen kompetence, d.v.s. det

må sikres, at der ikke via kravene til den specielle kompetence sker en indirekte udvidelse af det almene kompetencekrav

- dette stiller i sidste instans krav til studiernes indhold og struktur, f.eks. om forholdet mellem alment og specielt stof ved studiets start.

Et forsøg på at give en nærmere beskrivelse af almen kompetence forudsætter for det første en analyse af egenskabsbegrebet. For det andet må det, bygge på tanken om udvikling af personlige egenskaber. Den følgende fremstilling ' omfatter derfor først hovedtræk i en forståelse af "egenskaber" og dernæst et udvalg af egenskaber, der under en sådan udviklingssynsvinkel er et sammenfattende udtryk for udvalgets bestemmelse af almen kompetence.

En diskussion omkring emnet "egenskaber" fører hurtigt til forestillinger om og bestræbelser på at afgrænse en samling "egenskaber", der - eventuelt i en bestemt struktur - udgør den almene kompetence. Der er grund til at gå alvorligt ind i sådanne diskussioner, fordi disse som oftest vil være præget af gængse betydninger af ordet egenskab. Fællestrækket i disse betydninger går i retning af, at "egenskab" viser hen til miljøafhængig disponering for bestemte handle- og udtryksmåder hos et givet individ. Undertiden modificeres denne betydning en smule i lys af "praktiske krav og situationer", således at individet opfattes som bærer af en personlighedsstruktur, der manifesterer sig, om ikke totalt miljøafhængigt, så i hvert fald i et meget bredt spektrum af forskellige miljøer og situationer. Desuden har megen diskussion drejet sig om, hvorvidt denne eller hin "egenskab" var "arvet" eller "tillært", med uforanderlighed indbygget, hvis svaret gik i retning af den førstnævnte mulighed.

Et andet træk som karakteriserer gængse opfattelser går ud på en opdeling af egenskaber i fysiske og psykiske egenskaber. Inddelingen forsvares sjældent over for nærgående analyser, men der handles og bestemmes i høj grad ud fra en sådan deling i mange dagligdags og institutionelle sammenhænge.

At tilskrive et individ en egenskab er ensbetydende med at klassificere individet efter bestemte kriterier, som fremtræder

- 1) Fremstillingen bygger på J.Jensen, J.Å.Jensen, Th.Nissen: "Egnethed og uddannelse", København, Munksgaard, 1973.

under bestemte observationsbetingelser. Vi sammenfatter således en række oplevelser i bestemte kategorier, som en nødvendig betingelse for at opnå en systematisering af en vis grad af forudsigelighed af vores "menneskelige omverden".

I den psykologiske og pædagogiske forskning kan man udskille en række forskellige måder at tale om egenskaber på, eller forskellige egenskabs"planer". Fælles for disse er, at der er tale om en kategorisering af mennesker eller menneskelig adfærd. Men det der skiller de forskellige egenskabsplaner er de kriterier, der foreligger, med dertil hørende observationsbetingelser.

Med henblik på at kunne præcisere den betydning, som udvalget lægger i "studieegnethed", vil vi i det følgende skelne mellem tre egenskabsplaner.

På det første plan findes populationsdefinerede egenskaber, på det andet individdefinerede egenskaber og på det tredje plan funktionelt/morfologisk definerede egenskaber.

1. De populationsdefinerede egenskaber afgrænses af kriterier, der angår individets forhold til eksisterende samfundsnormer. Kriminalitet, intelligens, psykopati, kreativitet o.s.v. er egenskaber, der kun siger os noget, hvis vi tager udgangspunkt i normer. Med andre ord: at klassificere et individ som kriminelt, intelligent etc. bygger på en sammenligning af individets handle- og udtryksresultat med andre individers handlinger og udtryk. Nogle sammenligninger udviser så store forskelle mellem individer, at vi derefter henregner den ene som kriminel, åndssvag etc. I en vis forstand siger sådanne egenskabsbetegnelser ikke noget om individet i sig selv, men kun noget om den grad, hvormed det afviger fra gældende normer, og det vil sige fra det, de fleste gør til et givet tidspunkt.

2. Individdefinerede egenskaber udledes af, eller fortolkes på basis af, systematik i individets handle- og udtryksforløb. Disse forløb kan være "arrangerede", som ved psykologisk iagttagelse, eller der kan være tale om mere "omfattende" forløb i form af

2)

Det skal i øvrigt understreges, at tankegangen i modellen ikke er afhængig af netop denne tredeling; andre opdelinger med tilhørende observationsbetingelser kan betinges af andre omstændigheder end dem, som udvalget har haft til opgave at beskæftige sig med.

journaloptagelse, interview,, selvbiografiske oplysninger, familiehistorie, erhvervshistorie o.s.v. På grundlag af den systematik, som iagttageren kan fortolke "frem", tilskrives individet præferencer, strategier, intentioner, motiver, behov, færdigheder m.m. Hvis denne systematik observeres tilstrækkeligt hyppigt (hvor "tilstrækkeligheden" naturligvis må begrundes nærmere i de enkelte tilfælde), tages den ofte som udtryk for en særlig personlighedsstruktur eller særlig kompetence hos individet.

3. Funktionelt/morfologisk definerede egenskaber afgrænses af kriterier, som vedrører organismens eller bestemte organers funktionsmåder og bygning. Planet omfatter egenskaber, som udtrykker individets særlige følsomhed over for påvirkninger fra omverdenen, både kvalitativt og kvantitativt, altså "modtage-siden". Tillige omfatter planet organers kapacitet, motoriske funktionsmuligheder og bevægelers differentierings- og koordineringsgrad, således som disse præger individets totale funktion.

Generelt gælder det for observationsbetingelserne for disse planer, at den måde, hvorpå omgivelserne eller miljøet indgår i disse, kan specificeres i forskellig grad for de forskellige planer. Mest præcist kan de angives i forbindelse med den funktionelt/morfologiske plan, mens egenskaber på det populationsdefinerede plan hænger sammen med miljøbetingelser, som er meget omfattende og vanskeligt kan beskrives.

Diskussioner omkring egenskaber præges ofte af, at det sjældent specificeres, hvilket af de nævnte planer, diskussionen angår. Meget groft sagt: arvelighedsforskere bestemmer morfologiske egenskaber, når de undersøger sammenhængen mellem bestemte genkombinationer og morfologiske træk (jfr. bananfluevingens form). Småbørnspædagoger beskæftiger sig med funktionelle egenskaber, når forskellene mellem børn iagttages f.eks. med hensyn til aktivitet, hvor opmærksomme de (børnene) er, hvor frygtssomme de er under deres udforsken af omgivelserne. En del psykologer arbejder på individplanet, når de forsøger at tilrettelægge observationsbetingelser, der tillader systematikken i individets handle- og oplevelsesmuligheder at træde frem. Og politikere, planlæggere og økonomer anvender egenskaber på det populationsdefinerede plan, når de tager hensyn til menneskers egenskaber. Denne oversigt er meget grov, og den er alene begrundet i en bestræbelse på at tydeliggøre planerne i egenskabsbegrebet i den foreliggende fremstilling.

En beskrevne differentiering af "egenskaber" i "planer" er det første centrale træk i tankegangen. Det andet er, at der eksisterer ingen en-entydig forbindelse mellem en egenskab på et plan og egenskaber på over- eller underliggende planer. En egenskabs manifestationsmåde er betinget af andre egenskabers tilstedeværelse og af miljøbetingelser. Sagt på en anden måde: går vi ud fra det populationsdefinerede plan til et underliggende, vil de egenskaber, som den populationsdefinerede egenskab dér kan være forbundet med, samtidig være forbundet med mange andre egenskaber på overliggende planer. Derved fastholdes det afgørende forhold, at individer, der er forskellige (her i betydningen besidder et forskelligt og begrænset antal f.eks. funktionelt/morfologiske egenskaber), ikke behøver at besidde et særligt entydigt fikseret udvalg af populationsdefinerede egenskaber. Og udtrykt ved at "gå i den modsatte retning": en egenskab bestemt på individplanet vil således kunne tænkes at manifestere sig på det populationsdefinerede plan på flere forskellige måder, i flere forskellige egenskaber, afhængig af de miljøbetingelser som individet udsættes for.

Det har ud fra denne model ingen mening at tale om miljø-uafhængige egenskaber, egenskaber der manifesterer sig i hvilket som helst miljø. "Det medfødte" skal betragtes som en reaktionsnorm, der kun i forbindelse med bestemte miljøbetingelser angiver et "loft" for præstationer.

"Sjtudieegnethed" er således ikke en egenskab, der sætter sig igennem under alle forhold, uanset hvilket plan man finder det hensigtsmæssigt at definere den på. Men positivt bestemt kan "studieegnethed" opfattes som en samlet betegnelse for en række træk, der under bestemte miljøbetingelser fremtræder på karakteriserbar vis, d.v.s. udviser en sammenhæng med populationsdefinerede egenskaber.

Nogle centrale aspekter ved "studieegnethed" vil være følgende: selvstændighed i problemhandling, følsomhed for hvor der ligger problemer, kombination af viden og færdigheder til løsning af specifikke problemer, koncentration og stædighed i arbejdet, også når der er vanskeligheder, kritisk tilegnelse af erfaringer gennem andres skriftlige og mundtlige fremstilling og modsvarende: fremstilling af egne erfaringer og egen viden i mundtlig og skriftlig form. Endvidere tilskrives - i nyere tid - den

gode student en forståelse for hvornår og hvordan forandringer (forbedringer) i studiemiljøet skal finde sted uden at dette mister en vis kontinuitet.

I relation til egenskabsmodellen vil disse træk opfattes som tilhørende det individdefinerede plan. Eller rettere: for at disse træk skal kunne være grundlag for bestemmelse af almen-kompetencen må de kunne af grænses på dette plan. Det vil sige, der må kunne angives observationsbetingelser med tilhørende kriterier, der muliggør en udtalelse om, hvorvidt et individ er "studieegnet".

Men egenskabssynet er i sig selv utilstrækkeligt som ramme for, hvordan egenskaberne udvikles. Dertil behøves videre et udviklingssyn, en opfattelse af, hvad begrebet (personlig) udvikling står for (idet vi bemærker, at vi i nærværende sammenhæng ikke skelner mellem udvikling og indlæring). En samlet, afrundet fremstilling af et sådant udviklingssyn er det imidlertid ikke muligt at fremlægge inden for betænkningens rammer.

Udvalget har imidlertid fundet det nødvendigt at anføre det centrale punkt i det udviklingssyn, som har ligget til grund for de senere foreslåede procedurer: Helt generelt vil vi med henblik på adgangsbetingelser til højere uddannelse sige, at en person "er i udvikling", når der demonstreres en vekselvirkning mellem bearbejdelse af andres udtryk (tekster, billeder, handleforløb) og egne udtryk (tekster, billeder, handleforløb). Når denne vekselvirkning demonstreres inden for et indhold, som angår sammenhængen mellem individets forestilling om, hvilken kompetence det ønskede studium giver og dette studieområdes forhold til andre samfundsmæssige forhold, vil vi sige, at individet er alment kompetent.

Udvalget skal allerede på dette sted pege på den for procedurerne for optagelse på højere uddannelsesinstitutioner mest afgørende konsekvens: hvis almen kompetence er ensbetydende med, at de ovenfor nævnte centrale træk ved studieegnethed fremtræder i et (mini) udviklingsforløb, d.v.s. en vekselvirkning mellem bearbejdelse af andres udtryk og egne udtryk på studierelevant indhold, så følger af dette synspunkt, at den observationssituation, der skal tillade "udviklingen" at fremtræde, ikke kan være en engangssituation, men må være en sekvens af konfrontationer mellem en "vejleder" og en "ansøger".

Det blev i indledningen til dette kapitel omtalt, at adgangskravene til højere uddannelse kunne opdeles i almen og speciel kompetence. Udvalget har ikke fundet det nødvendigt for opfyldelsen af kommissoriet at problematisere den specielle kompetence i samme omfang som den almene. I kapitel 10 er udvalgets arbejde vedrørende den specielle kompetence beskrevet, og vi skal på dette sted blot understrege den to-sidighed i kompetencebegrebet, som det er nødvendigt at fastholde i de overvejelser, der beskæftiger sig med disse sider hver for sig.

KAPITEL 8: SONDRINGEN: ALMEN/SPECIEL KOMPETENCE.

8.1. Sondringens funktion.

Det er ovenfor i kapitel 6 blevet omtalt, at opdelingen af adgangsbetingelserne i almene og specielle kompetencekrav har fået betydning som den tap, hvorom udvalgets liberaliseringsovervejelser er kommet til at dreje sig. Muligheden for en sådan opdeling af kompetencekravene er udtrykkeligt nævnt i undervisningsministerens kommissorium til udvalget. Det er vel nærliggende at anse den som inspireret af den sondring mellem "allmän behörighet" og "särskilda förkunskapskrav", som er lagt til grund for den uddannelse af adgangen til videregående studier, der har fundet sted i Sverige.

Almen kompetence omtales i de svenske betænkninger som de generelle krav, der må opfyldes af enhver, der ønsker adgang til at studere - uanset hvilket studiefag, der konkret er tale om. De specielle kompetencekrav er sådanne krav om bestemte forkundskaber i et eller flere af gymnasieskolens (i svensk forstand) fag, som evt. yderligere må opfyldes for at få adgang til et bestemt studiefag. Om kompetencekravenes funktioner hedder det i Kompetenskommitténs betænkning, at kravene for de adgangssøgende skal tjene til oplysning om, hvilke forkundskaber, der er nødvendige og tilstrækkelige for at kunne studere et givet fag, og om hvilke fag man skal have læst for formelt at blive anset for kompetent til at studere et vist fag. For de videregående uddannelsesinstitutioner tjener kravene til at sikre, at de, der optages, har tilstrækkelige forkundskaber til, at undervisningen kan gennemføres med de mål, det indhold og den studietid, der er fastsat for det enkelte studium. Desuden definerer og bestemmer disse krav undervisningens startniveau for hver enkelt uddannelseslinje.

Udvalget har som omtalt anset en sådan sondring for et frugtbart udgangspunkt for et forsøg på at anskue adgangsbetingelserne i et nyt lys. Vi har hidtil været vant til at afgrænse den

nødvendige kompetence vertikalt, ved simpel henvisning til ganske bestemte og isolerede uddannelseslinjer i det sekundære uddannelsessystem. Har man gennemgået gymnasieskolen, HF eller HH anses man i princippet for både alment og specielt kompetent til flertallet af de videregående studier. Har man gennemgået en anden uddannelseslinje på det sekundære uddannelsesstrin, anses man ikke som kompetent, uanset at den kan indeholde både almene og specielle kompetenceelementer, der i et eller andet omfang kan anses for relevante for en videregående uddannelse. Dispensationsreglerne har i det væsentlige været administreret udfra samme princip. Den fremherskende forestilling har her været, at de dispensationssøgendes forudsætninger må sammenlignes med de formelt kompetencegivende eksaminer og i såvel bredde som niveau skal svare til dem.

Opdeles kompetencebetingelserne derimod horisontalt, så man først har et sæt almene betingelser og oven på dem evt. et yderligere krav om forkundskaber i specielle kundskabsområder som forudsætning for at studere et bestemt fag, trækkes linjen mellem kompetente og ikke-kompetente tværs igennem hele uddannelsessystemet. De formelle betingelser knyttes ikke til bestemte uddannelseslinjer, men til faktisk kompetence, uden hensyn til hvordan den er erhvervet. Formuleringen af betingelserne løsnes fra bindingen til enkelte adgangsgivende eksaminer og knyttes i stedet til de videregående uddannelsers faktiske behov. Det bliver muligt i større omfang at sammenstykke sin kompetence, så f.eks. den nødvendige almene kompetence erhverves ved én uddannelse eller lign. erfaringskreds, medens evt. yderligere krav om specialkompetence opfyldes igennem dele af en anden uddannelse. Det er herigennem, at perspektivet for en mere dybtgående liberalisering af adgangsbetingelserne synes at åbne sig.

For det videre forsøg på at bestemme de krav, der må stilles til kompetencen, får præciseringen af begreberne almen og speciel kompetence derfor central betydning.

8.2. Definitioner.

Udvalgets kompetencebegreb er der indgående gjort rede for i det foregående kapitel. Kompetence omfatter i sin egentlige betydning alt, hvad en person er i stand til at foretage sig af handlinger, mentale operationer etc. I en liberaliseringssammenhæng indsnævrer vi det, idet interessen her er samlet om kompeten-

ce til noget ganske bestemt: at studere ved en videregående uddannelsesinstitution, at studere et bestemt fag. Det korte "kompetence", der indgår i udvalgets sprogbrug, skal altså forstås som studiekompetence eller studieeegnethed. Ved kompetencekrav skal herefter forstås sådanne krav til en adgangssøgendes tidligere erhvervede erfaringer, kundskaber, færdigheder, arbejdsvaner, holdninger m.v., som anses for nødvendige forudsætninger for at kunne påbegynde og videreføre et videregående studium, og som må stilles som betingelser for at give den pågældende formel adgang til at studere. På baggrund af det kompetencebegreb, der blev fastlagt i kapitel 7, kan udtrykket "almen kompetence" yderligere specificeres.

Ved ALMEN KOMPETENCE forstår udvalget de kundskaber, færdigheder, holdninger og arbejdsvaner, som anses for nødvendige forudsætninger for overhovedet at kunne studere ved en højere uddannelsesinstitution, uanset det valgte studiefag.

"Almen" refererer her til noget fælles for alle studiefag i modsætning til de specielle krav, der alene vedrører det enkelte studiefag. Almen kompetence er ikke identisk med almen dannelse og almenorientering. Almen orientering indgår som en væsentlig bestanddel i almenkompetencens begreb. Et kendskab til fænomener, begreber og synspunkter fra et bredt område af skolefag og livsområder må anses for en afgørende forudsætning for at forstå det faglige indhold, der indgår i et videregående studium og for at sætte det ind i et videre teoretisk og praktisk perspektiv. Men sådan almen orientering er ikke tilstrækkeligt for at kunne klare et studium. Der er yderligere visse grundlæggende færdigheder - f.eks. mundtlige og skriftlige kommunikationsfærdigheder, fremmedsproglig læsefærdighed -, uden hvilke man ikke uden stort besvær vil kunne klare de krav, som ethvert videregående studium stiller. Til den almene kompetence hører endelig studievaner og holdninger til det at studere, som udgør nødvendige forudsætninger for, at man kan orientere sig i og aktivt tage del i udformningen af studiesituationen og selvstændigt at forvalte det studiemæssige arbejde, der er forbundet med den.

Ved SPECIEL KOMPETENCE forstår udvalget kundskaber og færdigheder, der rækker udover det, som er omfattet af den almene kompetence, og som evt. måtte anses for nødvendige yderligere forudsætninger for at kunne påbegynde og videreføre et bestemt videregående studium.

Specielle kompetencekrav er sådanne tillægskrav til de almene, som evt., men ikke nødvendigvis, stilles som betingelser for at opnå adgang til et bestemt studium. De vil typisk udtrykke krav om dybere indsigt og færdighed inden for bestemte fagområder, der udgør grundlaget for et givet videregående studium og sikrer dets karakter af videregående. Indlysende forekommer det f.eks., at et videregående matematikstudium på universitetsniveau må kunne tage sit udgangspunkt i forudsætningen om forholdsvis grundige matematikkundskaber erhvervet inden studiestarten, -kundskaber som går udover det, som er nødvendigt for en række andre studier, og som derfor ikke er omfattet af de almene kompetencekrav.

I visse tilfælde vil behovet for bestemte kundskaber og færdigheder først blive aktualiseret et eller flere år efter studiets påbegyndelse. Det kan f.eks. tænkes, at fremmedsprogede lærebøger og afhandlinger først forekommer noget inde i studiet, eller at et bestemt kursus i fysik, som forudsætter matematiske kundskaber, i studieplanen er henlagt til tredje studieår. Er de forkundskabskrav, som det konkret måtte være berettiget at stille, ikke større, end at en arbejdsom studerende på en eller anden måde kan erhverve sig dem jævnsides med det egentlige studium, vil det kunne være rimeligt at åbne mulighed for, at de pågældende krav først dokumenteres på et vist tidspunkt efter studiestarten. En sådan praksis findes allerede i et vist omfang ved flere studier under de nugældende ordninger.

Udvalget foreslår derfor de specielle kompetencekrav opdelt i to underkategorier, som vil blive lagt til grund for den konkrete fastsættelse af specielle kompetencekrav vedrørende de enkelte studier.

A. Specielle kompetencekrav, der skal foreligge opfyldt på optagelsestidspunktet.

Kategorien omfatter typisk specielle kundskaber og færdigheder, som anses for nødvendige for at følge undervisningen ved

et givet studium i første studieår, eller som er af så omfattende karakter, at det skønnes umuligt at tilegne sig dem sideløbende med studiet i tiden, indtil behovet for dem aktualiseres.

B. Specielle kompetencekrav, der om muligt skal være opfyldt ved optagelsestidspunkt, men først kræves opfyldt og dokumenteret på et nærmere fastsat tidspunkt efter studiets påbegyndelse«

Kravene er adgangsbetingelser i den forstand, at såfremt de ikke dokumenteres opfyldt på det fastsatte tidspunkt, bortfalder uden videre retten til fortsat at studere det pågældende fag. Kategorien omfatter typisk kundskaber og færdigheder, som skønnes nødvendige for at kunne følge undervisningen på studierne udover det første studieår, som der ikke forudsættes (men evt. kan indrettes) undervisning i ved det pågældende studium, og som det anses for muligt at erhverve sig sideløbende med studiet i tiden, indtil behovet for dem aktualiseres.

Afsluttende skal det fremhæves, at der for de enkelte studier i visse tilfælde vil kunne peges på specielle forkundskaber og færdigheder, som det kan være en fordel, at man har erhvervet sig på forhånd, uden at de er gjort til egentlige betingelser for adgang. Det drejer sig om kundskaber og færdigheder, som erfaringsmæssigt vil lette det studiemæssige arbejde, men som ikke er af så fundamental betydning, at man kan hævde, at studiet ikke kan gennemføres, såfremt de ikke er erhvervet på forhånd. Sådanne kompetenceaspekter vil af udvalget ikke blive anset for henhørende under de specielle kompetencekrav.

Det anbefales til gengæld, at der i de pågældende fags studievejledninger udtrykkelig gøres opmærksom på fordelene ved, at man på forhånd har tilegnet sig eller jævnsides med studiet tilegner sig sådanne kundskaber og færdigheder.

8.3. Sondringens konsekvenser for optagelsesbetingelser og-procedure.

Sondringen mellem den almene og specielle kompetence fører til en forholdsvis radikal ændring af den måde, hvorpå adgangsbetingelserne udformes. Adgangsbetingelser opfattes som bestemmelser, der skal gøre det muligt at afgøre, om en bestemt person er berettiget til at påbegynde et bestemt studium. Den foreslåede skelnen mellem almene og specielle kompetencekrav medfører, at der udfor-

mes særskilte betingelser for adgang til at studere ved de højere uddannelsesinstitutioner overhovedet og for adgang til de enkelte studier.

Fastsættelsen af det førstnævnte sæt betingelser må baseres på overvejelser af, hvad det er for fælles, grundlæggende faktorer, der medvirker til, at en person er i stand til at gennemføre et videregående studium. Betingelserne må være så tilpas præcist beskrevet, at det kan afgøres, om en konkret beskrevet erfarings- og uddannelsesmæssig baggrund sandsynliggør tilstedeværelsen af de forudsætninger, der skønnes afgørende og tilstrækkelige for det at studere. De må dertil være tilstrækkeligt specificerede til at kunne tjene som vejledning for den, der måtte opfylde en del, men ikke alle de krævede kompetenceelementer. Udvalgets overvejelser og forslag herom følger i kapitel 9.

Fastsættelsen af de specielle betingelser forudsætter en undersøgelse af hvilke specifikke kundskaber og færdigheder, hvert enkelt videregående studium reelt gør brug af eller bygger videre på. Udvalgets overvejelser og forslag vedrørende udformningen af sådanne specielle kompetencekrav - i relation til de mest søgte videregående studier - er omhandlet i kapitel 10.

Det følger af det principielle syn, udvalget her har lagt på adgangsbetingelserne, at de omfatter totaliteten af almene og specielle betingelser. Da de specielle betingelser vil kunne variere fra studium til studium, bliver det samlede katalog af adgangsbetingelser mere omfattende og kompliceret end de enkle bestemmelser, der nu findes i bekendtgørelserne. Hvorvidt en bestemt person, der fremlægger dokumentation for sit hidtidige livs- og uddannelsesforløb, er adgangsberegtiget, vil ved den påtænkte udformning af adgangsbetingelserne kun kunne besvares i relation til bestemte studier, ingensinde generelt. Det normale tilfælde vil være, at man delvis vil opfylde de samlede betingelser for adgang til visse studier og fuldtud til andre.

Konsekvensen for optagelsesproceduren bliver, at afgørelsen om en bestemt ansøgers ret til at studere sker i to tempi: først afgøres det, hvorvidt ansøgerens forudsætninger overhovedet berettiger ham til optagelse ved en højere uddannelsesinstitution, dernæst hvorvidt han opfylder de specielle betingelser for adgang til det bestemte studium, han ønsker at gå i gang med. For ansøgerne er følgen, at de ikke længere blot kan indskrive sig til stu-

dier ved en bestemt uddannelsesinstitution eller et bestemt hovedområde inden for denne, men skal søge optagelse til bestemte studieområder.

KAPITEL 9. UDVALGETS OVERVEJELSER OG FORSLAG VEDRØRENDE KRAV TIL ALMEN KOMPETENCE.

9.1. Det videnskabelige grundlag for bestemmelse af almen kompetence.

Store bestræbelser har været udfoldet for gennem psykologisk, sociologisk og pædagogisk forskning at finde frem til, hvad det er, der er bestemmende for, at nogle studenter klarer et studium, medens andre falder fra, og hvorfor nogle opnår bedre studieresultater end andre.

En type undersøgelser er de såkaldte frafaldsundersøgelser, hvor man søger at bestemme de karakteristika, hvorved den gruppe, der dumper eller af anden grund falder fra et påbegyndt studium, adskiller sig fra de studenter, der holder ved og klarer sig igennem. En anden type er faktorundersøgelser, hvor man udvælger en bestemt faktor, som man antager kan have indflydelse på studieforløbet (almen eller speciel begavelse, studietekniske væner, personlighedstræk, social baggrund etc.), og undersøger dens statistiske sammenhæng med senere studieresultater. En tredje type udgøres endelig af forsøgene på at finde frem til instrumenter, der kan anvendes til at forudsige, hvordan det vil gå studenter, der har forskelligt pointssum på den skala, som instrumentet opererer med. Eksempler herpå er studieegnetheds-tests, studenterekksamens karakterer, gennemsnit af karakterer opnået gennem de sidste år af et tidligere uddannelsesforløb og lign. Der søges her ikke efter en enkelt forklarende faktor, ja ikke efter forklaring overhovedet, men alene efter et mål, der kan anvendes til forudsigelse.

Selvom stadig mere raffinerede forskningsmetoder og statistiske teknikker er blevet taget i brug, er det ikke lykkedes at komme meget nærmere ved besvarelsen af, hvad det er, der bestemmer en persons relative studieegnethed. Enkelte karakteristika ved de studerende dukker op igen og igen i frafalds- og faktorun-

dersøgelser som noget, der har en vis positiv sammenhæng med studieforløbet. Men hver for sig kan de kun forklare en beskeden del af den måde, hvorpå det går i et individuelt studieforløb. Selv når vi stiller faktorer, der hver for sig viser en positiv forbindelse med senere studieforløb, sammen i klynger af faktorer, får vi vel bekræftet den almene tendens til sammenhænge, men mangler stadigvæk meget i at kunne forklare og forudsige, en stor del individuelle studieforløb. Har vi en enkelt student, som udmærker sig ved ægte interesse for et givet studiefag, rangerer højt på et mål for almen og evt. for studiet relevant speciel begavelse, herunder abstraktionsevne og sproglig færdighed, som ydermere har et klart defineret erhvervssigte, forholdsvis systematiske studievaner, kommer fra et økonomisk velstående hjem og i opvæksten har boet sammen med forældre, hvoraf enten den ene eller begge har en højere uddannelse bag sig, i sin personlighed har et rimeligt mål af trang til indadvendthed (værdsetter "indre" oplevelser, ikke alt for afhængig af samvær med andre mennesker), - så vil vi uden større betænkelighed regne hans eller hendes sandsynlighed for at gennemføre et studium for klart større end den student, der i alle disse henseender rangerer i modsatte ende af skalaen. Men der er udtrykkeligt kun tale om sandsynligheder, idet endnu en række ikke medtagne og til dels uidentificerede faktorer kan komme til at vælte vores forventning i det virkelige studieforløb. I størstedelen af tilfældene, de hvor der ikke er tale om at rangere højt eller lavt i samtlige de nævnte henseender, men hvor studenten i nogle ligger højt, i andre på det jævne og atter andre forholdsvis lavt, er vi i det væsentlige ude af stand til overhovedet at antyde sandsynligheder, fordi vi ikke kender den vægt, som de enkelte faktorer har for det enkelte studieforløb. Undersøgelserne peger således på nogle tendenser, som i visse tilfælde sandsynliggør en forventning om et vellykket studieforløb, men ikke er til stor gavn i det store flertal af mere komplicerede enkelttilfælde.

I kapitel 7 er omtalt en del af den teoretiske baggrund for de vanskeligheder, der opstår, når man søger at forudsige noget om en persons studieforløb ud fra beskrivelser af hans "egenskaber". Et hovedproblem er det øjensynligt, at den måde, hvorpå de enkelte "individfaktorer" virker sammen i det konkrete tilfælde, kun vanskeligt lader sig forudberegne. Det hænger bl.a. sammen

med et andet hovedproblem: at de omtalte karakteristika ved individet er afhængige af den konkrete sociale situation, hvori de registreres og udvikler sig. Et studieforløb er et samspil mellem et individ og en bestemt social situation, hvori indgår bl.a. et bestemt stof, bestemte krav, bestemte undervisningsformer, et bestemt eksamens- og karaktersystem o.s.v. en situation, som vil adskille sig fra de fleste af de situationer den samme person tidligere har fungeret i, og endda fra andre studier ved samme institution eller fra samme studium ved en anden institution. På fagligt grundlag lader studiekompetence sig af den grund kun i begrænset omfang bestemme alment og situationsuafhængigt.

9.2. Almene kompetencekrav: Indholdsmæssig bestemmelse.

Udgangspunktet for bestemmelsen af de almene kompetencekrav er de faglige kundskaber, færdigheder, holdninger og arbejdsvaner, som folkeskolens ni-årige grundskole sigter mod at give sine elever, og som skulle udgøre et fælles kompetencegrundlag for alle, der søger en videregående uddannelse. For at kunne påbegynde og videreføre et studium ved en videregående uddannelsesinstitution kræves der imidlertid erfaringer, viden, færdigheder m.v., som rækker ud over det, som en 9-årig grundskole giver eleverne lejlighed til at tilegne sig.

Der ses her bort fra specielle krav om kundskaber og færdigheder i bestemte fagområder, der tjener som redskabsfag for videregående studier. Hvad et videregående studium kræver udover det fælles folkeskolegrundlag synes da i højere grad at være visse studiemæssige holdninger, erfaringer og vaner samt en vis bredde i den almene orientering. Efter udvalgets opfattelse må den, der skal have udsigt til at opfylde et videregående studiums krav

- 1» have en almen orientering, der kan danne grundlag for stillingtagen til samfundsmæssige og kulturelle problemer.
2. være i stand til at sætte sig et personligt uddannelsesmål og vedholdende arbejde sig frem mod det, herunder mobilisere den arbejdsenergi, det kræver, og overvinde de psykiske belastninger, der er forbundet dermed.

3. være vant til at opfatte, forstå og gengive hovedindholdet af en mundtlig eller skriftlig fremstilling af et fagligt emne,
4. kunne overføre indholdet af en mundtlig eller skriftlig fremstilling om et fagligt emne til løsning af problemer med umiddelbar tilknytning til stoffet,
5. kunne analysere og drage slutninger fra egne erfaringer og både skriftligt og mundtligt at gøre rede herfor.

Som nævnt må de omtalte kompetenceaspekter være udviklet udover sædvanligt niveau ved afsluttet folkeskoleuddannelse. Til de enkelte aspekter skal knyttes følgende uddybende bemærkninger:

Punkt 1 "almen orientering". Der tænkes her ikke på kundskaber i bestemte fag. Således heller ikke på det klassiske begreb om almen dannelse, der ifølge gymnasieskoleloven udgør et hovedformål for gymnasieskolens undervisning og udtrykkes i afgrænsningen af dens fagkreds. Afgrænsningen af almen orientering skal forstås i lyset af dens funktioner i forbindelse med det at fungere i et videregående studium. Ethvert studium betjener sig af et sprog og en begrebsverden fra et bredt udsnit af livs- og vidensområder, som forudsættes alment bekendt af den, som påbegynder et videregående studium. Det refererer til grundliggende fænomener, love, teorier og problemer fra historiens, naturens, litteraturens og det sociale og politiske samspils verden. En overvindelse af den fare for teknokratisering, som ligger i ethvert specialstudium, forudsætter desuden, at det specielle fagområde, der studeres, kan sættes ind i en bredere sammenhæng af vidensområder. Og endelig har den udvikling af de studerendes kritiske sans, som har en fremtrædende plads i enhver videnskabelig uddannelse, som en afgørende forudsætning, at de studerende har et grundlag for selvstændigt at kunne tage stilling til studiefagets funktion i en bred samfundsmæssig og kulturel sammenhæng.

Om den brede orientering omfatter netop et kendskab til den klassiske oldtids kultur, et bestemt sprogområdes moderne litteratur, de Mendelske arvelove eller til produktionsgangen i en moderne industrivirksomhed, erhvervsøkonomi eller finansiering af byggeri antages at være mindre væsentligt, end at der spændes over et bredt område af forskellige vidensområder med tilhørende

begrebsapparat, og at ens kendskab til disse områder ikke er begrænset til partikulære og konkret oplevelse praksiserfaringer, men tillige kan bearbejdes på et mere generelt og abstrakt niveau. Alment orienterende emner i denne forstand indgår i en række uddannelser uden for de nu adgangsgivende gymnasiale uddannelsers kreds. Almen orientering formidles dertil uden for de formaliserede uddannelser af biblioteker, radio, tv, aviser, tidsskrifter, fritidsundervisningens organisationer, diverse fagforeninger, kulturelle institutioner og de politiske og faglige organisationer. Udvalget er af den opfattelse, at der ved afgørelsen af, i hvilket omfang det nævnte kompetenceaspekt er opfyldt, bør ses bort fra, på hvilken måde den almene orientering er erhvervet, og alt-afgørende vægt på dens bredde.

Punkt 2. "sætte sig et uddannelsesmål og vedholdende arbejde sig frem mod det". Hermed hentydes til egenskaber som studiemotivation, herunder sikkerhed i valg af ønsket studium, udholdenhed under studiet, målrettethed med hensyn til færdiggørelse af uddannelsen, o.l. Sådanne egenskaber synes at have stor betydning for gennemførelse af et uddannelsesforløb, og de vil i nogle tilfælde kunne kompensere for moderate evner, manglende forkundskaber o.l. Et tidligere uddannelsesforløb, der er ført helt til afslutning, kan give et vist fingerpeg som dokumentation for studiemotivation. Det forudsætter dog, at den tidligere uddannelse rummer elementer af teoretisk stof og "boglige" studier og ikke er af rent praktisk-håndværksmæssig karakter. Studiemotivation kan også i et vist omfang udvikles og dokumenteres ved gennemførelse af studier uden for de formaliserede uddannelsesforløb.

Punkt 3 - 5. De her nævnte aspekter har alle med modtagelse, bearbejdelse og anvendelse af information og erfaringer at gøre.

Uanset, hvordan et videregående studium udformes, indebærer det en betydelig mængde læsestof og lytten til andres fremstilling af komplicerede sagsforhold. Er man ikke vant til at læse, lytte, tage stilling, skrive og samtale om emner på et forholdsvis højt generalitetsniveau, vil man have vanskeligt ved at tilpasse sig et studiemæssigt arbejde. Det kræves, at man ikke bare er i stand til at tilegne sig et lærebogsstof eller lytte til læreres eller medstuderendes udlægning af et emne, men også

at man er i stand til at føre stoffet ud over den snævre indlærings-sammenhæng og anvende det ved vurdering og analyse af påstande og fænomener, der har sammenhæng med det pågældende stofområde, og at løse konkrete problemer, hvorpå det lader sig anvende.

I forbindelse med liberaliseringsforsøget ved Københavns universitet, omtalt foran s.42 , blev 30 af de 55 dispensater, der var optaget under ordningen, interviewet af forfatteren af forsøgsrapporten Joan Conrad. Kun få af de interviewede pegede på oplevelser af studiemæssige vanskeligheder, som kunne henføres til manglende kundskabsmæssige forudsætninger. Et stort antal dispensater har derimod ifølge både deres egne og deres vejleders udsagn haft problemer med at honorere de krav til skriftlig udtryksfærdighed, som de tre studier (psykologi, datalogi og jura) stillede. 21 af de 30 sætter disse problemer i forbindelse med deres manglende skoleuddannelse (ingen dispensat havde gået i skole længere end til realeksamen, men flertallet af dem havde en eller anden erhvervsmæssig uddannelse efter skoletiden). De ændringer, der finder sted ved mange studier i disse år, indebærer netop et større krav om skriftlige og mundtlige bidrag fra de studerende som led i undervisningen. Af den grund må der ved en liberalisering stilles krav om forudgående erfaring ikke alene med at tilægge sig information, men også om både mundtlig og skriftlig udtryksfærdighed.

Som det vil ses, udtrykker de her nævnte kompetenceaspekter nogle grundbetingelser for, at en person kan udvikle sig i den ovenfor i kapitel 7 angivne forstand. Der må være en grundfond af viden og erfaringer til stede, organiseret i en eller anden sammenhængende form. Der må være en indstilling til stede, som gør den pågældende villig til vedholdende at arbejde på at udvide, ændre eller på anden måde modificere sin erkendelse og den måde, den er struktureret på. Og der må endelig være en parathed til at nyttiggøre sig information og vejledning fra andre i forsøget på at nå dette mål samt beskrive og drage slutninger fra delresultaterne i dette udviklingsforløb. Er disse betingelser til stede, har de videregående uddannelser mulighed for at opfylde deres mission at videreudvikle unge til videnskabelig erkendelse .

9.3. Almen kompetence: Bestemmelse af de formelle betingelser.

Opfyldelsen af kravet om almen kompetence vil efter udvalgets opfattelse kunne dokumenteres på to måder: Enten gennem et forudgående uddannelsesforløb, der sandsynliggør, at de foran omtalte kompetenceaspekter er udviklet i tilstrækkeligt omfang, eller gennem særlig kompetenceerklæring for personer, som ikke kan henvise til et sådant forudgående uddannelsesforløb, men på anden måde har erhvervet sig den nødvendige almene kompetence. De to dokumentationsformer behandles hver for sig i de følgende afsnit.

9.3.1. Dokumentation for almen kompetence gennem forudgående uddannelse.

Som almindelig betingelse foreslår udvalget, at folkeskolens 9-årige grundskole og mindst tre års fortsat uddannelse skal være gennemført. Der bør gælde visse undtagelser fra denne regel, ligesom der må stilles visse krav til arten af den fortsatte uddannelse, der kan påberåbes. Disse undtagelser og krav omtales straks nedenfor.

Det er ovenfor omtalt som et ledende hensyn, at folkeskolen og ungdomsuddannelserne fortsat bør være den normale vej til videregående studier. Det fremgår samme sted, at man finder det hensigtsmæssigt at støtte bestræbelserne på 12 års uddannelse til alle, og at der tilstræbes en åbning af adgangen til videregående studier, så kompetence helt eller delvis vil kunne dokumenteres ved andre uddannelser end gymnasieskolen, HF og HH. Disse sidst nævnte tre uddannelser indtager derfor i udvalgets 9+3 regel ingen særstilling, men anses som omfattet af de almindelige betingelser på linje med en række andre uddannelser.

Fra den almindelige betingelse om 9+3 års grundlæggende uddannelse foreslås følgende undtagelser:

- o Er folkeskolens 10.klasse gennemført, reduceres kravet om fortsat uddannelse til to år.
- o Er folkeskolen forladt inden udgangen af 9.klasse, anses betingelsen dog for opfyldt, såfremt antallet af år i folkeskole og den fortsatte uddannelse tilsammen udgør mindst 12 år.

- o To år på samme klassetrin ("omgængerår") medregnes kun som ét år.
- o Er et klassetrin sprunget over, eller sammentrænges to års normal undervisning til ét (eksempel: to-årigt studenterkursus), og er normal afgang dog opnået, medregnes det manglende normerede år i beregningen.

Hovedsynspunktet bag 9+3 reglen er således 12 "normalplan"-år.

Ud fra de overvejelser, der er redegjort for i det forudgående afsnit 9.2, må der stilles en række særlige krav til den uddannelse, der følger efter folkeskolen:

- o Den skal være af mindst tre års varighed, men flere fuldt afsluttede uddannelser af kortere varighed vil kunne lægges sartunen.
- o En uddannelse skal, for at kunne medregnes, være ført igennem til normal afslutning. Afsluttes den normalt med en prøve, skal denne være bestået. En delvis gennemført gymnasie- eller erhvervsuddannelse kan således ikke medregnes, men såfremt den kan indgå i og reducere en anden uddannelse, der føres til afslutning, medregnes denne anden uddannelse med sin normerede uddannelsestid.
- o Uddannelsen skal beslaglægge hovedparten af elevernes arbejdstid i mindst otte af årets måneder. Kan en uddannelse,, der normalt opfylder dette krav, gennemføres ved deltidsundervisning (eks.: enkelte HF-fag), omregnes der til normalforløbets arbejdsbelastning.
- o Eventuelle praktikperioder medregnes, dog højst i et omfang som svarende til det, hvori de kræves i den normale uddannelsesplan.
- o Uddannelsen skal, hvad enten den foregår ved skolegang eller i praksis, indebære tilegnelse og udformning af skriftlige tekster i ikke ubetydeligt omfang. Se herom nærmere i de ovenfor s.80 nævnte kompetenceaspekter 3.-5. og bemærkningerne dertil.
- o Uddannelsen skal i sit indhold medføre indsigt i forhold af samfundsmæssig eller kulturel art, der rækker

udover den i folkeskolen meddelte. Typisk kræver det undervisning i flere fag af forskellig natur. Se heroin nærmere i det ovenfor side 79 nævnte kompetenceaspekt 1 og bemærkningerne dertil.

Det har ikke været muligt for udvalget inden for den tidsfrist og med de ressourcer, der har været til rådighed, at foretage en gennemgang af samtlige uddannelser i Danmark med henblik på at afgøre, hvilke af dem, der skal anses at opfylde de her nævnte betingelser. Med bistand af et underudvalg har man imidlertid foretaget en undersøgelse af undervisningsplaner og eksamensordninger vedrørende et udvalg af vidt forskellige uddannelser og søgt at vurdere dem i lyset af de foreslåede betingelser. Formålet hermed har været:

- (1) at vurdere, om beskrivelsen af betingelserne er tilstrækkeligt vejledende til, at det i praksis lader sig afgøre, om en given uddannelse kan anses som alment kompetencegivende eller ej; i samme forbindelse at få et indtryk af de vanskeligheder, der måtte opstå ved en sådan afgørelse.
- (2) at få et overblik over omfanget og arten af uddannelser, der efter udvalgets forslag vil kunne komme på tale som alment kompetencegivende.
- (3) at tilvejebringe et grundlag til illustration og vejledning for de myndigheder, der skal træffe den konkrete afgørelse om adgang på grundlag af en given uddannelse.

Den foretagne gennemgang har vist, at der i de fleste tilfælde vil kunne træffes en klar afgørelse, for så vidt angår de udvalgte uddannelser.

De vanskeligheder, som udvalget er stødt på ved afgørelsen af, hvilke uddannelser, der skal anses at opfylde betingelserne, har især haft at gøre med de to sidste krav, - kravet om arbejde med skriftlige tekster og indsigt i samfundsmæssige og kulturelle forhold. Det har imidlertid vist sig, at de uddannelser, som udvalget udfra en helhedsbedømmelse anså for tilfredsstillende de almene kompetenceaspekter, alle var karakteriseret ved en

vis tids regulær skolegang, typisk mellem 1 og 2 år, som i reglen omfattede undervisning i flere fag og forudsatte tilegnelse af lærebogsstof, opgaveløsning, skriftlige arbejder, deltagelse i faglige diskussioner m.v. Skolegangskriteriet kom således til at fungere som et indicium for, at nogle af de kompetenceaspekter, man har lagt vægt på, var tilgodeset. Det er dog magtpåliggende at fremhæve, at et mere beskedent omfang af skolegang ikke i sig selv indicerer, at kompetenceaspekterne ikke er opfyldt. Der findes uddannelser, som overvejende foregår på arbejdsstedet, men som udelukkende består i arbejde med skriftligt materiale, tolkning og anvendelse af bestemmelser, løsning af komplicerede beregningsopgaver eller sagsforhold under daglig vejledning af en mere erfaren kollega (eks. bankuddannelse, kommunaluddannelser), hvilket kan kompensere for tilsvarende aktiviteter i et undervisningslokale.

For at eksemplificere udvalgets opfattelse af, hvor grænsen går mellem uddannelser, der opfylder betingelserne for almen kompetence og sådanne, som ikke anses at opfylde dem, har man udvalgt en række uddannelser, der tilsammen dækker et stort spektrum af uddannelser.

Når en række uddannelser ikke har kunnet akcepteres, skyldes det, at de gennemgående har haft det fælles træk at være for korte og for specielle og som følge heraf mangle eller have for lidt alment orienterende islæt i uddannelsen.

Den følgende opregning af uddannelser i to kategorier må ikke tages som en endelig bedømmelse. Det fremlægges som resultat, der bygger på de oplysninger, det har været muligt for udvalget at fremskaffe.

Udvalgets prøvelse af en række uddannelser mod de på side 84 beskrevne betingelser har ført til, at man vil anse f. eks. følgende uddannelser som tilstrækkelig dokumentation for almen kompetence:

Uddannelse	Bemærkninger
Studentereksamen uanset linje og gren.	
Højere Forberedelseseksamen.	
Højere Handelseksamen.	
Erhvervsfaglig grunduddannelse.	Se bemærkning i teksten nedenfor.
~Sygeplejerske.	
Hospitalslaborant.	
Tandplejer.	
Apotekerassistent.	
Landmand.	Såfremt EFG-uddannelse er gennemgået.
Gartner.	
Skovtekniker.	
Husholdningslærer.	
Flyvemeteorolog.	
Maskinteknisk værkstedsskole.	
Styrmandseksamen.	
Maskinisteksamen	Såfremt EFG-uddannelse er gennemgået.
Maskinmestereksamen.	
Handelseksamen.	Såfremt efterfølgende to-årig læretid er gen- nem ført.
.	
Bankassistent.	
Sparekasseassistent.	
Boligkonsulent.	
Beklædningsformgiver indtil tekstilformgiver.	
Laboratorietekniker.	
Konfektionstekniker.	
Industriel designer.	
Børnehavepædagog.	
Børneforsorgspædagog.	
Fritidspædagog.	
Omsorgsassistent.	
Politiassistent.	
Postassistent.	
Trafikassistent.	

Det bemærkes, at udvalget har foretaget særlige undersøgelser vedrørende EFG-uddannelserne og i denne forbindelse aflagt besøg på Slagteriskolen i Roskilde. Den "skoleprægede" del af disse uddannelser andrager med basisåret ca. 80 uger, i hvilke omfanget af de uddannelseselementer, der kan betegnes som værende af en bredere almenorienterende karakter, vil. andrage omkring 750 timer. Det er desuden overfor udvalget oplyst, at tendensen i de forandringer, der er under overvejelse i EFG-uddannelserne, går i retning af en styrkelse af "det almene indhold, som i større eller mindre omfang findes i alle fag". I forbindelse med den del af uddannelserne, der foregår i praktikperioderne, finder udvalget det sandsynligt, at EFG-uddannelserne bidrager til at udvikle samtlige kompetenceaspekter i det af udvalget forudsatte omfang. Opmærksomheden henledes dog på, at de pågældende uddannelser endnu befinder sig på forsøgs- og udviklingsstadiet, hvorfor deres relation til de almene kompetencebetingelser løbende må tages op til fornyet prøvelse.

Til yderligere illustration skal nævnes nogle uddannelser, som efter udvalgets vurdering ikke uden suppleringer opfylder de foreslåede betingelser:

Uddannelse	Bemærkninger
Traditionel mesterlære i handel, håndværk og industri.	
Tandklinikassistent,	
Husholdningsuddannelse på husholdningsskoler.	Kurser af forskellig varighed og indhold.
Folkehøjskolekurser.	Forskellig varighed og indhold.
Teknisk assistent.	2-årig uddannelse.
Laborant.	2-årig uddannelse.
Konfektionsassistent.	2-årig uddannelse.
Landmålingstekniker.	Teknisk assistent med ½ års praktik.
Farveriassistent.	2-årig uddannelse efter TF.
Politibetjent.	
Postbud.	
Portør.	

De her nævnte eksempler er anført til illustration og vejledning ved undervisningsministeriets stillingtagen til andre uddannelser, der forelægges som dokumentation for opfyldelse af de almene kompetencebetingelser i forbindelse med adgang til de videregående uddannelsesinstitutioner.

9.3.2. Dokumentation for almen kompetence gennem særlig kompetenceerklæring.

Det ligger som en grundforestilling bag tanken om liberalisering, at adgangen til videregående studier bør kunne åbnes op ikke alene for personer, som har gennemgået andre uddannelser end de sædvanligt adgangsgivende, men også for personer, der ved et virke i det praktiske liv kan have erhvervet sig de nødvendige forudsætninger for at studere. Der tænkes her normalt på voksne, som i stedet for på skolebænken tilbragte deres ungdomsår med et praktisk virke i f.eks. erhvervsliv, fagligt og politisk organisationsarbejde, afbrudt af perioder med forskellig ikke-kompetencegivende uddannelsesvirksomhed etc. I en mere moden alder har de udviklet interesser og fremtidsplaner, som aktualiserer ønsket om en videregående uddannelse. De vil typisk have engageret sig økonomisk og familiært på en sådan måde, at det kan være forbundet med meget store hindringer at kaste sig ud i et fler-årigt heltidsstudium. Hertil kommer så yderligere den hindring, at de såvel under de hidtil gældende som de af udvalget i det foregående foreslåede adgangsbetingelser vil være tvunget til at gå vejen over en kompetencegivende, ungdomsuddannelse for at kunne realisere deres studieønske. Liberaliseringstanken indebærer, at denne sidste hindring søges bortryddet eller blødgjort, så ingen, der på anden måde har udviklet den nødvendige almene kompetence, tvinges til først at gennemgå en fuld ungdomsuddannelse alene med henblik på at kunne dokumentere deres kompetence.

For såvel uddannelsesinstitutionerne som de erhverv, hvortil de typisk rekrutterer deres kandidater, er folk med en erfaringsbaggrund fra det praktiske liv sædvanligt en velkommen gruppe. De anses ofte som særligt målrettede i deres studier. Deres erfaring fra det praktiske liv i samfund og på arbejdspladserne vil i mange tilfælde kunne lægge en udmærket grund for teoretiske studier, og for undervisningssituationen vil deres større modenhed og praktiske erfaringsbaggrund ofte betyde en pædagogisk ge-

vinst. Det anses almindeligvis også som fordelagtigt, om en større andel af dem, der i dag virker som lærere, dommere, læger, embedsmænd m.v. havde en bredere indsigt i det praktiske livs vilkår end den, der erhverves ad den lige bane fra skole til højere uddannelsesinstitution.

Udvalget deler den opfattelse, at den almene orientering og den færdighed i at bearbejde sprogligt materiale på et vist abstraktionsniveau, som er indeholdt i den almene kompetences begreb, vil kunne udvikles på andre måder end gennem en formaliseret ungdomsuddannelse. Man tilslutter sig følgelig formodningen om, at der rundt om på arbejdspladser, i organisationerne o.s.v. findes en gruppe voksne, som på deres egen måde har erhvervet sig tilstrækkelige almene forudsætninger for at kunne påbegynde et studium.

Det vil imidlertid være en misforståelse at forestille sig, at alle og enhver blot i kraft af, at de er nået til en vis moden alder og fået en vis praktisk livserfaring vil kunne binde an med de krav, et studium reelt stiller. Sådanne regler vil virke som en invitation til en vid gruppe mennesker, som med stor sandsynlighed ikke vil få andet ud af at udnytte deres adgang til at studere end en oplevelse af nederlag og forgæves ofre. En liberalisering bør derfor begrænses således, at den kun rettes mod den gruppe, der formodes at opfylde de almene kompetencekrav, der er redegjort for ovenfor side 78-79.

Udvalgets opgave bliver herefter at overveje, hvorledes en almen kompetence, der er udviklet på anden måde end gennem en kompetencegivende uddannelse, kan dokumenteres. Der er indres i denne forbindelse om, at udvalget med dokumentation af kompetence mere præcist mener "sandsynliggørelse af kompetence" eller "dokumentation af sandsynlighed for tilstrækkelig kompetence", idet man ikke nærer forhåbning om, at det skulle kunne lade sig gøre at afgøre med sikkerhed, hvem der vil være i stand til at klare et videregående studiums krav og hvem ikke.

I forsøget på at finde egnede forslag til løsning af dette dokumentationsproblem har udvalget overvejet nogle fremgangsmåder, der anvendes ved udvælgelse af optagelsessøgende i andre lande og i hjemlig dispensationspraksis.

En iøjnefaldende mulighed er anvendelsen af såkaldte studieegnethedsprøver.

En studieegnethedsprøve er en test, indeholdende et antal opgaver og til hver opgave et mindre antal mulige svar, som den optagelsessøgende skal vælge imellem. Amerikanerne har udviklet flere sådanne tests, som finder vid anvendelse i udvælgelsesproceduren i det amerikanske college- og universitetssystem, normalt dog kun i kombination med andre oplysninger om ansøgeren, f.eks. skolekarakterer, lærerudtalelser og lign. Den ældste, mest gennemprøvede og mest udbredte test er "The Scholastic Aptitude Test"(SAT), hvis første udgave blev konstrueret i 1926, og som i 1967 oplyses at være i brug - enten som obligatorisk eller fakultativt led i optagelsesproceduren - ved over 1.000 colleges. Testen er en tre timers prøve i sproglige og matematiske færdigheder. For besvarelsen gives et samlet pointstal og særskilte pointsummer for den sproglige og matematiske del.

Udvalget har orienteret sig om indholdet af udvalgte amerikanske tests. Man har desuden ladet foretage en undersøgelse af de sidste 15 års videnskabelige forskning vedrørende testenens forudsigelsesværdi. Som resultat af disse sonderinger er man nået til den overbevisning, at de foreliggende studieegnethedstests næppe vil være egnede og heller ikke kan gøres egnede som grundlag for vurdering af almenkompetencen hos den gruppe optagelsessøgende, der omhandles i dette afsnit. Udsigten til, at der kan udvikles en særlig dansk test, der skulle kunne opfylde dette formål, vurderes desuden som meget ringe. Nogle af de grunde, der har ført til denne overbevisning, skal anføres:

De foreliggende amerikanske studieegnethedstests giver trods store indsatser for stadig at forbedre dem, ikke nogen stor sikkerhed i udvælgelsen af, hvem der klarer de krav, et studium stiller. Der er blandt testeksperter enighed om, at det næppe vil være muligt at forøge testenens forudsigelsesværdi udover den grænse, man nu er nået til (korrelationer mellem testresultater og diverse kriterier for senere studiesucces på normalt højst 0.50). Studieegnethedsprøvernes forudsigelsesværdi hænger bl.a. sammen med lokale forhold og er følsom overfor f.eks. hvilken lærer, der bedømmer senere studiepræstationer, om de senere prøver er skriftlige eller mundtlige, hvilken bedømmelsesmetode og karakterskala, der anvendes etc. Der er enighed om, at de kun bør anvendes som ét indicium blandt andre ved udvælgelsen af elever fra high school til college.

Prøverne er i deres indhold forankret i amerikansk kultur og konstrueret specielt med henblik på de faktiske studieforhold i det amerikanske college- og universitetssystem. Dette system udmærker sig ved det brede, almene studieindhold i det fireårige college-program. Testene kan derfor ikke uden videre oversættes til dansk eller danske uddannelsesforhold. I givet fald må en særlig dansk studieegnethedstest udvikles. De økonomiske og forskningsmæssige ressourcer, der må investeres heri, vil imidlertid næppe kunne retfærdiggøres af det forventede udbytte.

Et afgørende moment for udvalgets vurdering er det dernæst, at de kendte studieegnethedstests i deres opgaveindhold ikke stemmer overens med de aspekter, der indgår i udvalgets almene kompetencebegreb, og som er skildret ovenfor s. 79-80.

Endelig er studieegnethedstests som begreb grundet på en forestilling om, hvad kompetence er, som er uforenelig med de teoretiske udgangspunkter, som er udviklet ovenfor i kapitel 7. En studieegnethedstest forudsætter, at en persons kompetence er noget forholdsvis statisk, en egenskab ved et individ, som findes eller ikke findes på et givet tidspunkt, og som kan måles ved en øjebliksskildring af dets reaktioner på bestemte opgaver. Udvalgets kompetencebegreb grunder sig på en opfattelse af egenskaber som noget dynamisk, som fremtræder i en forløbsbeskrivelse. Et indtryk af en persons kompetence fås udfra dette synspunkt ikke ved en test, men gennem en observationsperiode, der muliggør registrering og vurdering af et udviklingsforløb. Konsekvenserne af dette principielle syn på kompetencevurderingens vilkår vil blive udviklet nærmere straks nedenfor.

Det skal endelig oplyses, at udvalget er bekendt med det arbejde, der for tiden foregår ved Pedagogiska institutionen ved Umeå universitet med henblik på at udvikle en særlig svensk studieegnethedstest. Det foreløbigt udviklede testmateriale har været stillet til rådighed for udvalget, og udvalgets formand og sekretær har ved et af Nordisk Kultursekretariat foranstaltet møde i Umeå haft lejlighed til at gennemse og med konstruktørerne gennemdrøfte det foreliggende materiale. Om den svenske tests forudsigelsesværdi er det for tidligt at drage slutninger på nuværende tidspunkt. Det bemærkes iøvrigt, at den svenske test ikke vil blive anvendt til udvælgelse af egnede ansøgere til videregående uddannelser, men er tænkt som en håndsrækning til ansøgere, som

ifølge adgangsreglerne er berettigede til optagelse ved en videregående uddannelsesinstitution, men er usikre på deres egne kvalifikationer.

I udvalgets overvejelser har videre været inddraget begrundede ansøgninger og optagelsesinterviews. En fyldig, motiveret ansøgning kan sige noget om den adgangssøgendes motiver til at studere, forestillinger om det påtænkte studium og det at studere, skriftlige fremstillingsevne og lign. Optagelsesinterviewet har man gode erfaringer med i nogle institutioners dispensationspraksis. Det kan give vigtige oplysninger til brug for en almen vurdering af den adgangssøgendes baggrund, modenhed, udtryksfærdighed, motiver o.s.v. Det er dog også udvalget bekendt, at den videnskabelige litteratur om interviewets pålidelighed som udvælgelsesinstrument ikke levner det megen respekt. Der er i udvalget enighed om, at de nævnte kilder kan give værdifulde oplysninger, men at en afgørelse om, hvorvidt en ansøger skal anses som alment kompetent, næppe bør grundes på dem alene.

Udvalget har herefter samlet sig om muligheden for at etablere en prøvesituation, der sætter den adgangssøgende i en studielignende situation, og som tillader observationer af et udviklingsforløb over et kortere tidsrum. Udvalget har ikke haft noget udenlandsk forlæg at støtte sig til, men har selv måttet overveje en model på grundlag af det principielle syn på kompetence, der er udviklet i kapitel 7, og som kort blev berørt under omtalen af studieegnethedsprøvernes teoretiske grundlag.

Udvalget har stillet følgende krav til en sådan prøvesituation: (1) den skal ligne en sædvanlig studiesituation ved en højere uddannelsesinstitution mest muligt, d.v.s. den skal rumme undervisningsformer og studieopgaver, der repræsenterer det sædvanlige miljø og de sædvanlige krav i første semestersundervisningen ved en hvilken som helst højere uddannelsesinstitution. (2) Den skal kræve mindst muligt tid af de adgangssøgende og kunne forenes med hensynet til deres erhvervsmæssige beskæftigelse. (3) Den skal være så enkel som muligt at administrere og kunne gennemføres for forholdsvis beskedne omkostninger. (Ved vurderingen af omkostningerne skal dog erindres om, at der er tale om et alternativ til, at de pågældende ansøgere vil belaste ungdomsuddannelserne igennem en fuld to- eller tre-års periode.) (4) Den skal give de adgangssøgende en realistisk forestilling om, hvad det

indebærer at studere ved en højere uddannelsesinstitution, som kan lægges til grund for deres egen vurdering af deres studieønskes styrke og deres praktiske; og intellektuelle muligheder for at påtage sig et studiums forpligtelser. (5) Den skal muliggøre observationer af de adgangssøgende i et udviklingsforløb, der især får de i udvalgets almene kompetencebegreb indeholdte aspekter til at fremtræde. (6) Den skal kunne gennemføres ved højere uddannelsesinstitutioner overalt i landet.

Udvalgets forslag er herefter:

Ved samtlige videregående uddannelsesinstitutioner afholdes en prøve med henblik på dokumentation af almen kompetence gennem særlig kompetenceerklæring. Prøven strækker sig over to uger og forudsætter i denne tid en fuldtids arbejdsindsats. Dette er et kompromis mellem på den ene side den målsætning, som nedenfor skitseres og de praktiske muligheder for at realisere et sådant forslag.

En sådan prøve kan tænkes indrettet på følgende måde: Til prøven har alene sådanne adgang, som ikke i kraft af tidligere kompetencegivende uddannelse opfylder adgangsreglernes betingelser om almen kompetence.. Prøven skal, medmindre særlige forhold gør sig gældende, aflægges ved den institution, hvorved ansøgeren agter at søge optagelse. Særlig kompetenceerklæring, meddelt som resultat af prøven ved én institution, har dog gyldighed som dokumentation for tilstrækkelig almen kompetence ved alle højere uddannelsesinstitutioner.

Den første uge indledes med orientering om vedkommende institutions uddannelser, herunder studiernes opbygning, en realistisk vurdering af nødvendige forudsætninger og arbejdsindsats, de mest udbredte arbejdsformer for hjemmearbejde og i undervisningen, pædagogiske, sociale og økonomiske hjælpeforanstaltninger, organisatoriske forhold, erhvervsudsigter etc. Det tilstræbes, at denne orientering finder sted i en form, som demonstrerer de sædvanlige arbejds- og undervisningsformer ved en højere uddannelsesinstitution. Den resterende del af første uge går med en række mindre studieopgaver. Information om begrænsede emner meddeles i sædvanlig klasseundervisning- forelæsnings- eller lignende for højere uddannelsesinstitutioner karakteristisk form. Forberedelse ved hjemmelæsning i tilslutning hertil forudsættes i sædvanligt

omfang. Til hver informationsfase forudsættes en bearbejdellesfase. På skift kan deltagerne redegøre mundtligt over for hinanden for det meddelte faglige stof, som herefter gøres til genstand for forståelsesudbydende diskussion. Eller gruppen kan i fællesskab søge at løse særlige problemer, der af prøveledelsen er formuleret i tilknytning til stoffet. Hensigten er, at deltagerne i denne fase kun skal fremlægge stof og redegøre for deres reaktioner på det direkte over for andre deltagere i en mindre gruppe, men således at arbejdet i gruppen og de enkelte deltagers arbejdsform kan registreres af en til hver gruppe knyttet observatør.

I prøveperiodens anden uge lægges vægten fra den mundtlige bearbejdellesform over på den skriftlige. Det forudsættes, at hver deltager i denne tid udarbejder mindst et par skriftlige bidrag af meget begrænset omfang. Som bistand ved udarbejdelsen står en tutor til rådighed. Det er tutors opgave at give vejledning og tillige at vurdere den enkelte deltagers måde at bearbejde og nyttiggøre vejledningen på ved revisioner af det papir, der forudsættes udarbejdet. I muligt omfang fremlægges de skriftlige bidrag til diskussion i seminarform. Opgavernes indhold forudsættes at være referater og selvstændig bearbejdelse af temaer, der forelægges i artikler, lærebogskapitler, forelæsninger og lign.

Den enkelte deltagers indsats igennem de to uger registreres og vurderes af de til prøvestaben knyttede lærere. Vægten i vurderingen ligger mindre på den enkelte præstation, end på den enkelte deltagers senere præstationer i forhold til hans eller hendes tidligere i forløbet. Hovedvægten ligger på den enkeltes udviklingsmuligheder, således som de fremtræder af den måde, hvorpå han udnytter modtagen undervisning samt læsning og vejledning.

Det er hensigten, at prøven skal kunne administreres af den enkelte institutions egne optagelsesorganer og gennemføres af dens egne lærere. Udvalgets skitse forudsætter udfyldning og vejledning med hensyn til en række tekniske detaljer. Det videre arbejde med udarbejdelse af egnet materiale til studieopgaver for prøven, vejledning med henblik på iagttagelsesprocedurer og evaluering m.v. foreslås overladt til evalueringsspecialister ved pædagogiske institutter og lærestole. Det forudsættes iøvrigt, at udvalgets forslag vil kunne modificeres efter forholdene ved den enkelte institution, men med bibeholdelse af det underliggende udviklingssyn og hensynet til, at den særlige kompetenceerklæring skal kunne have gyldighed ved alle institutioner, uanset hvor den måtte være erhvervet.

Udvalget har indgående overvejet, hvorvidt der for den her omhandlede gruppe adgangssøgende, udover kravet om dokumentation af almen kompetence, skal stilles særlige betingelser om en vis alder og en vis forudgående erhvervsmæssig beskæftigelse.

Det er sædvanligt i andre landes liberaliseringsordninger at stille sådanne krav som betingelse for adgang for den gruppe, der ikke er i stand til at dokumentere deres kompetence gennem en kompetencegivende uddannelse. Allmän behörighet har således i de nye svenske regler enhver, der er fyldt 25 år og kan dokumentere fem års erhvervsmæssig beskæftigelse. Det må imidlertid erindres, at der i tilgift hertil ikke finder nogen særlig kompetenceprøvning sted, idet argumentationen har været, at personer, som opfylder alders- og erhvervskravene, må formodes at have erhvervet den nødvendige almene kompetence. Som det fremgår ovenfor, anser udvalget ikke denne formodning for realistisk under alle omstændigheder. Man tør ikke gå ud fra, at alle blot i kraft af alder og erhvervserfaring vil have udviklet de almindelige forudsætninger for at klare et studiums krav, som er omfattet af udvalgets begreb om almen kompetence. Under henvisning til, at udvalget som et ledende hensyn har haft (ovenfor s. 53) at "optagelsesbetingelserne også under en liberaliseringsordning bør sikre, at alle adgangsberettigede har de fornødne forudsætninger for at kunne påbegynde og videreføre et studium", har man i stedet for alder og erhvervserfaring foreslået en særlig prøve til dokumentation af almen kompetence. Skal der stilles krav om alder og erhvervserfaring, bliver det derfor supplerende betingelser, der tjener andre formål end sandsynliggørelse af kompetence.

Efter udvalgets opfattelse foreligger der sådanne andre hensyn, som er tilstrækkeligt vægtige til alvorligt at overveje at begrænse adgangen via særlig kompetenceerklæring til sådanne, som har opnået en vis alder og evt. erhvervserfaring.

Man tænker her i særlig grad på hensynet til det sekundære uddannelsessystem og opretholdelsen af en vis mening i udvalgets forslag om dokumentation af almen kompetence gennem forudgående uddannelse. Det har været et ledende hensyn for udvalgets arbejde, at udvalgets forslag skal støtte bestræbelserne for 12 års uddannelse for alle, se ovenfor side 56. Udvalget nærer bekymring for, at en ubetinget adgang for unge i den aldersgruppe, der normalt omfattes af ungdomsuddannelserne, alvorligt vil kunne

modvirke disse bestræbelser. Det er blevet nævnt som en konsekvens, at unge, fordi der findes mulighed for at opnå adgang gennem særlig kompetenceerklæring, kunne fristes til at undlade at søge en faglig eller gymnasial uddannelse, at afbryde en påbegyndt uddannelse eller at undlade at underkaste sig den afsluttende eksamen og i stedet engagere sig i tilfældigt ufaglært arbejde eller uddannelsesvirksomhed i tiden, indtil de føler, at de kan klare den almene kompetenceprøves krav. Det vil få alvorlige konsekvenser for dem, såfremt deres forestilling om denne prøves krav ikke er realistisk. Adgangen via særlig kompetenceerklæring er ikke tænkt som en mulighed, man i en ung alder bevidst stiler mod. Den er ikke tænkt som et tilbud for unge i den alder, hvor de burde være optaget af en ungdomsuddannelse. Den er først og fremmest tænkt som et tilbud til dem, som i en voksen alder erkender, at de burde have gennemgået en kompetencegivende uddannelse, men nu føler at det er for sent at omgøre deres valg.

udvalget er derfor af den klare overbevisning, at adgangen til at søge optagelse gennem særlig kompetenceerklæring bør være betinget af en vis alder. Det har været drøftet, hvorvidt der yderligere eller alternativt skal stilles krav om en vis tids erhvervserfaring. Et krav om en vis tids forudgående erhvervsmæssig beskæftigelse vil i sig selv sætte en aldersgrænse. Det er utvivlsomt ønskeligt, at den her omhandlede gruppe adgangssøgende har en vis erhvervserfaring, og formodningen er for, at de typisk vil have det. Opstilles det som adgangsbetingelse kommer man imidlertid ikke uden om at definere forholdsvis entydigt, hvad der skal regnes for erhvervsarbejde. Der kan opstå problemer omkring unge kvinder, der har anvendt en del af deres tid med arbejde i hjemmet, personer, der har haft skiftende arbejde herhjemme og i udlandet, og som kan have vanskeligt ved nu nogle år senere at fremlægge dokumentation derfor, problemer med deltidsbeskæftigelse, uvederlagtarbejde i organisationer og foreninger eller det politiske liv o.s.v. Da det formodes at dreje sig om en forholdsvis beskeden gruppe, der ikke på en eller anden måde har været nødt til at have erhvervsmæssigt arbejde, og da man savner grundlag for - når iøvrigt kravet om almen kompetence er opfyldt - at anse en skelnen mellem klart erhvervsmæssigt arbejde og anden virksomhed for relevant, finder udvalget det unødigt at søge disse definitionsvanskeligheder løst. Adgangen til at underkaste sig prøve med

henblik på erhvervelse af særlig kompetenceerklæring bør stå åben for enhver, der ikke har gennemgået en kompetencegivende uddannelse, og dertil har nået en vis alder.

Udvalgets forslag er, at denne aldersgrænse sættes ved det fyldte 22.år. Under overvejelserne af, hvor grænsen bør sættes, har man været opmærksom på, at en forholdsvis høj aldersgrænse, f.eks. 25 år, vil kunne forringe de faktiske muligheder for både at påbegynde og gennemføre et studium for denne specielle ansøgerkategori. Når den grundlæggende betingelse om almen kompetence er opfyldt, bør aldersgrænsen ikke være højere end hensynet til det underliggende uddannelsessystem med rimelighed fordrer. Udvalget har under arbejdet også overvejet muligheden af en "glidende" aldersgrænse, således at hvert af de år, man mangler for at opnå fulde 12 års kompetencegivende uddannelse, skulle kunne kompenseres ved to års anden virksomhed. Også i sådanne tilfælde nåede man imidlertid frem til, at der under alle omstændigheder måtte sættes en absolut minimumsgrænse på 22 år, og at en højere grænse ikke kunne begrundes tilstrækkeligt. Det nævnte hensyn til bestræbelserne om 12 års uddannelse for alle er efter udvalgets opfattelse tilstrækkeligt tilgodeset med en 22-års grænse.

Opsummering af forslaget:

Udvalget foreslår herefter, at personer, der er fyldt 22 år, og som ikke kan dokumentere deres almene kompetence på den måde som er foreslået i afsnit 9.2, skal have adgang til at underkaste sig en særlig kompetenceprøve efter de i nærværende afsnit skitserede retningslinjer, og at dokumentere deres almene kompetence ved fremlæggelse af en herigennem erhvervet særlig kompetenceerklæring.

9.4. Supplerende krav om engelsk (subsidiært tysk) læsefærdighed.

I det følgende kapitel 10 er omtalt et rundspørge til udvalgte studienævne om, hvilke specifikke kundskaber og færdigheder i bestemte fag, der måtte anses for nødvendige for at kunne påbegynde og videreføre det eller de bestemte studier, der henhører under studienævnets ansvarsområde. Rundspørget gjaldt altså, hvilke specielle kompetencekrav der bør stilles for adgang til et bestemt studium.

De indkomne svar repræsenterer studiefag, der omfatter langt den overvejende del af de indskrevne studerende ved de videregående uddannelsesinstitutioner. Det har ved gennemgangen af besvarelsenerne vist sig, at samtlige studier forudsatte læsefærdighed i mindst ét fremmedsprog som grundlag for tilegnelse af fremmedsproget lærebogs- og forskningslitteratur. Det fremgik endvidere, at det sædvanlige niveau, der kan forventes nået ved udgangen af folkeskolens 9.klasse ikke skønnes tilstrækkeligt hertil. Endelig skal det bemærkes, at samtlige studienævne har anset engelsk læsefærdighed på et niveau udover 9.klasse som nødvendigt, og at nogle tillige fordrer et andet og evt. tredje fremmedsprog, normalt tysk, fransk eller russisk. I mange tilfælde stiller man sig imidlertid tilfreds med, at kravet kun opfyldes for det ene af sprogenes vedkommende, idet man forudsætter f.eks. "et af sprogene engelsk/tysk", medens man så til gengæld kræver det andet opfyldt på et senere tidspunkt. Engelsk læsefærdighed forudsættes således af alle, men ikke nødvendigvis ved studiets start. Endelig skal det nævnes, at de forskellige studienævne til det samme formål - at løjse fremmedsproget studiemateriale - afgrænser færdighedsniveauet forskelligt, varierende fra realeksamens-engelsk til noget nær den nysproglige studentereksamens niveau.

Udvalget er helt enig i nødvendigheden af læsefærdighed i et fremmedsprog på et niveau udover folkeskolens 9.klasse. Kravet har imidlertid givet anledning til en række problemer, som man foreslår løst efter følgende retningslinjer:

1. Hvilket sprog ? Engelsk læsefærdighed anses for en klar nødvendighed af alle studienævne. Det forekommer derfor umiddelbart naturligt at fordrer engelsk af alle fra studiets start og medtage evt. krav om andre sprog under de nedenfor i kapitel 10 opregnede specialkrav for de enkelte studier. Udvalget er imidlertid opmærksom på, at der til f.eks. matematisk studentereksamen består en valgfrihed mellem engelsk og tysk, og at en vis andel matematikere faktisk vælger tysk fremfor engelsk bl.a. med den begrundelse, at de senere vil få tilstrækkelig anledning til at videreudvikle deres færdigheder i engelsk. Et generelt krav om engelsk ville følgelig enten medføre, at en matematisk studentereksamen ikke under alle omstændigheder bliver umiddelbart kompetencegivende til videregående studier, eller at den lovfæstede valgfrihed bliver illusorisk. Da det i praksis viser sig, at de forholdsvis få mate-

matikere, som har valgt tysk, klarer studierne med deres i forhold til kammeraterne mere beskedne engelskkundskaber, finder udvalget det ubetænkeligt fortsat at lade en adgang hertil stå åben.

Udvalget foreslår derfor, at der bør stilles krav til alle om læsefærdighed i engelsk udover folkeskolens niveau fra studiets start, men således at kravet vil kunne afløses af tilsvarende læsefærdighed i tysk under forudsætning af, at man har gennemgået det udvidede kursus i engelsk i folkeskolens 9.klasse eller tilsvarende.

2. Færdighedsniveau. Det fremgår af det foregående, at der forudsættes et færdighedsniveau, der ligger udover det, der almindeligvis tilegnes i folkeskolen. Udvalget finder det hensigtsmæssigt, at dette niveau defineres ensartet for alle studier, hvor det alene skal tjene som grundlag for tilegnelse af engelsksproget litteratur (se i det følgende kapitel om de særlige krav ved visse sprogstudier). Det bemærkes endvidere, at der alene er tale om læsefærdighed, hvorved erindres, at kurser i engelsk, der har samme timetal, kan føre til forskellige grader af læsefærdighed afhængigt af, hvor stor vægt der lægges på f.eks. mundtlig udtryksfærdighed, indsigt i engelsksproget kultur og litteratur, mundtlig og skriftlig udtryksfærdighed o.s.v. i forhold til læsefærdigheden. Af den grund finder udvalget det ikke hensigtsmæssigt at binde kravet om engelsk læsefærdighed til bestemte kurser, men forudsætter, at den kan dokumenteres på flere forskellige måder.

Udvalgets forslag er herefter, at der bør kræves engelsk læsefærdighed, som sætter den adgangssøgende i stand til at orientere sig i en middelsvær engelsk tekst. Dette vil normalt være sigtet for et engelskkursus, der strækker sig over ca. et år udover folkeskolen og som sit hovedsigte har opøvelse af netop læsefærdigheden. Som vejledende retningslinje henviser udvalget til læsefærdighedsniveauet ved HF-fællesfag i engelsk. Afløses engelsk af tysk, bør samme niveau kræves. Det i engelsk som HF-fællesfag erhvervede læsefærdighedsniveau kan her fortsat være vejledende.

3. Alment eller specielt krav ? Kravet om engelsk læsefærdighed falder uden for udvalgets afgrænsning af de almene kompetencekrav, for så vidt som det vedrører forkundskaber i et bestemt fag. Det

vil på den anden side være uhensigtsmæssigt at medtage det i den efterfølgende opregning af specielle krav for adgang til de enkelte studier, da det som et fælles krav for alle studier skal gentages for alle.

Udvalget har derfor trukket kravet om engelsk læsefærdighed ud som en særlig kategori i betingelserne for adgang til videregående studier. Man foreslår det i evt. adgangsbekendtgørelser opstillet som et selvstændigt punkt, der redaktionelt placeres mellem de almene og de specielle krav og betegnes som kravet om engelsk læsefærdighed.

KAPITEL 10. UDVALGETS OVERVEJELSER OG FORSLAG VEDRØRENDE KRAV TIL SPECIALKOMPETENCEN.

10.1. Specialkompetencens funktion.

Det vil være fremgået af det foregående, at en person for at kunne opnå adgang til at påbegynde et studium ved en videregående uddannelsesinstitution efter udvalgets forslag må opfylde 3 betingelser:

- (1) Dokumentation for tilstrækkelig almen kompetence
- (2) Dokumentation for tilstrækkelig engelsk (evt. tysk, jfr. kap. 9.4.) læsefærdighed.
- (3) Dokumentation for opfyldelse af de specielle kompetencekrav, der stilles for adgang til det bestemte studium, der søges optagelse ved.

Det understreges, at kravene (2) og (3) ubetinget skal opfyldes, uanset om den almene kompetence dokumenteres ved henvisning til en tidligere afsluttet uddannelse eller ved fremlæggelse af særlig kompetenceerklæring.

Speciel kompetence blev i kapitel 8 defineret som "kundskaber og færdigheder, der rækker ud over det, som er omfattet af den almene kompetence, og som evt. måtte anses for nødvendige yderligere forudsætninger for at kunne påbegynde og videreføre et bestemt videregående studium". De specielle kravets funktion er at sikre, at de studerende, der optages, har erhvervet sig den viden og de færdigheder i bestemte vidensområder, som den enkelte videregående uddannelse forudsætter erhvervet forud for studiet og bygger videre på i undervisningen. Af kapitel 8 fremgår det videre, at udvalget har opdelt de specielle kompetencekrav i to kategorier, alt efter om de forudsættes opfyldt ved optagelsestidspunktet eller først noget efter studiets påbegyndelse. Om den nærmere afgrænsning af disse to kategorier, som får betydning i det følgende, henvises til side 72-73.

Endnu skal kun erindres om, at det for udvalget har været et ledende hensyn ved bestemmelsen af kravene til specialkompetencen, at disse krav ikke måtte blive så omfattende, at de gør den bestræbelse på en liberalisering af adgangen, der har manifesteret sig i en vid afgrænsning af den almene kompetence, illusorisk. Også ideen med basisuddannelser ved universitetscentrene vil kunne forstyrres gennem massive krav om forkundskaber på bestemte områder, idet basisuddannelserne jo netop forudsætter, at valget af specialstudium først finder sted efter basisuddannelse. De specielle krav bør derfor reduceres så meget, som det skønnes forsvarligt under hensyn til de krav, der reelt stilles for at kunne følge med i og arbejde med et bestemt studium.

10.2. Indsamling af oplysninger om kompetencekrav vedrørende de enkelte videregående uddannelser.

Udvalget foranstaltede i juli måned 1975 en rundspørge til de videregående uddannelsesinstitutioner, herunder de for seminarieuddannelsen ansvarlige myndigheder, for at få en belysning af de krav, der fra de enkelte fags side ville blive stillet til den specielle kompetence.

Til belysning udvalgte praktisk taget alle de "store" studiefag, d.v.s. de, der tilsammen optager langt den overvejende del af de studerende ved de højere uddannelsesinstitutioner. For så vidt samme fag kan læses ved flere institutioner, blev fagene fordelt således, at der kun blev forespurgt ved en af institutionerne, medens andre fag til gengæld belystes af andre. Oversigten nedenfor angiver de institutioner, der blev rettet henvendelse til, og de uddannelser, som de hver for sig blev forespurgt om:

<u>Institution:</u>	<u>Studiefag/retning:</u>	
Københavns Universitet	Matematik	medicin
	datalogi	jura
	fysik	statsvidenskab
	biokemi	sociologi
	kemi	
	geografi	
	geologi	
Århus Universitet	Nordisk	litteraturvidenskab
	historie	musikvidenskab
	engelsk	statskundskab
	fransk	psykologi

<u>Institution:</u>	<u>Studiefag/retning:</u>
Odense Universitet	Naturfaglig basisuddannelse samfundsfag (fællesfag), eks. HA-studiet.
Roskilde Universitetscenter	Humanistisk basisuddannelse naturvidenskabelig basisuddannel. samfundsvidenskabelig basisudd.
Ålborg Universitetscenter	Musisk-æstetisk basisuddannelse sproglig-pædagogisk basisudd, teknisk-naturvidenskabelig basisudd.
Danmarks tekniske Højskole	Civilingeniørstudiet
Danmarks Ingeniørakademi	Akademiingeniørstudiet
Den kgl. Veterinær-og Landbohøjskole	Veterinærstudiet landbrugsstudiet levnedsmiddelstudiet
Københavns Tandlægehøjskole	Tandlægestudiet
Danmarks farmaceutiske Højskole	Farmaceutstudiet
Handelshøjskolen i København	HA-studiet HD-studiet Det erhvervssproglige grundstudium
Kunstakademiet	Arkitektstudiet
Direktoratet for folkeskolen,, folkeoplysning, seminarierne m.v.	Seminarieuddannelsen.

Udvalget har modtaget svar fra samtlige forespurgte institutioner og vedrørende samtlige angivne studiefag. Roskilde og Ålborg universitetscentre har dog ikke set sig i stand til at udarbejde de ønskede oversigter over specialkrav for deres basisuddannelsers vedkommende. Ved de øvrige institutioner foreligger der besvarelser, der viser, at sagen i hvert enkelt tilfælde har været henvist til behandling i vedkommende studienævn, og at man der er gået positivt ind på udvalgets tankegang og har bestræbt sig på at løse opgaven med alvor og grundighed.

Udvalgets forespørgsel opfordrede de enkelte studienævn til at udtale sig om, i hvilke bestemte fag og på hvilket niveau, der måtte kræves kundskaber og færdigheder ud over folkeskolen for at kunne studere det pågældende studiefag. Man udbad sig endvidere en specifikation af hvilke af disse krav, der måtte opfyldes ved studiets påbegyndelse, og hvilke der kunne udskydes til senere. Man anmodede studienævnene om så vidt muligt at angive deres krav i form af kendskab til specifikke emner og specifikke

færdigheder inden for enkelte fagområder snarere end blot at hen-
vise til bestemte eksamener og deres niveau. En del studienævn
har svaret på denne måde, medens andre har nøjedes med mere almene
henvisninger som f.eks. "matematik som til matematisk studenter-
eksamen". Det skal endelig nævnes, at en del besvarelser bærer
præg af usikkerhed med hensyn til, hvad der faktisk indgår i gym-
nasiets og HF's undervisning i de fag, der henvises til.

10.3. Udvalgets bearbejdelse af materialet. Forslaget eksempla- riske karakter.

Udvalget har foretaget en kritisk gennemgang fag for fag
af de modtagne besvarelser.

Indledningsvis har man udskilt det i alle besvarelser
forekommende krav om læsefærdighed i engelsk (evt. tysk), som en
særlig adgangsbetingelse gældende for samtlige videregående uddan-
nelser, se ovenfor afsnit 9.4. Hvor der i besvarelserne nævntes
forudsætninger i alment orienterende fag og i modersmålet er dette,
efter en vurdering af hvert enkelt tilfælde, for det meste blevet
anset som omfattet af den almene kompetence. For visse uddannel-
sers vedkommende, hvor kravet om et videregående kendskab til dansk
sprog og litteratur end det, man har forudsat under almenkompe-
tencen, findes velbegrundet (eks. nordisk litteratur, seminarie-
uddannelsen), har man akcepteret det som specialkrav.

Efter således at have reduceret de foreslåede special-
krav med alt, hvad der efter kritisk overvejelse måtte anses som
krav, der måtte gælde for adgang til alle uddannelser, har man
søgt at vurdere rimeligheden af de tilbageblevne "rene special-
krav" for hver enkelt uddannelse.

Udvalget repræsenterer ikke sagkundskab inden for alle de
undersøgte fagområder. Man har derfor kun undtagelsesvist fraveget
de krav, som af de sagkyndige studienævn er udtrykt som nødvendige
forudsætninger for at kunne studere deres fag. De tilfælde, hvor
udvalget har fraveget den til grund liggende indstilling, har
været sådanne, hvor vedkommende studienævn angiver større krav
end dem, der i dag gælder for adgang til det pågældende studium,
hvor indstillingen er delt i to, - her har udvalget fulgt den
bedst argumenterede part, eller hvor der stilles eksorbitant store
og åbenbart urimelige krav, som vil stride imod den almindelige
liberaliseringsbestræbelse, der fremgår af materialet som helhed.

I tilfælde, hvor forkundskaber i et givet fag af et studienavn anføres som ønskelige, men ikke angives som et egentligt krav, har udvalget bortset derfra og forudsat det omtalt i fagets studievejledning, jfr. ovenfor s., 73.

Endelig har udvalget undersøgt mulighederne for at samle de således akcepterede specialkrav i grupper for beslægtede fagområder. Man har fundet det administrativt hensigtsmæssigt, om der kunne fastsættes identiske specialkompetencekrav for beslægtede fagområder. Som det vil fremgå af oversigten straks nedenfor, har udvalget kun i begrænset omfang haft held hermed. For en række studiefag, der kræver matematisk-naturvidenskabelige forkundskaber, kan der stilles identiske krav. Inden for de overvejende humanistiske områder varierer de specialkrav, man finder det rimeligt at opstille, imidlertid så meget fra fag til fag, at de i intet tilfælde falder sammen. At fastsætte specialkrav, som ikke er nødvendige for studiet af det enkelte fag, af rent administrative bekvemmelighedsgrunde finder udvalget stridende mod liberaliseringens hele ide. Man har derfor akcepteret den noget ubekvemme opregning af specialkrav, der vil komme til at tynde udformningen af fremtidens fremstillinger af adgangsbetingelserne til de videregående uddannelsesinstitutioner.

Om karakteren af udvalgets efterfølgende forslag skal fremhæves følgende:

For sådanne uddannelsers vedkommende, som også er repræsenteret ved en anden institution (f.eks. lægestudiet, jura, sprog-fag m.v.) har udvalget som nævnt kun hørt studienævnet ved en af institutionerne. En række uddannelser - enkelte store (eks.: tysk), mange små - har man slet ikke haft oplysninger om og ej heller taget stilling til. Oversigten i det følgende afsnit er derfor ufuldstændig. Det er endelig omtalt, at udvalget ikke anser sig som tilstrækkelig sagkyndigt til for alle studiefags vedkommende endeligt at afgøre de specialkrav, der bør gælde.

Under hensyn hertil har udvalget kun anset sit arbejde med specialkravene og de efterfølgende forslag som eksemplariske. Det vil sige: det er tænkt som en illustration af, hvordan udvalgets samlede liberaliseringsskitse vil tage sig ud i praksis, hvordan de samlede adgangsbetingelser vil kunne se ud, hvis udvalgets principielle synspunkter på gennemførelsen føres ud i

livet, og hvordan man efter udvalgets opfattelse bør gå frem ved den konkrete og endelige fastsættelse af betingelserne vedrørende den specielle kompetence.

Det forudsættes således, at de af udvalget nedenfor stillede forslag snarest muligt gøres til genstand for forhandling med de faglige organer, der svarer for samme uddannelse ved forskellige institutioner. Det forudsættes endvidere, at for så vidt angår de mange uddannelser, der ikke har været omfattet af udvalgets undersøgelse iværksættes en tilsvarende procedure. Først herefter vil de endelige betingelser for specialkompetencen kunne fastsættes.

10.4. Udvalgets vejledende forslag vedrørende de gennemgåede studiefag.

I oversigten nedenfor er angivet udvalgets vejledende forslag for så vidt angår specialkravene til de studiefag, som udvalget har undersøgt. Specialkravene spænder over et forholdsvis snævert udvalg af fag, nemlig sprogfag, matematik, fysik og kemi. De udgør kun en del af det almindennende fagområde, der indgår i de nu adgangsgivende uddannelser og vil i forskelligt omfang også være at finde på andre ungdomsuddannelsers undervisningsprogram. For så vidt angår det i det krævede fag angivne "niveau", har man i alle tilfælde henvist til gymnasiets og HF's undervisning. Denne henvisning er tænkt som vejledende, idet kravet vil kunne opfyldes ved tilegnelse af tilsvarende kundskaber og færdigheder på anden måde. Med "niveau" antydes det, at der ikke nødvendigvis kræves samme specifikke indhold som i gymnasiet og HF, men at kundskaberne i det pågældende fag skal være af så nogenlunde samme omfang og evt. færdigheder af samme instrumentelle værdi. Udvalget erkender de store vanskeligheder, der er forbundet med sådanne niveau-sammenligninger i uddannelsessammenhænge. Man kan kun opfordre til en vis liberalitet ved en evt. sammenholden af et bestemt kursusprogram med det vejledende kriterium: studentereksamen-/HF-niveau.

OVERSIGT OVER UDVALGETS VEJLEDENDE FORSLAG TIL SPECIALKOMPETENCE-

KRAV.

Forkortelser: nysp.=nysproglig studentereksamen, matm.=matematisk studentereksamen af alle grene, HF_f=HF fællesfag, HF_t= HF tilvalg.

Studiefag	Krav om for- kunderskaber i:	Vejl.niveau	Kræves op- fyldt ved studiets start	Kræves opfyldt senere
Arkitekt- uddannelsen	intet			
Musikviden- skab	intet			
Jura	Tysk ell. fransk	Læsefærd. stud.eks./HF		+
Sociologi	Tysk	Læsefærd. 10.kl.udvidet	+	
Historie	Tysk Fransk	Læsefærd.HF _f Læsefærd. stud.eks./HF		+
Nordisk	Tysk Dansk	Læsefærd.HF _f Stud.eks./HF _f	+	+
Litteratur- videnskab	Dansk Tysk Fransk	Stud.eks./HF Læsefærd.HF _f Stud.eks./HF	+	det ene det andet
Engelsk	Engelsk Fransk Latin	Nyspr./HF _t Læsefærd. stud.eks/HF "Lille latin- prøve"	+	+
Fransk	Fransk Latin	Stud.eks./HF "Lille latin- prøve"	+	+
Erhvervsprog- lige uddann. på Handels- højskoler	Engelsk Tysk Fransk	} nyspr./HF _t Stud.eks./HF	+	
Lærersemina- rier ^{x)}	Dansk Matematik	Stud.eks./HF Nysp./HF _f	+	

Studiefag	Krav om for- kunderskaber i:	Vejl. niveau	Kræves op- fyldt ved studiets start	Kræves opfyldt senere
Statsvidenskab Statskundskab Psykologi HA-studiet Samf.vidsk. basisuddannelse i Odense ^{x)}	Matematik	Nyspr./HF _f	+	
Matematik ved universite- terne, HD-studierne	Matematik	Matm./HF _t	+	
Datalogi	Matematik Fysik	Matm./HF _t Nysp./HF _f	+	
Tandlægeudd.} Medicin }	Fysik Kemi	} Matm./HF _t	+	
Fysik Kemi Biokemi NatBas Odense ^{x)} Geografi Geologi Alle veterinær- og landbohøj- skolestudier Alle civil. og akademiingeniør- studier	Matematik Fysik Kemi	} } Matm.) HF _t }	+	

x) Se særlig bemærkning i teksten efter oversigten

Særlige bemærkninger vedr. de med ^{x)}mærkede studiefag:

Lærerseminarierne: Der er kun medtaget krav, som anses for nødvendige forudsætninger for at studere ved seminarierne og ikke sådanne, som muligt er ønskelige forudsætninger for kompetencen som lærer i folkeskolen, jfr. det almindelige synspunkt herom ovenfor s. 54. Seminariernes undervisning i linjefag tilrettelægges i dag udfra forudsætningen om HF-tilvalgsniveau i det pågældende fag, men det stilles ikke som nogen formel optagelsesbetingelse. Det anbefales, at der i studievejledningerne vedrørende seminarieuddannelserne gøres opmærksom på det tilrådelige i at have erhvervet sig specielle forudsætninger i de valgte linjefag.

Basisuddannelserne ved Odense universitet: De her opstillede krav gælder kun basisuddannelserne i Odense og kan ikke overføres til basisuddannelserne i Roskilde og Ålborg.

Tandlægestudiet og medicin; Der gælder i dag et krav om, at den "lille latinprøve" skal være bestået en vis tid efter studiets start. Kravet er kun omtalt i skrivelser fra Københavns Tandlægehøjskole, men derimod ikke i det medicinske studienævns besvarelse. Udvalget forholder sig skeptisk over for relevansen af indholdet af den lille latinprøve for læge- og tandlægestudierne og tilråder det overvejset, hvorvidt den kunne erstattes af et særligt kursus i medicinsk latin, der indlægges som led i de pågældende studieplaner. Udvalget har under henvisning hertil ikke medtaget kravet om den "lille latinprøve" blandt optagelsesbetingelserne til de to studier.

Et mindretal i udvalget (Thomas Werner Hansen, Torben Petersen og Torben Möger Petersen) henleder opmærksomheden på, at de af udvalgsflertallet foreslåede specialkompetencekrav til visse af universiteternes naturvidenskabelige fag (eks. geografi) rent faktisk indebærer en udvidelse af kravene i forhold til det idag gældende. Således er f.eks. en nysproglig studentereksamen idag umiddelbart adgangsgivende til de her omhandlede fag, medens dette efter udvalgsflertallets krav kun vil være tilfældet for en matematisk studentereksamen. En nysproglig studentereksamen må således efter flertallets forslag fremover suppleres med tillægsprøver i matematik, fysik og kemi for at blive adgangsgivende. Mindretallet kan ikke

tiltræde dette forslag. Dels synes det at være stridende mod udvalgets kommissorium, hvorefter man skal stille forslag om mulighederne for at foretage en yderligere liberalisering, at fremsætte forslag, der betyder en skærpelse af adgangskravene i forhold til det nu gældende. Dels synes det at være i strid med udvalgets ledende hensyn, at de specielle krav søges reduceret så meget som det er forsvarligt, idet erfaringerne fra de her omhandlede studier viser, at nysproglige studenter udmærket har været i stand til at kunne gennemføre studiet. Mindretallet skal derfor foreslå, at specialkompetencekravene til disse studier fastsættes på en sådan måde, at ingen i dag adgangsberettiget fremover ikke vil være det.

KAPITEL 11. LIBERALISERING OG ADGANGSBEGRÆNSNING.

11.1. Adgangsbegrænsningens problem.

I udvalgets kommissorium hedder det bl.a.:

"Udvalget forudsættes under sine overvejelser at være opmærksom på, hvorvidt de stillede forslag vil medføre eventuelle kapacitetsmæssige vanskeligheder.

Udvalget bør dels uafhængigt heraf tage stilling til det principielle spørgsmål om liberalisering af adgangsbetingelserne og dels overveje og stille forslag om optagelseskriterier i forbindelse med adgangsregulering".

Udvalget finder det ikke forsvarligt at angive noget tal-mæssigt skøn over den forøgelse i antallet af adgangsberechtigede, der vil følge af udvalgets forslag om liberalisering af adgangsvejene til videregående studier.

Under de nu gældende regler opnår rundt regnet en trediedel af en årgang - knap 25.000 - ret til adgang gennem bestået studentereksamen, HF eller HH. Denne gruppe vil efter udvalgets forslag opfylde de almene kompetencekrav, der stilles for samtlige studier, samt de specialkrav der stilles for adgang til et mere begrænset antal studier. Hvorvidt en åbning af alternative adgangsveje vil føre til, at færre end hidtil søger de her nævnte tre gymnasiale uddannelser, og i evt. bekræftende fald hvor mange det vil dreje sig om, er ikke til at sige. Udvalgets forslag indebærer, at f.eks. unge med en EFG-uddannelse anses for alment kompetente. Såfremt samtlige EFG-pladser, der udbydes i 1976, udnyttes - det er for øjeblikket uvist - vil det dreje sig om mellem 9.000 og 10.000 af en årgang. I de øjeblikkelige udbygningsplaner forudses en stigning til 30.000 nyoptagne i 1978-79, heraf halvdelen inden for HK-området. Kun undtagelsesvist vil de imidlertid opfylde specialkompetencekravene gennem denne uddannelse. Hvor mange, der faktisk - gennem HF-enkelt-kurser, gymnasiale

suppleringskurser eller på anden måde - vil søge at supplere deres EFG-uddannelse med henblik på at opnå specialkompetence, beror på rent gætteeri. Tilsvarende gælder det for grupper, som gennem en anden uddannelse eller gennem særlig kompetenceerklæring vil stile mod en videregående uddannelse. Ethvert talmæssigt skøn vil være behæftet med så store usikkerhedsmomenter, at udvalget må foretrække at undlade at antyde de talmæssige konsekvenser af forslaget.

Det står imidlertid fast, at forslaget vil få til følge, at et større antal end hidtil formelt vil opfylde kravene for optagelse ved en videregående uddannelse. På det tidspunkt, hvor denne betænkning skrives, står det desuden fast, at der indføres adgangsbegrænsning til lægestudiet i 1976, ligesom det er overvejende sandsynligt, at der i overensstemmelse med undervisningsministerens forslag indføres en begrænsning af det totale antal uddannelsespladser ved de højere uddannelsesinstitutioner til 20.000 nyoptagne fra 1977. Dette tal er mindre end antallet af dimittender fra de hidtil adgangsgivende uddannelser, hvorved udvalgets forslag må antages i betydeligt omfang at øge de kapacitetsmæssige vanskeligheder, der antydes i kommissoriet. Liberalisering af adgangen og begrænsning af adgangen synes i det blotte ordvalg at stå som indbyrdes uforenelige forestillinger. Men for en formelt logisk betragtning er de det ikke nødvendigvis. Begrænsning af adgangen drejer sig om noget rent kvantitativt: at fastsætte en talgrænse for, hvor mange af en gruppe studiekompetente unge, der skal have adgang til at studere. Liberalisering af adgangen drejer sig om noget kvalitativt; at afgrænse den gruppe, der skal anses som studiekompetent. Der er formelt intet modstridende i at anse en bredere gruppe end studenter, HF'r og HH'r som studiekompetente og samtidig fastsætte en grænse for, hvor mange af dem der faktisk skal have lov at påbegynde et videregående studium.

Alligevel oplever udvalget en væsentlig modstrid mellem hele tænkningen og sigtet i de foregående kapitlers bestræbelser på at skitsere en mulig liberalisering af adgangen til de videregående uddannelser og de overvejelser, man i dette kapitel gør sig om "optagelseskriterier i forbindelse med adgangsregulering". Bestræbelsen har dér været rettet mod at skaffe adgang for en langt videre gruppe af befolkningen, som anses at have tilegnet sig tilstrækkelige forudsætninger for at kunne studere. Bestræbel-

sen hér er at medvirke til en begrænsning af de studiekompetentes faktiske adgang til at studere. Dette kapitels emne er således ikke liberalisering, men adgangsbegrænsning. Problemet er, hvorledes regler for en adgangsbegrænsning mest hensigtsmæssigt udformes, såfremt man afgrænser den totale gruppe af studiekompetente på den måde, som udvalget har foreslået i sit liberaliseringsforslag.

I hele det tidsrum, hvori udvalget har arbejdet med liberaliseringsspørgsmålet, har spørgsmålet om optagelsesregler i en situation med adgangsbegrænsning været genstand for drøftelser i folketingets undervisningsudvalg, diverse undervisningsministerielle udvalg og i undervisningsministeriets departement. Betydningsfulde beslutninger herom er allerede truffet af de kompetente instanser. Andre er nært forestående. Det bliver på denne baggrund nødvendigt at klarlægge forholdet imellem på den ene side den udvalget i henhold til kommissoriet pålagte opgave "at overveje og stille forslag om optagelseskriterier i forbindelse med adgangsregulering" og på den anden side det arbejde med samme spørgsmål, der sideløbende foregår i andre organer.

Dette spørgsmål blev forhandlet med undervisningsminister Tove Nielsen umiddelbart efter udvalgets nedsættelse i juli 1974. Ministeren havde i en skrivelse til folketingets undervisningsudvalg af 10.juli 1974 lagt op til, at der i løbet af efteråret 1974 - samtidig med påbegyndelsen af liberaliseringsudvalgets arbejde - blev truffet folketingsbeslutning om planlægningen og administrationen af de videregående uddannelser. Ministeren fremlagde 11 punkter, som burde indgå i et oplæg til folketingsbeslutning, herunder bl.a. fastsættelse af kapacitetsgrænser for alle længerevarende videregående uddannelser og "Tilkendegivelse om, hvilke adgangsbegrænsningsmetoder, der principielt ønskes taget i anvendelse ved eventuel adgangsbegrænsning med henblik på nærmere undersøgelse af metoderne og opstilling af optagelsesregler på grundlag heraf". Umiddelbart kunne det synes, som beslutningerne om det spørgsmål, der er indeholdt i liberaliseringsudvalgets kommissorium, således ville blive truffet uafhængigt af og forinden udvalget ville kunne fremkomme med sine overvejelser og forslag. Ministeren præciserede imidlertid over for udvalget, at arbejdet i folketingsudvalget og diverse departementale udvalg alene vedrørte de kortsigtede bestemmelser, medens udvalgets kommi-

ssorium omhandlede de lange perspektiver. De metoder - eksamens karakterer, erhvervsarbejde m.v. -, som var under overvejelse i folketingsudvalget havde klart de hidtil gældende optagelsesbetingelser (studentereksamen, HF, HH m.v.) som forudsætning. Det ville være liberaliseringsudvalgets opgave uafhængigt heraf at overveje egnede adgangs begrænsningsmetoder under de ændrede optagelsesbetingelser, der ville følge af udvalgets liberaliseringsskitse. Denne tilkendegivelse fra ministeren udgør grundlaget for, dels at udvalget ikke har været inddraget i de løbende bestræbelser på at fastsætte adgangs begrænsningsregler med henblik på den nuværende situation, og dels at udvalget i det følgende fremsætter forslag, der er uafhængige af de beslutninger, der allerede er truffet herom.

Det tilføjes, at undervisningsministeren i bemærkningerne til det nyligt vedtagne forslag til lov om adgangsregulering ved de videregående uddannelser har tilkendegivet, at det i samråd med folketingets undervisningsudvalg vil blive overvejet at gennemføre forsøg med adgangs begrænsningsmetoder efter andre retningslinjer end de i lovforslaget forudsatte.

Udvalget er betænkelig ved konsekvenserne af en almindelig adgangsregulering, men der gør sig delte meninger gældende, hvorvidt den på trods af disse betænkelige konsekvenser af andre, mere vægtige grunde alligevel er nødvendig. De uddannelsessøgendes repræsentanter i udvalget har, som det fremgår af særudtalelsen nedenfor, tilkendegivet deres klare afvisning af tanken om indførelse af adgangsregulering og har i konsekvens heraf afvist at medvirke til at anbefale noget konkret forslag til regler for administrationen af en sådan. Udvalgets øvrige medlemmer er delt på synspunktet, hvorvidt en almindelig adgangsregulering i den nuværende situation er påkrævet eller ej, men er enige om, at det er nødvendigt, at udvalget medvirker med forslag til udformning af adgangs begrænsningsregler, som ikke er uforenelige med det forslag til en liberaliseringsordning, der er skitseret i det foregående. De uddannelsessøgendes repræsentanter har medvirket ved flertallets afsøgning af forskellige begrænsningsmetoder og i analysen af deres relative fordele og ulemper. De afsluttende forslag står imidlertid for flertallets regning alene.

11.2. Optagelseskriterier i forbindelse med adgangsregulering.

Udvalget har indgående overvejet fire forskellige fremgangsmåder til udvælgelse af hvem, der blandt den i de foregående kapitler afgrænsede gruppe studiekompetente personer skal have fortrin til at studere under en situation med almindelig adgangsbegrænsning.

1. Eksamens- og skolekarakterer.

For så vidt eksamenskarakterer og skolekarakterer fra et foregående uddannelsestrin giver et pålideligt udtryk for større eller mindre studiekompetence - d.v.s. sandsynligheden for gennemførelse af det valgte studium - vil det være naturligt at tillægge dem afgørende vægt som optagelseskriterier i en situation med adgangsbegrænsning. Såvel hensynet til ansøgerens interesser som hensynet til de samfundsressourcer, der investeres i de højere uddannelser, ville kunne tale herfor.

Anvendelse af karakterer som optagelseskriterium rejser ved gennemførelse af liberaliseringsforslaget problemer med sammenligning af karaktergennemsnit. Allerede med den indbyrdes sammenligning af karaktergennemsnit fra de forskellige linjer og grene af studentereksamen opstår sådanne problemer.

Følges udvalgets liberaliseringsforslag op, opstår håndgribelige sammenligningsproblemer. Lægges eksamenskarakterer til grund for udvælgelsen, skal man til at sammenholde f.eks. gennemsnitskarakteren fra en klassisk-sproglig studentereksamen med gennemsnittet af karakterer fra en EFG-uddannelse eller bankuddannelse, suppleret med de karakterer, der opnås ved diverse særkurser i specialkompetencefagene. Karaktermetoden forudsætter sædvanligvis, at man udvælger den med det højeste gennemsnit, uanset hvor mange og hvilke fag, der indgår i beregningen. Det forekommer lidet sandsynligt, at forskelle i disse værdier på nogen realistisk måde skulle kunne anvendes som indikatorer for forskelle i studiekompetence til et bestemt studiefag. Når det yderligere erindres, at almen kompetence i visse tilfælde vil kunne dokumenteres gennem en særlig kompetenceerklæring, som slet ikke indeholder karakterer, reduceres sammenligningsmulighederne endnu mere. En udvælgelse på grundlag af karakterer i de specielle kompetencekravs fagområder alene løser heller ikke disse problemer på

forsvarlig måde. Som det vil ses af oversigten foran s. 108, er der studier, som slet ikke stiller krav til specialkompetencen. Mange studier stiller desuden kun specielle kompetencekrav i et eller to fag, som herved bliver afgørende for adgangen til at studere. En konkurrence på grundlag af karakterer i et eller to fag vil næppe kunne undgå at føre til en urimelig opprioritering af disse fag i den sekundære uddannelse.

Karaktergennemsnittets anvendelighed som adgangsbegrænsningsmetode står og falder desuden med, hvor pålideligt et mål på relativ studieegnethed studentereksamens- og lignende karakterer i virkeligheden er. Udvalget har foranstaltet en undersøgelse af den foreliggende videnskabelige litteratur herom. Flere hundrede enkeltundersøgelser af sammenhængen mellem på den ene side studentereksamens karakterer og på den anden side studiepræstationer i et senere videregående uddannelsesforløb er blevet sammenfattet i en oversigtsartikel, der blev offentliggjort i undervisningsministeriets tidsskrift Uddannelse 1/1975 og er optaget som bilag 1 til nærværende betænkning. Idet der for nærmere oplysninger henvises hertil, skal på dette sted kun opregnes nogle hovedkonklusioner og supplerende bemærkninger:

Mange lærere ved højere uddannelsesinstitutioner vil kunne rapportere som deres almene indtryk, at der afgjort er en sammenhæng mellem gode studentereksamens karakterer og gode studiepræstationer. Andre lærere, evt. repræsenterende andre studiefag, vil modsat som deres indtryk fremhæve en åbenlys mangel på sammenhæng mellem de to mål på studieegnethed. De mange korrelationsundersøgelser viser, at der generelt er en sammenhæng. Hvor stærk den er, vil imidlertid kunne variere fra studiefag til studiefag, fra institution til institution, ligesom den kan svinge fra sted til sted for samme studiefag. Typisk drejer det sig om korrelationer på omkring 0.50 (Om korrelationsbegrebet se nærmere bilag 1), d.v.s. der er en klar tendens til, at de med en høj studentereksamen vil klare sig bedre end de med en lav, men usikkerheden ved forudsigelsen er forholdsvis stor.

Den sammenhæng, der således har vist sig mellem studentereksamen - således som den er indrettet i en række lande - og senere studieforløb - som de ligeledes er indrettet under de givne omstændigheder - forekommer ikke tilfredsstillende. Når undtages visse studier, f.eks. ingeniørstudierne, er studentereksamens for-

udsigelsesværdi mådelig eller ringe., Om grundene hertil kan henvises dels til artikelen i bilag 1 , dels til hvad der er nævnt ovenfor om studieegnethedsprøvernes prognostiske værdi (ovenfor s« 90). Udvalget anser ikke eksamens- og skolekarakterer som et tilstrækkeligt pålideligt grundlag for afgørelse af relativ studieegnethed, bortset fra i toppen af karakterskalaen.

En betænkelig konsekvens ved eksamens- og skolekarakterer som udvælgelsesgrundlag er den stimulans til konkurrence om karakterer, som ifølge erfaringer fra andre lande med almindelig adgangsbegrænsning vil komme til at præge de underliggende skolesystem. Foruden det pædagogisk betænkelige heri vil en udbredt konkurrenceånd i ungdomsuddannelserne komme til at modvirke de hensyn, der ligger bag udvalgets forslag til liberalisering af adgangen til de videregående uddannelser. Udvælgelse efter karakterer vil kunne virke til at gøre hele ungdomsuddannelsens system til en selektionsmekanisme. Det vil enten kunne forvride de enkelte uddannelsers formål i retning af det direkte studieforberedende, eller - hvis de vælger at modstå dette pres - kunne føre til situationer, hvor deres dimittender vil være afskåret fra reelt at udnytte deres formelt fastsatte ret til at få adgang til videregående studier. Dette er imod tanken om liberalisering.

2. Vægtning af særlige ansøgerkvaliteter.

I stedet for at lægge den altdominerende vægt på eksamens-karakter og skolekarakter kunne man tænke sig et pointssystem, hvor der tillagdes ansøgerne pointstal for forhold/som man ønsker at tilgodese. Som sådanne særlige forhold kunne foruden karaktergennemsnit tænkes f.eks. alder, praktisk erhvervserfaring, studie-relevant erhvervsarbejde, køn, social herkomst, geografisk tilhør o.lign.

Der er her ikke tale om kvalifikationer, der i første række indicerer større studiekompetence, men om momenter, som man af andre grunde finder ønskelige at lægge vægt på ved sammen-sætningen af en akademisk befolkningsgruppe.

Sådanne pointsystemer er kendt fra optagelsesproceduren ved f.eks. visse lærerseminarier, børnehave- og fritidspædagogseminarier, sociale højskoler m.v. Ved at give fortrin til ansøgere, der har nået en vis moden alder, har erfaring fra det praktiske erhvervsliv, måske endog har været en vis tid i praksis in-

den for den sektor, som uddannelsen åbner adgang til, kan man sikre sig ønskelige kvalifikationer hos den færdige dimittend, som uddannelsen kun i begrænset omfang er i stand til at udvikle. Ved nogle uddannelser kan det tilsvarende være ønskeligt at modvirke en ensidig kønssammensætning ved at tillægge kønskriterier særlig vægt.

I de nævnte eksempler er der tale om specifikke uddannelser, hvor et bestemt udvalg af særlige ansøgerkvalifikationer lader sig konkret begrunde. Problemet bliver anderledes, hvis sådanne særlige kvalifikationer skal tillægges almindelig gyldighed som optagelseskriterier ved samtlige adgangsbegrænsede højere uddannelser. De særlige hensyn, der ønskes taget, må da kunne begrundes ud fra præciserede politiske hensyn. En sådan vægtning af kvalifikationer ud fra politiske målsætninger ligger klart udenfor nærværende udvalgs opgave. Men man kan antyde nogle hensyn, der vil kunne tillægges særlig vægt samt pege på nogle af deres mest åbenbare konsekvenser.

Alder: Fortrinsret for ansøgere, der er ældre end den hidtil sædvanlige immatrikulationsalder (18-20 år) antages at medføre større sikkerhed i studievalg, en mere moden holdning til studierne, større vedholdenhed samt en erfaringsbaggrund, der gør den færdige kandidat mere anvendelig ved indgangen i et akademisk erhverv. Der er dog også betænkeligheder forbundet med en generel hævnning af aldersgrænsen ved påbegyndelsen af videregående studier: Vanskelighederne ved at gennemføre et flerårigt fulltidsstudium øges, når man når til de år, hvor man har etableret sig familiemæssigt, erhvervsmæssigt og økonomisk, jfr. undersøgelsen vedr. liberaliseringsforsøget ved Københavns universitet, omtalt ovenfor s. 42. Ansøgere med studentereksamen, HF og lign. rent studieforberedende uddannelser stilles i en vanskelig situation ved at skulle tvinges ud i en "modningsproces" på et arbejdsmarked, der er præget af ungdomsarbejdsløshed, og som de ingen specifikke erhvervs-kvalifikationer har at tilbyde. Antallet af aktive år i akademisk erhverv er på grund af den i forvejen høje kandidatalder begrænset her i landet. En generel hævnning af adgangsalderen vil yderligere reducere de højt uddannedes erhvervsaktive år og dermed rentabiliteten af de ressourcer, der investeres i deres uddannelse. Gennemføres udvalgets liberaliseringsforslag, vil et isoleret alderskriterium medføre, at de studerende fortrinsvis udvælges

blandt den gruppe, der uden kompetencegivende uddannelse opnår adgang i kraft af 22 års alder + særlig kompetenceerklæring. Dernæst kommer de, som har en uddannelse, der giver almen kompetence, men må bruge forholdsvis lang tid til erhvervelse af supplerende special-kompetence. Sidst i rækken kommer de yngste, den gruppe, der umiddelbart i medfør af 12 års uddannelse kan dokumentere såvel almen som speciel kompetence (især gymnasiaster, HF'r og HH'r). En sådan følgevirkning vil ikke være i overensstemmelse med grundtanken i udvalgets forslag.

Erhvervserfaring: Fra et pædagogisk synspunkt, såvel som udfra hensynet til de funktioner, som højtuddannede senere kommer til at bestride, kan det være ønskeligt, at der igennem optagelseskriterierne stimuleres til, at unge tilbringer nogen tid med et praktisk arbejde, inden de påbegynder et studium. Et ligefremt krav herom kan dog få urimelige følgevirkninger. Som nævnt ovenfor i forbindelse med alderskriteriet vil man kunne sætte unge i en urimelig situation, hvis de ingen kompetencegivende erhvervsuddannelse har, og der hersker arbejdsløshed blandt ungdommen. For arbejdsmarkedet kan det desuden ikke undgå at få konsekvenser, at flere tusinde unge alene påtager sig erhvervsmæssig beskæftigelse for ved først givne lejlighed at søge ind til en videregående uddannelse. For fagbevægelsen kan det være betænkeligt med en talrig gruppe unge, som alene, fordi de ønsker optagelse ved en videregående uddannelsesinstitution, er parate til at påtage sig arbejde af en art og til lønninger, som ellers er uacceptable. Kravet om erhvervserfaring indebærer desuden en generel hævnning af alderstærskelen ved indgangen til videregående studier, se herom det foregående punkt. Gennemføres udvalgets liberaliseringsforslag vil en isoleret udvælgelse efter dette kriterium igen favorisere den gruppe, der søger adgang på grundlag af alder og særlig kompetenceerklæring. Der vil desuden være en så klar fordel forbundet med at søge en praktisk erhvervsuddannelse (der samtidig er anerkendt som studiekompetencegivende), at flertallet af de unge vil benytte en sådan vej til videregående studier fremfor de traditionelt studieforberedende. En sådan tendens til forvridding af ungdomsuddannelsens system vil være imod de grundtanker, der ligger bag udvalgets forslag. Endelig skal peges på de vanskeligheder med hensyn til at definere erhvervsarbejde, der er omtalt ovenfor s. 96.

3. "Stopprøve".

I debatten om adgangsbegrænsning har tanken om at udskyde afvisningstidspunktet til efter første studieår ofte været nævnt. Det grundlæggende optagelseskriterium er her - som ved karakterer fra det forudgående uddannelsesforløb - relativ studiekompetence. Karaktererne fra forudgående uddannelser anses for forholdsvis upålidelige forudsigelsesinstrumenter, og en afgørende vægt på dem som optagelseskriterier frygtedes at ville medføre et uhensigtsmæssigt pædagogisk miljø i de studieforberedende uddannelser. Det er disse to svagheder ved udvælgelse på grundlag af eksamenskaraktererne, man søger at komme uden om ved at akceptere, at alle studiekompetente får lov til at påbegynde et studium, medens afgørelsen vedrørende deres relative studiekompetence først træffes, når de har haft lejlighed til at studere i et års tid.

Også mod stopprøven er der rejst indvendinger fra forskellig side. Nogle institutioner har erfaring for, at konkurrenceklimaet i første studieår kan være en pædagogisk belastning. Et hårdt konkurrenceklima i det første studieår kan endvidere frygtedes i særlig grad at ville føre til udskillelse af netop de ny grupper, som er omfattet af udvalgets liberaliseringsforslag. Mange studieplaner er indrettet således, at første studieårs indhold og arbejdsform ikke har større lighedspunkter med de senere studieår. Stopprøver medfører store udgifter til undervisning af et stort antal unge, som alligevel udskilles efter et års forløb, og totaludgiften til højere uddannelse bliver større end en adgangsbegrænsning ved overgangen mellem den sekundære og den tertiære del af uddannelsessystemet. En stopprøve hævdes blot at udskyde problemet, og den vil få et stort antal unge til at bruge et år på at få at vide, at de alligevel ikke kan fortsætte det videre studium, som de ønsker. De kapacitetsmæssige problemer for institutionerne vil i øvrigt blive større ved stopprøvemethoden end ved en begrænsning ved studiets begyndelse. En anden vanskelighed består i det forhold, at ansøgerne af praktiske grunde kun vil kunne få adgang til at indstille sig til stopprøven én gang. Endelig anses det for at kunne få uheldige konsekvenser for den gruppe ansøgere, der afbryder en erhvervsbeskæftigelse for at begynde et studium, at de først efter et "prøveår" kan få endelig besked om deres mulighed for at fortsætte studiet.

Når stopprøven alligevel forekommer at være et muligt udvælgelseskriterium, skyldes det, at de mange undersøgelser, der foreligger om sammenhængen mellem forskellige mål til forudsigelse af studiekompetence (studentereksamenskarakteren, studieegnethedsprøver, personlighedstest og lign.) og senere faktiske studiepræstationer, tyder på, at man i studiepræstationerne fra det første studieår har det mest pålidelige forudsigelsesgrundlag for gennemførelsen af et studium. Det forudsættes dog, at der er tale om samme studiefag, og at de emneområder, der lægges til grund ved vurderingen er repræsentative for studiet som helhed, d.v.s. at de ikke har karakter af perifere redskabsfag. Foruden den relativt høje forudsigelsesværdi skulle metoden have den fordel, at konkurrencetrykket flyttes fra det underliggende uddannelsessystem til den videregående uddannelsesinstitution selv, hvor de måske vil anspore til en mere effektiv udnyttelse af det første studieår. Desuden anføres det, at der netop i det første studieår finder en betydelig selvselektion sted. Den helt dominerende del af frafaldet fra studierne finder ifølge samtlige frafaldsundersøgelser sted i studiets første år.

I en liberaliseringssammenhæng har forslaget endelig den indlysende fordel, at problemet med at skulle sammenligne og vurdere karakterer opnået gennem vidt forskellige uddannelsesforløb ikke opstår, idet adgangskriteriet bliver den faktiske studiekompetence, der har vist sig i det første studieår.

4. Lodtrækning.

Lodtrækning mellem alle studiekompetente ansøgere anses af mange som den eneste retfærdige løsning på adgangsbegrænsningens problem. Eksamenskarakterer som optagelseskriterier giver udvælgelsesproceduren et saglighedens og retfærdighedens skær. Da vi i realiteten ikke er i stand til at udpege "de bedste" på forhånd, men vores forudsigelser vil indebære et iøjnefaldende moment af tilfældighed, må lodtrækning være at foretrække, anføres det. Her ved undgår man at tilsløre det egentlige problem ved adgangsbegrænsningen, som ikke er at lukke de egnede ind og de uegnede ude, men at et stort antal formodet studiekompetente vilkårligt afskæres fra at realisere deres studieønske. Det er vigtigt, hedder det, at dette forhold ikke tilsløres, idet kun dets klare erkendelse vil fastholde de politiske bestræbelser på at søge problemet løst. Lodtrækningsmetoden indebærer endelig, at der intet

steds i systemet opstår konkurrence som følge af adgangsbegrænsningen og med den de uønskede virkninger for det pædagogiske arbejde, der er anført ovenfor.

Imod lodtrækning som udvælgelsesprincip er det blevet anført, at de mere studieegnedede ikke prioriteres højere end de mindre studieegnedede. Det kan opleves som en uretfærdighed af dem, som i kraft af særlige evner eller en særlig målrettet indsats følger sig særligt berettigede til en studieplads. Det frygtedes at kunne få uønskede virkninger for det pædagogiske arbejde i det afleverende skolesystem, hvis elevernes daglige indsats i skolearbejdet bliver uden betydning for chancerne for at vinde optagelse ved en videregående uddannelsesinstitution.

Det påpeges også, at lodtrækning ligesom stopprøver kan medføre forøgede udgifter til uddannelser, hvor det i dag kun lader sig gøre at blive optaget på grundlag af høj eksamenskarakterkvotient, f.eks. veterinæruddannelsen.

Hvis man vil akceptere påstanden om, at korrelationskvotienten er stor mellem de høje eksamenskarakterer og muligheden for at gennemføre studiet, har f.eks. en optagelse på 100 studerende hidtil betydet en kandidatproduktion på 85.

Vælger man i stedet for at optage de studerende ved lodtrækning vil eventuelt blot 50 af 100 studerende gennemføre studiet indenfor samme tid og med samme krav som hidtil.

Dette medfører, at der må oprettes flere studiepladser, såfremt man ønsker at fastholde den samme kandidatproduktion. I ovennævnte taleksempel .170 pladser mod 100, ~~100~~ '.

Det anføres desuden imod lodtrækningen, at eksamenskarakterer ikke er så tilfældige endda. I hvert fald er der en forholdsvis god sammenhæng mellem topkarakterer ved f.eks. studentereksamen og præstationerne i et senere studium, medens omvendt chancen for, at de med lave studentereksamenskarakterer opnår ringe studieresultater, er betydeligt større end for dem med højere karakterer. Man kunne derfor tænke sig et system med lodtrækning i grupper efter eksamenskarakterens størrelse, således at topgruppen fik tillagt en større procentdel af pladserne til indbyrdes lodtrækning, at mellemgruppen fik sin procentdel og bundgruppen sin, hvorved der **vel** blev taget hensyn til gennemførelschancens størrelse, men ingen på grund af sine karakterer blev berøvet chancen for at prøve. Imidlertid, de samme uløselige problemer

med sammenligning af karakteren fra vidt forskellige uddannelsesforløb, som er nævnt ovenfor i forbindelse med eksamenskarakteren som optagelseskriterium, opstår også her.

11.3. Vurdering og forslag.

I det foregående afsnit er diskuteret de mulige konsekvenser af fire forskellige adgangsbegrænsningsmetoder. Hensigten har været at få et alment overblik over de konsekvenser, der kan forudses af hver enkelt af dem, uanset om de anvendes i forbindelse med dem, der foreslås i udvalgets liberaliseringsforslag.

Ingen af de nævnte metoder er uden uønskede konsekvenser. I den efterfølgende vurdering har man imidlertid lagt hovedvægten på de enkelte metoders principielle og tekniske forenelighed med liberaliseringsforslaget. Man har herved dels skitseret reformer inden for såvel det sekundære som det tertiære uddannelsessystem, som kan indebære, at liberaliseringsforslaget kan virkeliggøres fuldtud selv i en situation med adgangsbegrænsning, dels skitseret forslag, der vil kunne afbøde nogle af de mere graverende følger af en adgangsbegrænsning. Som det vil fremgå, har det ført til, at man alene anser varianter af stopprøvetanken og lodtrækningsmetoden som forenelige med liberaliseringstanken.

Det har været udvalgets hovedsynspunkt, at adgangen under en liberaliseringsordning skulle være betinget af, at man var studiekompetent. Man har ved udformningen af liberaliseringsforslaget lagt vægt på, at én uddannelse eller én kombination af uddannelser ikke eo ipso afgav vidnesbyrd om større studiekompetence end en anden. Som følge heraf går inddelingen efter optagelsesgrundlag i udvalgets adgangsbetingelser ikke mellem forskellige uddannelser, men efter om studiekompetencen dokumenteres ved henvisning til en forudgående uddannelse eller ved særlig kompetenceerklæring. De hidtil adgangsgivende gymnasiale uddannelser er udtrykkeligt blevet behandlet som ét dokumentationsgrundlag, som der ikke er begrebsligt grundlag for at udskille fra andre uddannelser. En kvotering, hvorved man f.eks. afsætter én kvote til studenter m.v., som indbyrdes konkurrerer om pladserne med hinanden, og en anden til ansøgere med andre uddannelser o.s.v. vil derfor ikke være foreneligt med grundtanken i udvalgets liberaliseringsforslag, - at alle, der opfylder kravene om almen og speciel kompetence, er at anse for studiekompetente. Et medlem af udvalget

(Tom Christensen) er ikke overbevist om denne konklusions holdbarhed, men har under hensyn til den overgangsordning, der anbefales s. 128, afstået fra at uddybe sin skepsis nærmere som mindretal.

Til dette principielle synspunkt kommer yderligere, at en sammenligning inden for kvoterne næppe lader sig administrere. Vanskelighederne med at sammenholde karakterer erhvervet fra f.eks. en EFG-uddannelse af anlægslinjen, suppleret med ophold i et engelsksproget land og diverse kurser i specialkompetencefagene, med f.eks. en uddannelse som tandplejer, der suppleres med andre kurser i de samme specialkompetencefag samt aftenskoleundervisning i engelsk, vil være lige så store som ved sammenligningen med et af disse forløb og en klassisk-sproglig studentereksamen. Karaktergennemsnit samlet op fra så forskellige forløb kan ikke med nogen rimelighed lægges til grund for en vurdering af relativ studiekompetence og dermed for udvælgelse under adgangsbegrænsning.

Ved vurderingen af eksamens- og skolekarakterer som selektionsgrundlag må man ud fra et liberaliseringssynspunkt lægge afgørende vægt på, at et sådant system medfører kvotering, og således indebærer en uønsket cementering af forskellene mellem boglige og praktiske uddannelser. Disse måtte nemlig nødvendigvis i givet fald placeres i forskellige grupper, alene af den grund, at flertallet af de praktiske uddannelser, som ifølge udvalgets forslag kommer til at give adgang til videregående studier, ikke opererer med karakterer, samt at de, som gør det, har helt andre bedømmelsesnormer end de traditionelt adgangsgivende eksaminer.

Efter udvalgets opfattelse kan eksamens- og skolekarakterer som begrænsningskriterium derfor ikke forenes med liberaliseringsforslaget. Af samme grund bortfalder hermed også muligheden: Lodtrækning i karaktergrupper.

Vægtning efter særlige ansøgerkvalifikationer vil undertiden kunne begrundes i forbindelse med adgang til en bestemt uddannelse og vil - anvendt på begrænsede områder - næppe kunne anses for uforenelig med en generel liberalisering af adgangen til de videregående uddannelser. Anvendes sådanne kriterier som generelle begrænsningskriterier - omfattende hele den gruppe, der anses som studiekompetente efter udvalgets forslag - vil de imidlertid kunne få virkninger, der strider mod det, der er tænkt med en liberalisering.

Sædvanligt anvendes i praksis vægtning af særlige ansøgerkvalifikationer kun i forbindelse med eksamens- og skolekarakterer, - enten således at de særlige kriterier kun bringes i anvendelse, når man står over for ansøgere med ens eksamensgennemsnit/eksamensgennemsnit over en vis grænse, eller således at der tillægges eksamenskarakterer og de øvrige kriterier hver sin specifikke vægt i den samlede vurdering. Efter hvad der ovenfor er anført, kan karakterer ikke anvendes inden for liberaliseringsforslagets rammer. Særlige kriterier som alder, erhvervserfaring og social og økonomiske baggrund kommer derfor i forbindelse med liberaliseringsforslaget ikke ind som supplerende, men som selvstændige prioriteringskriterier. Udvalget savner grundlag for politisk at anbefale sådanne særlige prioriteringshensyn og indskrænker sig til at påpege, at man i overensstemmelse med de indgående overvejelser, der er redegjort for i kapitlerne 6 til 8 har valgt en anden vej til gennemførelse af en liberalisering. At lægge yderligere kriterier - såsom alder, erhvervserfaring m.v. - til de af udvalget foreslåede muligheder for at dokumentere studiekompetencen ville indebære en indskrænkning af den foreslåede liberalisering og stride mod det ledende hensyn, at studiekompetence er det eneste og afgørende kriterium for adgang til videregående studier. Det skal i denne forbindelse erindres, at erhvervserfaring er forudsat som det normale, for så vidt angår den gruppe, som i udvalgets forslag får mulighed for at dokumentere studiekompetence igennem særlig prøve, omend adgangen hertil ikke formelt er knyttet til erhvervserfaring men til alderen: 22 år.

Stopprøvemethoden giver i modsætning til de tidligere diskuterede metoder til adgangsregulering alle ansøgere mulighed for på lige fod at vise deres relative studieegnethed, uanset på hvilken måde de dokumenterer deres almene kompetence. Metoden er ikke uforenelig med udvalgets liberaliseringsforslag. Stopprøvemethoden har imidlertid som påpeget en række uheldige konsekvenser og kræver derfor - hvis den vælges - en række reformer med sigte på at afbøde disse konsekvenser.

Med henblik herpå har udvalget videreudviklet de tanker, der ligger bag det fra anden side fremførte forslag om adgangs-begrænsning gennem en stopprøve efter første studieår. Man har herved især bestræbt, sig på at omforme det negative "stopprøveår"

til et positivt uddannelsesstilbud med selvstændig værdi, uanset om der efter første studieår opnås adgang til fortsatte studier eller ej.

Udvalget forudsætter ved anvendelsen af denne metode, at alle, der opfylder kompetencekravene efter udvalgets forslag, tilstedes adgang til at studere i ét år. Udformningen af dette år forudsættes inden for rimelige grænser at kunne variere - både i pædagogisk og indholdsmæssig henseende - ved forskellige institutioner alt efter uddannelsens krav. Udvalget har dog, for at give et mere konkret billede af sit forslag, skitseret, hvorledes et sådant "basisår" efter dets opfattelse skulle kunne udformes:

Første studieår, hvortil alle, som opfylder liberaliseringsforslagets kompetencekrav, skulle have adgang, udformes som et afrundet, propædeutisk basisår. Undervisningen i dette basisår indrettes - uanset om der er tale om en egentlig basisuddannelse eller et specialiseret fagstudium - som en almen indføring i det pågældende fagområdes ledende problemstillinger, begreber og klassifikationer, teorier, metoder og mest markante forskningsresultater. Formålet hermed er at meddele en i sig selv afrundet videnskabelig almindannelse inden for det pågældende studieområde samt overblik over de væsentligste metoder, resultater og tænkemåder inden for samme. Desuden at tilvejebringe struktur og overblik som udgangspunkt for evt. videre studium af fagets enkelte discipliner. Det forudsættes, at mindre projektarbejder og systematisk tilegnelse af fagets centrale indholdskomponenter går hånd i hånd i denne studiefase.

Ved årets afslutning afholdes der en både skriftlig og mundtlig prøve, der i forbindelse med en evaluering af den enkelte studerendes studieforløb i basisåret giver mulighed for en bedømmelse af, i hvilket omfang studenterne er i stand til og faktisk har tilegnet sig overblik over det forudsatte kundskabsområde og kan arbejde selvstændigt med det ved belysning af udvalgte problemer. Til alle, der består prøven, udstedes et bevis for afsluttet basisår og bestået prøve. Bestået prøve indebærer, at man anses for kvalificeret til videreførelse af studiet og ville være berettiget hertil, såfremt der ikke var adgangsbegrænsning. På grundlag af bedømmelsen træffes afgørelse om, hvem af dem, der har bestået prøven, der skal have adgang til videregående specialstudier på de efterfølgende studietrin. For de studerende, som herefter

opnår adgang til de efterfølgende studier har fremgangsmåden den fordel, at de kan indlede deres specialstudier med et overblik over sammenhængene mellem de problemer, begreber, metoder og teorier, der behandles særskilt i de enkelte af fagets discipliner, og at de problemer, der behandles i enkeltdisciplinerne, anskues som partikulære forekomster/repræsentationer af de generelle principper og problemer, der karakteriserer fagområdet som sådan.

For den gruppe, der ikke opnår adgang til fortsatte studier, bliver der ikke tale om et spildt uddannelsesår. Der kan ganske vist ikke tilskrives dem nogen specifik erhvervskompetence, men studiet vil i sig selv have en almindelig værdi, der kan fylde væsentlige personlige behov for udvikling og indsigt.

I bemærkningerne til undervisningsministerens i foråret 1976 fremsatte forslag til lov om adgangsregulering ved videregående uddannelser er det nævnt, at der for tiden arbejdes med planer om at etablere "tilbud til en større del af befolkningen om deltagelse i undervisningen i enkelte fag ved universiteter, højere læreanstalter m.v.", og at resultatet heraf vil blive forelagt folketingets undervisningsudvalg i efteråret 1976. Disse planer må naturligt ses som et led i bestræbelserne på at give en bredere del af befolkningen andel i de værdier, der ligger i de videregående uddannelsesinstitutioners undervisningstilbud, og som ikke nødvendigvis medfører nogen specifik erhvervskompetence. Udvalgets forslag om indretning af et afrundet propædeutisk basisår uden adgangsbegrænsning forekommer naturligt at kunne bidrage til disse bestræbelser.

Det skal yderligere påpeges, at den foreslåede indretning af studiets første år vil kunne forbedre grundlaget for selvselektionen og dermed bidrage til at lette ansøgerpresset på den for andet studieår fastsatte kapacitetsgrænse. En almen indføring i alle fagets dele vil give de studerende den bedste mulighed for at vurdere, hvorvidt studiet svarer til deres interesser, evner, arbejdsform og mulige arbejdsindsats. Hertil kommer endelig, at basisåret og den dertil knyttede evalueringsprocedure - omend det vil kræve reformer i de fleste studieplaner - forekommer organisatorisk overkommelig.

Udvalget erkender, at der muligvis ved enkelte uddannelser, især de korte og mellemlange, ikke vil kunne indrettes et propædeutisk basisår uden at det får den virkning, at studiet i-

den forlænges eller at uddannelsens niveau sænkes i uakceptabelt omfang. Det forudsættes dog, at adgangen til disse uddannelser også åbnes for de grupper, som efter udvalgets liberaliseringsforslag vil få adgang til "basisåret" ved de længerevarende videregående uddannelser.

Også lodtrækning er i sin rene form som udvælgelsesmetode forenelig med udvalgets liberaliseringsforslag. Det er dog blevet påpeget som en ulempe, at man med denne metode helt ser bort fra ansøgernes relative studiekompetence ved udvælgelsen af hvem, der skal have adgang til at påbegynde og videreføre et videregående studium. Da dette, som det er blevet påpeget ovenfor, kan medføre en række pædagogiske og psykologiske såvel som økonomiske ulemper, har der i udvalget ikke kunnet samles enighed om at anbefale lodtrækning som en løsning på længere sigt, uanset metodens forenelighed med liberaliseringsforslaget.

Udvalget har dog klart indset, at alternativet hertil, vurdering på grundlag af et "basisårsforløb", forudsætter dybtgående strukturelle ændringer i såvel det sekundære som det tertiære uddannelsessystem og derfor kun kan realiseres på længere sigt.

Da udvalget forudsætter, at en liberalisering af optagelsen til de videregående uddannelser skal kunne gennemføres umiddelbart, har man også overvejet, hvordan man under de eksisterende forhold kan sikre, at et rimeligt antal finder optagelse fra gruppen af "liberaliserede ansøgere".

Det er udvalgets opfattelse, at en sådan sikring idag bedst gennemføres ved, at der det enkelte år tildeles "de liberaliserede ansøgere" et antal studiepladser, der står i et rimeligt forhold til antallet af sådanne ansøgere.

Udvalget foreslår derfor som en overgangsordning, at man foreløbig deler ansøgerne i følgende 3 grupper:

- Gruppe A De ansøgere, der opfylder de hidtil gældende adgangsbetingelser,
- Gruppe B De ansøgere, der udover gruppe A efter udvalgets forslag får kompetence efter "9+3 års" reglen (afsnit 9.3.1)
- Gruppe C De ansøgere, der efter udvalgets forslag dokumenterer kompetence gennem særskilt kompetenceerklæring (afsnit 9.3.2)

Der tildeles hver af disse grupper et antal studiepladser i forhold til antallet af ansøgere i hver gruppe.

Udvalget forudsætter, at den enkelte institution er myndig til indenfor en meget snæver ramme (f.eks. 1-2% af studiepladserne eller f.eks. 10-12 studiepladser) at optage efter skøn blandt ansøgere, der kan påberåbe sig ganske særlige forhold, f.eks. en ganske særlig social situation.

Udvalget finder det. udenfor sit kommissorium at stille forslag om, hvorledes pladserne skal fordeles indenfor gruppe A.

Når der som her er tale om en udskillelse før optagelsen, ser udvalget for gruppe B og C ingen anden udvej end lodtrækning indenfor hver gruppe for sig'.

Ud fra et ønske om at høste erfaringer med det mere langsigtede forslag vil udvalget, dog anbefale, at man ved uddannelser, hvor antallet af studiepladser ikke er meget mindre end antallet af ansøgere, og hvor den nuværende studiestruktur tillader det, optager alle ansøgere og gør forsøg med en udskillelse efter det første studieår. Det bemærkes,, at under sådanne forhold er der ikke grund til at begrænse antallet af tilladte eksamensforsøg til ét,hvilket vil gøre et sådant forsøg akceptabelt også for ansøgerne .

Det ovenfor skitserede forslag skal betragtes som en midlertidig løsning, der indenfor rammerne af den eksisterende uddannelsesstruktur tillader, at man straks realiserer ønsket om en liberalisering af adgangen til de videregående uddannelser ved hjælp af det system for dokumentation af studiekompetence, som udvalget foreslår.

Til dette kapitel ønsker et mindretal (Kaj Varming, Torben Krogh) at udtale:

Trods sympati for tanken om et "basisår" finder mindretallet det betænkeligt, at forslaget herom begrundes i liberaliseringsformålet. I stedet for dette forslag henviser mindretallet til en kvoteringsordning som den af udvalget foreslåede overgangsordning (p. 128), som efter mindretallets opfattelse ikke strider mod liberaliseringstanken. Den i forbindelse hermed foreslåede lodtrækning i grupperne B og C kan mindretallet ikke tilslutte sig, idet man finder, at der for disse grupper - ligesom for gruppe A - kan udarbejdes optagelseskriterier, hvori forskellige forhold indgår, f.eks. prøveresultater, erhvervserfaring og alder.

Et andet mindretal i udvalget (Thomas Werner Hansen, Torben Petersen, Torben Möger Petersen) ønsker til dette kapitel at udtale:

Mindretallet ønsker ud fra en principiel afstandtagen fra adgangsbegrænsning ikke at medvirke ved udarbejdelsen af kriterier for adgangsbegrænsning.

Mindretallet finder det principielt forkert at unge, der kan dokumentere den nødvendige kompetence, der kræves for at blive optaget ved en videregående uddannelse, kan udelukkes fra en sådan; så meget mere som det i den nuværende situation kun betyder en forværring af ungdomsarbejdsløsheden.

Endelig ønsker mindretallet at understrege den modstrid - som også udvalgsflertallet påpeger - mellem bestræbelserne på at liberalisere adgangen til de videregående uddannelser og indførelsen af adgangsbegrænsning. En liberalisering af adgangen, der som i nærværende betænkning bygger på en erkendelse af, at væsentligt flere unge end de idag adgangsberettigede må anses for at have den nødvendige kompetence til at kunne gennemføre et videregående studium, bør efter mindretallets opfattelse være ledsaget af den deraf følgende nødvendige udvidelse af adgangskapaciteten. Er dette ikke tilfældet, som når der f.eks. er tale om adgangsbegrænsning, og en liberalisering således blot betyder, at en større gruppe end hidtil skal frasorteres ved liberalisering, er der for mindretallet tale om en væsentlig reduktion i den uddannelsespolitiske interesse i en liberalisering.

BILAG 1.

Aftryk af Uddannelse 1/75, s. 57-66.

Studentereksamen og studieegnethed

Afdelingsleder, cand jur. & mag. art.
OLE B. THOMSEN

Ole B. Thomsen. Cand. jur. 1960, cand. art. (pædagogik) 1965. Afdelingsleder ved Københavns Universitet og leder af Institut for anvendt universitetspædagogik 1970-74. Kst. professor i Hochschuldidaktik ved Hamborgs universitet siden november 1974. Formand for Undervisningsministeriets udvalg vedr. liberalisering af adgangen til de videregående uddannelser.

Hvilken sammenhæng er der imellem karakterer ved studentereksamen og i skolen og en senere studiekarriere?

Der kan for tiden ikke peges på andre forudsigelsesinstrumenter, der er stort bedre end studentereksamens karakterer. Ikke desto mindre er studentereksamens evne til at forudsige studiesucces mådelig eller ringe.

Lov om gymnasieskoler siger, at gymnasiet skal give »en fortsat almindende undervisning, som tillige giver det nødvendige grundlag for videregående studier«.

Gymnasiet afsluttes med studentereksamen. Den er altså først og fremmest en prøve på, i hvilket omfang eleverne har tilegnet sig fortsat almindelse. At dette dannelsesindhold tillige skal kunne tjene som grundlag for videregående studier, medfører ikke at studentereksamen giver sig af med at prøve og vurdere, om eleven er mere eller mindre egnet for videregående studier. Lærere og censorer i de enkelte fag udtrykker i en karakter kun deres vurdering af en præstation, som har fundet sted. De kan ikke lade denne vurdering påvirke af deres skøn over, hvad eleven vil komme til at præstere i fremtidige situationer.

I alle livets forhold bruger vi imidlertid at lægge noget, der har fundet sted, til grund for vore formodninger om, hvad der vil ske senere hen. Det kan derfor være helt naturligt, når vi gør antagelser om, hvordan det vil gå eleverne i en videregående uddannelse ud fra deres præstationer i skolen og ved studentereksamen.

Men hvor berettiget er en sådan antagelse? Hvilken sammenhæng er der i virkeligheden imellem karakterer ved studentereksamen og i

skolen og senere studiekarriere? I hvilket omfang kan vi grunde forudsigelser om et senere studieforløb på oplysninger om eleverne ved studiets start?

Korrelationsbegebet - Hvad er det?

For at kunne vurdere de undersøgelsesresultater, der foreligger herom, må nogle læsere gennemgå et minikursus om forståelsen af udtrykket en *korrelationskoefficient*. Det udgøres af dette afsnit.

Sammenhængen imellem variationerne i en klasse af begivenheder eller karakteristika og en anden i et givet materiale udtrykkes ved en korrelationskoefficient. Vi kan f. eks. korrelere størrelsen af folks indtægter med et talmæssigt udtryk for deres sundhedstilstand, deres legemshøjde med deres vægt eller ét sæt eksamensresultater med et andet og udtrykke den grad, hvori variationerne i de to sæt talmæssige oplysninger følges ad, i en korrelationskoefficient.

Korrelation er et rent statistisk udtryk. Der postuleres intet om nogen årsags-virkning sammenhæng deri. Vi konstaterer blot, om de talmæssigt varierer sammen, om talmæssige forøgelse i den ene variabel rent faktisk ledsages af forøgelse eller formindskelse i den anden. Hvis de varierer tæt sammen har vi i korrelationskoefficienten et udtryk for den sandsynlighed, hvormed B vil optræde, når vi har A. Vi vil da kunne bruge oplysninger om A til at forudsige B med. Af den grund kalder vi undertiden den variabel A, som vi vil bruge til at forudsige med, for prædiktoren.

Resultatet af en undersøgelse af sammenhængen imellem to variable udtrykkes i en koefficient, der udtrykkes i to decimaler og kan variere fra -1.00 over 0.00 til $+1.00$. Fuldstændig positiv korrelation foreligger, når f. eks. den med den bedste studentereksamen opnår det højeste pointtal til en senere eksamen, nr. to får det næsthøjeste pointtal osv. Prikkes de enkeltes resultater ind i en korrelationstavle på det sted, hvor deres studentereksamens karakterer (den vandrette akse) mødes med deres pointtal ved den senere eksamen (den lodrette akse), hænger alle resultaterne sammen ad en ret linje som vist på fig. 1. Korrelationen er her $+1.00$. Omvendt vil vi få en fuldstændig negativ korrelation, dvs. -1.00 , hvis der til den højeste talværdi i den ene variabel svarer det laveste pointtal i den anden o. s. fr., se fig. 2.

Så smukke korrelationer finder vi meget sjældent. Undertiden fordeles prikkerne sig fuldstændig tilfældigt over tavlen. Der er overhovedet ingen statistisk sammenhæng. Korrelationen bliver da 0. Man undersøger dog fortrinsvis variable, som man har en begrundet mistanke om har sammenhæng med hinanden. Man kan da få en fordeling som vist i fig. 3. Prikkerne fordeles sig her omkring fig. 1's rette linje, men spreder sig ud i en karakteristisk ellipseform, der vil blive smallere jo højere korrelationen er. Hvis man udvælger sig nogle prikker og fører dem ud til de to skalaer vil man se, at mange af dem ikke ligger, hvor de skulle, for at korrelationen var fuldstændig. Korrelationen i fig. 3 er 0.53, en forholdsvis god sammenhæng.

For at vurdere de givne korrelations størrelse - om man skal karakterisere den som mere eller mindre tilfredsstillende - må man gøre sig klart, hvad man vil bruge sit kendskab til. En forholdsvis beskedne, men konsekvent opdukkende korrelation på $+0.40$ kan have forskningsmæssig interesse og stimulere til at gå videre med udforskningen

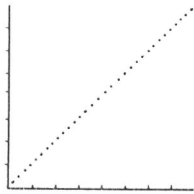

Fig. 1. Fuldstændig positiv korrelation, $+1.00$

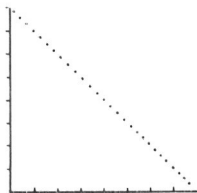

Fig. 2. Fuldstændig negativ korrelation, -1.00

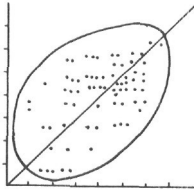

Fig. 3. Forholdsvis god positiv korrelation, $+ 0.53$

af de faktorer, der bestemmer denne positive sammenhæng. Skal man bruge sin korrelation til at udvælge folk med, og vil man være sikker på, at forudsigelsen holder stik, så man kun får de rigtige folk, vil nogle finde selv korrelationer på mellem 0.60 og 0.70 for utilstrækkelige. Et primitivt eksempel vil måske kunne give læseren en forestilling om, hvilken grad af usikkerhed, der er forbundet med en korrelation på 0.50, en korrelation, hvorom man vil sige, at der er en overbevisende sammenhæng, selv om den ikke er fuldstændig. På grundlag af en sådan forestilling, kan man så selv afgøre, hvilke krav man vil stille til forudsigelsesværdien af studentereksamen.

Mellem menneskers vægt og højde er der konstateret korrelationer på omkring $+ 0.50$. Tænker vi os nu, at vi til et bestemt hverv skal bruge folk, som ikke må være under 176 cm høje, kunne vi bruge denne sammenhæng, idet vi udtager folk alene på grundlag af vægtoplysninger. Vi vil så få en stor del, som opfylder højdekravet. Men vi vil også have ansat en del tyksakker, som ikke slår til, fordi de er for små. Og vi vil have forbigået en del, som er høje nok, men som ikke følger normen for forholdet imellem højde og vægt. Hvor store de sidste to fejlgrupper er, vil vi kunne danne os et begreb om ved at se os rundt i bekendtskabskredsen.

Er det forrykt at tænke sig, at nogle ville foretage en sådan udvælgelse i virkeligheden? Ja, sikkert. Men de korrelationer, der i det følgende angives som typiske for forholdet imellem skolepræstationer og senere studieresultater ligger netop på højst 0.50.

Hvor god sammenhæng er der mellem det adgangsgivende eksamensresultat og studieegnethed?

Der er offentliggjort flere hundrede undersøgelser om sammenhængen imellem præstationer på det gymnasiale trin og senere studieforbøb i en højere uddannelse. Hovedparten er udenlandske. Der findes danske også, men de er som regel ikke offentliggjort i trykt form.

Prædiktoren varierer fra den ene undersøgelse til den anden. Typisk anvendes gennemsnittet af karakterer ved den afsluttende eksamen på gymnasietrinnene, et udvalg af særligt betydningsfulde fag i denne eksamen, gennemsnittet af alle karakterer opnået igennem det gymnasiale skoleforløb eller lærervurderinger af eleverne. Kriteriet for studiesucces varierer også. Det kan være karaktererne i første studieår, til 1. del eller den afsluttende eksamen. Nogle bruger studietiden, andre bestå/ikke-bestå/fracfald uden indstilling til eksamen. Bedømmelsessystemernes pålidelighed, det faglige indhold og kravniveauet varierer også. Alt sammen forhold, som gør, at resultaterne kan være vanskelige at sammenligne og umulige at overføre direkte til forholdet mellem en dansk studentereksamen og studieforbøbet ved et enkelt studium i dagens Danmark. Som det vil ses, er resultaterne ikke uden interesse af den grund, især ikke når de ses i sammenhæng med hinanden.

Amerikanske erfaringer

Det amerikanske high-school og college system er forholdsvis forskelligt fra det danske uddannelsessystem. Derfor kun få linjer om undersøgelserne der. Fishman og Pasanella (1960) sammenfattede 263 undersøgelser fra 1950-erne, der havde anvendt forskellige oplysninger fra high-school trinnet som prædikator. Korrelationerne med præstationerne i første college-år lå på 0.50. For 31 yderligere undersøgelser, der havde præstationerne udover det første college-år som succes-

kriterium, blev den gennemsnitlige korrelation 0.48. De bekræftede således de resultater, som Garret (1949) 10 år tidligere var nået til ved en opgørelse af den forudgående tids undersøgelser. Han nåede også til et gennemsnit på ca. 0.50.

Britiske erfaringer

I Storbritannien analyserede Heywood (1971) 10 britiske undersøgelser af sammenhængen mellem GCE-niveau og studieresultater på universitetsniveau. Korrelationerne lå på mellem 0.1 og 0.50. I et enkelt tilfælde — det drejede sig om ingeniørstudiet, som i mange undersøgelser tegner sig for høje korrelationer - fandt man dog korrelationer på helt op til 0.80. Powell (1973) rapporterer om 9.200 elever, som i 1962 var oppe til afgangsprøven i de skotske skoler. Foruden resultaterne fra denne prøve fik man lærervurderinger af hver enkelt elev, ligesom de blev prøvet med den amerikanske Scholastic Aptitude Test (studieegnethedsprøve). 2.781 påbegyndte universitetsstudier, og deres studieresultater blev analyseret. Alle de anvendte prædiktorer gav kun beskedne sammenhænge med studieresultaterne. Anvendelsen af alle tre prædiktorer gav kun lidt bedre resultater end skoleprøven alene, hvorimod »langt den bedste indikator for resultatet ved den afsluttende eksamen var præstationerne i første studieår.« I en undersøgelse af Hewitt (1973) omfattende samtlige nybegyndere ved flere udvalgte universiteter i England, kunne der slet ingen korrelation påvises mellem skoleresultater og resultater ved afsluttende universitetsksamener.

Svenske erfaringer

I Sverige har gymnasie- og universitetsuddannelser indtil for nylig været meget lig de danske i deres opbygning. I en oversigtsartikel omfattende udenlandske, svenske og egne undersøgelser konkluderer Rubenowitz (1968), at man, når det drejer sig om en ikke på forhånd udvalgt gruppe, og når man har pålidelige kriterier for studiefremgang at sammenholde med, i almindelighed vil kunne opnå korrelationer på omkring 0.50. Den anden af de nævnte forudsætninger holder imidlertid ikke for alle studier. Især vil pålideligheden af de bedømmelser, der gives i de humanistiske fakulteter, ofte være anfægtelig.

I den svenske kompetensutredningens betænkning III foretager Marklund, Henrysson og Paulin (1968) en grundig og sober gennemgang af et meget stort antal studieprognoseundersøgelser fra de nordiske lande. I disse undersøgelser har de fundet **174 korrelationer**, der vedrører forholdet mellem skoleresultater og studiepræstationer. I 97 af dem har man anvendt gennemsnitskarakteren ved studentereksamen som prædikator. Gennemsnitsværdien af samtlige disse korrelationer var 0.27 - med en variationsbredde der spænder fra $\div 0.31$ til $+ 0.67$. I 55 tilfælde havde man kun anvendt de skriftlige karakterer ved studentereksamen som prædikator. Resultatet blev ikke bedre: 0.26.

Norske erfaringer

I Norge undersøgte Birkeland (1967) sammenhængen mellem studentereksamenskarakter og karakterer opnået ved afsluttende embedseksamen, i fagene filologi, jura, nationaløkonomi og naturvidenskab. Ved de to sidstnævnte fag blev korrelationen 0.56, ved filologi 0.53 og jura 0.44. Senere offentliggjorde Thagård Sem (1971) resultatet af en studieforløbsundersøgelse omfattende tre norske studenterårgange. Korrelationen mellem studentereksamenskarakterer og embedseksamenskarakterer blev her 0.38. I tabel 1 gengives de af Thagård Sems beregnede sandsynligheder for, at studenter med henholdsvis høj, middel og lav studentereksamen når frem til fuldført embedseksamen.

Tabel 1: Andelen studenter innen ulike artiumsgrupper som har fullført studiene (Thagård Sem, 1971, s. 59).

	70 og derover	69-60	59 og under	Sum
Uteksaminerte	82	60	44	61
Ikke uteksaminerte	18	40	56	39
Alle studenter	100	100	100	100
Totalt antall	(1533)	(2257)	(1772)	(5691)

Som det ses, er sammenhængen åbenbar. Med stigende studentereksamensresultat **øges** chancen for at nå helt igennem. Men det er dog ikke mindre end 44 pct. af den laveste gruppe, der består, medens omvendt 31 pct. af dem med middel eller høj studentereksamen ikke fuldfører.

Danske undersøgelser

De danske undersøgelser er som før antydnet ikke så lette af opstøve. De fleste foreligger i få maskinskrrevne eller dupliserede eksemplarer, som ikke er søgt udbredt til andre end de næreste fagfæller. Jeg er stødt på flere igennem årene, men må blankt indrømme, at jeg i forbindelse med denne artikel ikke har haft mulighed for at foretage en systematisk afsøgning af kilderne, heller ikke de offentliggjorte. En betydningsfuld offentliggjort undersøgelse af Ry Nielsen har heller ikke kunnet fremskaffes inden manuskriptfristens udløb. Derfor kun et tilfældigt indsamlet udpluk af danske bidrag.

De danske undersøgelser adskiller sig fra international praksis ved ikke at udtrykke resultaterne i korrelationskoefficienter, men i tabellriske opstillinger af samme art som Thagård Sems i tabel 1.

Axel Voigt (u. å.) beregnede sammenhængen mellem mandlige matematiske studenter studentereksamenskarakterer og deres studietid, beståelsesprocent og karakterer til 1. del af medicinstudiet (gamle ordning) i Århus. De 782 studenter opdeltes i seks grupper efter studentereksamenskarakter, og det vises hvordan antallet af beståede stiger fra 56 pct. i bundgruppen til 95 pct. i topgruppen. Voigt bemærker, at der vel er en tydelig sammenhæng, men spredningen er meget stor, hvorfor artiumkarakteren i alt for mange tilfælde er misvisende. Han illustrerer det ved en modelberegning, hvor en adgangsbegrænsning sættes ved fire forskellige karakterværdier ved studentereksamen, og konkluderer, at man kommer til enten at afvise et chokerende højt antal velkvalificerede eller at antage så mange mindre eller ukvalificerede, at man ikke kan tale om en tilfredsstillende selektion.

Hjort-Andersen (1968) undersøgte 500 jura-studerende, der blev immatrikuleret ved Københavns universitet i 1958-60. Han udtrykker sine resultater i dumpesandsynligheder som vist i tabel 2. Risikoen for at dumpe til 1. del øges igen tydeligt med faldende studentereksamenskarakter. Men det er alligevel således, at 45 pct. af dem med den laveste studentereksamen — under 11.70 i gennemsnit - sandsynligvis vil bestå, medens omvendt 23 pct. i den højeste gruppe - over 13.00 - står med dumpeudsigt.

Tabel 2: Beregnet dumpesandsynlighed til juridisk embedseksamens 1. del for studenter med forskelligt studentereksamensresultat (Hjort-Andersen 1968).

Studentereksamenskarakter	11.70	12.00	13.00	13.50	14.00	14.50
Dumpesandsynlighed i pct.	55	40	13	7	2	1

Hjort-Andersens konklusion: »Forestillede man sig en adgangsbe- grænsning f. eks. 13.20, ville ca. 30 pct. af de mandlige matematikere fra gymnasiet blive holdt ude. Man kan så af modellen beregne, at af de 30 pct. ville ca. ⁴/s af dem have fået deres eksamen, hvis de altså ikke var blevet holdt ude. Desuden ville en sådan adgangsbegrænsning på ca. 13.20 udelukke næsten alle kursister, men til gengæld kun få piger« (om hvem det oplyses, at de klarer sig væsentligt dårligere end deres mandlige kammerater).

Endelig undersøgte Thorbek og Buch-Hansen (1971) gennemførelsesprocenterne for de studenter, der i årene 1947-53 påbegyndte polit.-studiet i København, og satte disse tal i relation til studentereksamens- karaktererne. Oversigten ser ud som vist i tabel 3.

Tabel 3: Gennemførelsesprocenter for studenter fra gymnasieskolen til statsvidenskabelig embedseksamen (Thorbek og Buch-Hansen 1971).

Studenter-	11.25-99	12.00-99	13.00-49	13.50-99	14.00-15.00
Gennem- førelsespct.	50	26	32 j	43 tj	58 j

Ser vi bort fra det atypiske resultat i bundgruppen, som skyldes, at den kun omfattede to personer, bekræftes det allerede kendte billede. Der er en klar sammenhæng. Topgruppen har dobbelt så stor over- levelseschance som bundgruppen. Også ved et studium med en samlet gennemførelsesprocent på kun 42. Men sammenhængen er langt fra fuldstændig. Frafaldet i topgruppen er anseeligt, og antallet af gen- nemførere i bundgrupperne ikke til at overse.

Vurdering.

Der kan knyttes mange bemærkninger og forbehold til de undersøgel- sesresultater, der er omtalt her. F. eks. at billedet sløres ved, at mange undersøgelser omfatter studier, hvor de studerende på forhånd har været igennem et udvælgelsessystem i forbindelse med adgangsbe- grænsning. At de gennemsnitlige korrelationer, der er nævnt, jo er

beregnet på grundlag af undersøgelser, hvor en del må have udvist korrelationer over 0.50. At det vitterligt viser sig, at visse studieretninger er nærmere knyttet til studentereksamenskaraktererne end andre. Og at de svage korrelationer i vidt omfang kan forklares ved svagheder i bedømmelsessystemet på både de gymnasiale og de videregående trin.

Alt dette kan diskuteres og bør diskuteres. Men intet af det kan bortforklare, at sådan som uddannelsessystemet og bedømmelsessystemet hidtil har været indrettet i Skandinavien, Storbritannien og De forenede Stater, har vi ikke noget grundlag for at forvente større korrelation end omkring 0.50 mellem skolepræstationer og fremgang i akademiske studier. Det skandinaviske materiale tyder endog på, at vi her snarere skal indstille os på korrelationer, der ligger noget under.

Om man skal stille sig tilfreds med sammenhænge i denne størrelsesorden, når man skal foretage udvælgelse af studieegnede til videregående studier, beror på ens vovemod, menneskeholdning og fantasi til at opstille egnede alternativer. Forudsigelser grundet på korrelationer på 0.50 og derunder indebærer, at man vil komme til at tage fejl i et stort antal af tilfældene, jfr. eksemplet ovenfor om forholdet mellem højde og drøjde. Fig. 4 illustrerer det dilemma, man står i, når man vil fastsætte en optagelsesgrænse i et tilfælde, der svarer til tabel 3, hvor korrelationen er 0.53.

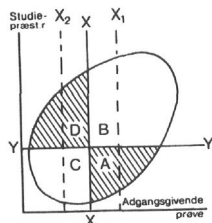

Fig. 4. Fastsættelse af vilkårlige selektionsgrænser

Igennem materialet er nu trukket linjen Y, der markerer beståelsen ved afslutningen af den videregående uddannelse. For at blive optaget fordres det, at man har mindst X til den adgangsgivende eksamen. I feltet B har vi så fået vores samvittigheds trøstere, dem der fik adgang og senere bestod. I C har vi dem, som ikke kom ind, men som heller ikke ville have bestået. Så vidt, så godt. Men så har vi i A en gruppe, som vi troede kunne bestå og som vi derfor optog. Men de bestod ikke. Og endelig har vi den hyppigst oversete gruppe D, som udgøres af dem, som ikke fik adgang, men som kunne have bestået.

Er vi mest optaget af at reducere spildprocenten, at udskille de uegnede på forhånd, hæver vi adgangstærsklen til X_1 . Resultatet bliver en mere effektiv selektion i A-gruppen, men D-gruppen forøges forholdsvist mere. Tænker vi mere på D-gruppen som et både spild- og retfærdighedsproblem sænker vi X til X_2 . Men så bliver A-gruppen så stor, at vi ligesåvel kan undlade at have den tærskel.

Alternativer til studentereksamen

Når man nu har kørt lidt op og ned med disse X-linjer, melder den naturlige reaktion sig snart, at vi enten må søge studentereksamens forudsigelsesværdi forbedret, eller vi må søge tilflugt til prædiktorer, der har bedre sammenhæng med det senere studieforløb. Hertil nåede forskningen for mange år siden.

Det er også blevet påvist, at skolekaraktererne kan få større forudsigelsesværdi. Det forudsætter, at de, der giver karaktererne bringes til at bedømme på et mere ensartet og objektivt grundlag, eller at man indregner en eller anden form for korrektion i karaktererne. Men det er forholdsvis beskedne gevinster, der opnås herved. Skal man videre, kræver det indgreb i det gymnasiale trin, som vil kunne true dets primære formål.

Intelligensprøver kunne neutralisere virkningen af forskelligt fagligt indhold og forskellig bedømmelsespraksis ved skolekaraktererne og måske måle for den fælles faktor, der bestemmer både gymnasie- og studieforløb. Korrelationen mellem intelligens-tests og studiesucces er imidlertid stort set den samme som ved skolekarakterer, dvs. rundt regnet 0.50.

Man kunne også konstruere særlige studieegnethedstests, der inddrager et bredere felt af faktorer af betydning for studiesucces end dem, som skolekarakterer og begavelsesprøver synes at have fat i. Sådanne Scholastic Aptitude Tests har meget stor udbredelse i USA, hvor de bruges som optagelsesprøve ved videregående uddannelsesinstitutioner. Deres anvendelighed afhænger naturligvis af, at man ved, hvad det er for faktorer, der bestemmer en studiemæssig karriere, og af om man nogenlunde præcis kan måle disse faktorer, samt af hvor meget den enkelte forandrer sig i tiden efter testen. At korrelationen imellem de hidtil udviklede tests og senere studiesucces ikke overstiger den magiske grænse på 0.50 tyder på, at der på disse punkter endnu står en del problemer tilbage at løse. At de alligevel er så udbredte skyldes, at der i betragtning af det uensartede high school system i USA er behov for et ensartet og objektivi optagelsesgrundlag. I England har man afprøvet de amerikanske tests med utilfredsstillende resultater. I Sverige er man i færd med at udvikle en egen studieegnethedstest, hvis pålidelighed først vil kunne vurderes ved slutningen af 1970-erne, når de første studenter, der har gennemgået den, begynder at komme ud af de videregående uddannelser.

Social baggrund, motivationsstyrke, studieteknik, studievaner, en

række personlighedsegenskaber - alt er blevet prøvet og prøvet igen. Man finder modstridende eller usammenlignelige resultater. Eller positive, men svage korrelationer. Hver for sig giver de bidrag til udvikling af det statistiske kunstprodukt: den succesrige student. Men den måde, hvorpå sådanne faktorer samvirker i den enkelte student og bestemmer hans udvikling, er ikke kendt. Unges tilpasning til studiesituationen i et bestemt fag, på et bestemt tidspunkt og ved en given institution er uberegnelig. Deres udviklingsmuligheder er ikke til at forudsige.

Der kan altså for tiden ikke peges på andre forudsigelsesinstrumenter, der er stort bedre end studentereksamenskarakterer. At studentereksamen er bedre end eller ligeså god som andre instrumenter ændrer imidlertid ikke den absolutte vurdering af den: Studentereksamens evne til at forudsige studiesucces er mådelig eller ringe.

Referencer

Birkeland (1967), Eva: Sammenhengen mellem studieresultat, artiumskarakter, og en del andre faktorer. NAFVs Utredningsinstitut. Oslo.
Fishman (1960), John A and Pasanella, Ann K.: College Admission Selection Studies. Review of Educational Research, 30, 4, 298-310.
Garrett (1949), Harley F.: A Review and Interpretation of Investigations of Factors Related to Scholastic Success in Colleges of Arts and Science and Teacher Colleges. Journ. of Exper. Education, 18, 91-138.

- Hewitt (1973), C. R.: Study Habits: Adjustment to University Studies, s. 55-74 i: **Page**, Colin Flood and Gibson, Jill (Ed.): Motivation. Non-Cognitive Aspects of Student Performance. London 1973.
- Heywood (1971), J.: A Report on Student Wastage. Universities Quarterly. 189-237.
- Hjort-Andersen** (1968), Chr.: En model for juristkarakterer. Stud. jur. 51-54.
- Marklund (1968), Sixten, Henrysson, Sten och Paulin, Rolf: Studieprognos och studieframgång. Kompetensutredningen III. Statens offentliga utredningar 1968:25. Stockholm.
- Powell (1973), J. L.: Selection for University in Scotland. University of London Press.
- Rubenowitz (1968), Sigvard: Med vilken säkerhet kan vi förutsäga framgång i akademiska studier och senare framgång inom forskning och yrkesliv? S. 80-100 i: Thomsen, Ole B. (Red.): **Universitetspædagogiske** studier. Odense universitetsforlag.
- Thagård Sem (1971), Tove: Det ensporede system. Studiekarriere, prestationsnivå og studietid. Universitetsforlaget, Oslo.
- Thorbek (1971), Karsten og Buch-Hansen, Poul: Undersøgelse af det statsvidenskabelige studium i perioden 1947-1967. Gads forlag. København.
- Voigt** (uden årstal), Axel: Selektion til lægestudiet på grundlag af artiumskarakterer, eller hvordan? **Århus** universitet (stencil.).

BILAG 2.

Den 9. januar 1976

OBT/mhr.

Til undervisningsministeren.

Ifølge det af undervisningsministeren udfærdigede kommissorium af juli 1974 skal nærværende udvalg "dels ... tage stilling til det principielle spørgsmål om liberalisering af adgangsbetingelserne og dels overveje og stille forslag om optagelseskriterier i forbindelse med adgangsregulering".

Udvalgets arbejde med udformning af forslag til en principskitse til en liberalisering af de hidtil gældende adgangsbetingelser til de videregående uddannelser er vidt fremskredent. Spørgsmålet om hvilke optagelseskriterier, der vil kunne blive tale om, såfremt udvalgets liberaliseringsskitse effektueres, og såfremt en adgangsregulering anses for nødvendig, har man dog endnu ikke haft mulighed for at underkaste dybere overvejelse.

Udvalget er imidlertid nu blevet gjort bekendt med, at ministeren, med tilslutning fra folketingets undervisningsudvalg, er sindet at etablere adgangsbegrænsning til lægeuddannelsen i 1976, og at kriterierne for optagelse til adgangsbegrænsede uddannelser er under konkret overvejelse i ministeriet. Man er tillige orienteret om undervisningsministerens tilkendegivelse af, at indførelsen af adgangsbegrænsning ikke bør hindre den tilsigtede liberalisering af de krav til forudgående uddannelse, som er indgået i de hidtil gældende optagelsesbetingelser.

Under udvalgets forhandlinger har mange medlemmer principielt afvist adgangsbegrænsning til de videregående studier, og alle er dybt betænkelige ved konsekvenserne af en adgangsbegrænsning. Det er derfor magtpåliggende for udvalget at foregribe og søge afbødet i hvert fald de betænkelige konsekvenser, som en adgangsbegrænsning vil kunne få for en senere liberalisering.

Med henblik herpå har udvalget overvejet de betingelser, der må stilles, for at optagelseskriterier, der udformes med den nuværende situation for øje, ikke kommer til alvorligt at stå i vejen for

en liberalisering efter de retningslinjer, som udvalget senere agter at foreslå.

Efter udvalgets opfattelse må følgende retningslinjer lægges til grund for udformningen af adgangskriterierne:

1. de adgangssøgende til studier med adgangsbegrænsning opdeles i kategorier efter optagelsesgrundlaget, og der finder primært en kvotering sted, der står i rimeligt forhold til det forventede antal kvalificerede ansøgere i hver kategori.
2. anvendelse af karakterkvotienter som grundlag for udvælgelse af ansøgere inden for hver kvote finder kun sted ved uddannelser, for hvilke den anvendte kvotient er påvist at have en klar prognostisk værdi,
3. karakterkvotienter anvendes kun, for så vidt angår den zone inden for karakterfordelingen, som påvises at have en meget høj prognostisk værdi for det senere studieforløb.

Nogle medlemmer af udvalget er indtil videre af den opfattelse, at der i tilfælde, hvor betingelse 2 ikke er opfyldt, bør trækkes lod mellem ansøgerne inden for de enkelte kategorier, og at der ligeledes bør finde lodtrækning sted mellem ansøgere, hvis adgangskvotient ligger under den tærskelværdi, der under betingelse 3 forudsættes at vise meget høj sammenhæng med senere studieforløb. Andre medlemmer har ytret betænkelighed ved en så vidtgående anvendelse af lodtrækningsprincippet. De ser ved en nødvendig indførelse af adgangsregulering mulighed for at påvirke fordelingen ud fra køns-, aldersmæssige, geografiske og eventuelle sociale kriterier, idet lodtrækning anses som en sidste udvej, der kun kommer på tale inden for klart afgrænsede zoner i tilfælde, hvor de øvrige kriterier åbenbart savner relevans eller er usammenlignelige. Udvalgets drøftelser herom er ikke afsluttede. De fremførte synspunkter vil blive videreudviklet med henblik på udvalgets endelige indstilling om "optagelseskriterier i forbindelse med adgangsgulering".

Det tilføjes, at udvalget vil se med sympati på, at der ved udformning af bestemmelser om adgangsbegrænsning afsættes en begrænset kvote, der muliggør en fortrinsstilling i særlige trangstilfælde, f.eks. økonomisk bestemt geografisk immobilitet, nødvendig

påbegyndelse af uddannelse ved skilsmisse eller ægtefælles død, familiens flytning her i landet og tilflytning fra udlandet, uddannelsesskift nødvendiggjort af sygdom, invaliditet, arbejdsløshed eller lignende særlige omstændigheder, etc.

De uddannelsessøgendes repræsentanter i udvalget har til nærværende indstilling afgivet følgende særudtalelse:

"De uddannelsessøgendes repræsentanter i udvalget har ikke ønsket at tage stilling til flertallets forslag om optagelseskriterier i forbindelse med adgangsbegrænsning til de videregående uddannelser, idet vi afviser skrivelsens præmis om indførelse af en sådan adgangsbegrænsning. Vi understreger vor principielle afstandtagen fra de fremsatte adgangsbegrænsningsplaner, som vi betragter som et voldsomt angreb på ungdommens uddannelsesmæssige muligheder, og som i den nuværende situation vil betyde en katastrofal forværring af den i forvejen alt for store ungdomsarbejdsløshed".

Udvalget vil sætte pris på, om ministeren vil foranledige disse tanker meddelt videre til udvalg, råd og embedsmænd, som for øjeblikket har udformningen af reglerne for adgangsbegrænsningens administration under overvejelse.

P. U. V.

Ø1e B. Thomsen
formand.

